

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

EDESSÄ JA EDELLÄ

Suomen ete-vartaloisten tilagrammien
merkitykset ja metaforisuus

Krista Teeri-Niknammoghadam

TURUN
YLIOPISTO
UNIVERSITY
OF TURKU

EDESSÄ JA EDELLÄ

Suomen *ete*-vartaloisten tilagrammien
merkitykset ja metaforisuus

Krista Teeri-Niknammoghadam

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen
kielentutkimus
Tohtoriohjelma Utuling

Työn ohjaajat

Tuomas Huumo
Turun yliopisto

Krista Ojutkangas
Turun yliopisto

Tarkastajat

Minna Jaakola
Helsingin yliopisto

Ann Veismann
Tartu Ülikool

Vastaväittäjä

Minna Jaakola
Helsingin yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-8436-7 (Painettu)
ISBN 978-951-29-8437-4 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama Oy, Turku, Suomi 2021

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

KRISTA TEERI-NIKNAMMOGHADAM: *Edessä ja edellä*.

Suomen *ete*-vartaloisten tilagrammien merkitykset ja metaforisuus

Väitöskirja, 95 s., 127 liitesivua

Tohtoriohjelma Utuling

toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Tämä väitöskirja käsittelee suomen *ete*-vartaloisten tilagrammien merkityksiä. Tilagrammeilla tarkoitetaan perusmerkityksessään spatiaalisia suhteita ilmaisevia kieliopillisia muotoja, kuten adpositioita ja paikan adverbeja. Tilagrammeilla kielennetään myös abstraktin tason suhteita: esimerkiksi suomen tilagrammilla *edellä* voidaan ilmaista konkreettisen merkityksensä (*koira juoksee kissan edellä*) lisäksi muun muassa ajallisia (*kokous pidettiin vapun edellä*), tärkeyteen liittyviä (*päätöksissä menttiin lasten etu edellä*) ja metatekstuaalisia (*edellä olen esittänyt tutkimustulokseni*) suhteita. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia abstrakteja ja spatiaalisia merkityksiä suomen *ete*-vartaloisilla tilagrammeilla on ja millaista metaforista ja metonymistä käsitteistystä niiden abstrakteihin merkityksiin liittyy.

Tutkimuksen aineslähteinä ovat Suomi24-verkkokeskustelut ja suomenkieliset sanoma- ja aikakauslehdet, ja tutkimuksen aineisto muodostuu aineslähteistä poimituista 2 636:sta *ete*-vartaloisen tilagrammin esiintymästä. Tutkimuksessa tarkastellut tilagrammit ovat *edelle*, *edellä*, *edeltä*, *eteen*, *edessä*, *edestä*, *edempänä* ja *eteenpäin*. Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä on kognitiivinen semantiikka, joka on mielen ja merkitysten välistä suhdetta tarkasteleva kielitieteen tutkimussuuntaus.

Tutkimus koostuu neljästä osatutkimuksesta, joista yksi tarkastelee *ete*-grammeja polysemian ja kolme metaforisuuden näkökulmista. Tutkimus paljastaa, että *ete*-grammit ovat monimerkityksisiä sanoja, joilla voidaan kuvata spatiaalisten suhteiden lisäksi monenlaisia abstraktimman tason suhteita: tällaisia abstrakteja suhteita ovat tutkimuksen mukaan aikaan, tärkeysjärjestykseen ja tekstinjärjestykseen liittyvät sekä tekstin ja lukijan, havaitsijan ja havaitun, vaikuttajan ja vaikutuksenalaisen sekä arvioijan ja arvioitavan väliset suhteet.

Tutkimus osoittaa, että *ete*-grammien metaforisuus ja metonymia ovat selitettävissä kielellisen käsitteistyksen kehollisuudella. *Ete*-grammien metaforista ja metonymistä käyttöä ohjaavat keholliset kokemukset pohjaavat ihmiskehon etu–takapäsymmetriaan, jonka asettamisessa esimerkiksi ihmisen kanonisella liikesuunnalla ja näköaistin hallitsevuudella on merkittävät roolit. Tutkimuksen mukaan *ete*-grammien metaforiset ja metonymiset merkitykset voidaan palauttaa liikkeeseen, läheisyyteen ja näkökykyyn liittyviin kehollisiin kokemuksiin.

ASIASANAT: adpositio, adverbi, kielioppi, kognitiivinen kielitiede, metafora, metonymia, polysemia, semantiikka, spatiaalinen, tilagrammi

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of Languages and Translation Studies

Finnish and Finno-Ugric Languages

KRISTA TEERI-NIKNAMMOGHADAM: 'In front' and 'ahead'.

Semantics and metaphoricality of Finnish FRONT grams

Doctoral Dissertation, 95 pp., 127 pp. appendices

Doctoral Programme Utuling

May 2021

ABSTRACT

This dissertation examines the semantics of Finnish FRONT grams with an *ete-* stem. FRONT grams are grammatical elements, such as adpositions and adverbs, that primarily express spatial relations along the anterior-posterior axis (e.g., *seisoin sinun edessäsi* [I stood in front of you], *kuljin sinun edelläsi* [I walked ahead of you]). In addition to their spatial meaning, Finnish FRONT grams express abstract relations, such as relations in terms of time, order of importance, and text organization. This study aimed to answer the following questions: 1) What kinds of abstract and spatial meanings do Finnish FRONT grams have? and 2) What kinds of metaphorical and metonymic conceptualizations are involved in the abstract uses of Finnish FRONT grams?

The data for this study came from the Finnish online discussion corpus of Suomi24 and the newspaper and periodical corpus of the National Library of Finland. The data consisted of 2,636 instances of Finnish FRONT grams with the *ete-* stem. The FRONT grams examined in this study—*edessä*, *edestä*, *eteen*, *edellä*, *edeltä*, *edelle*, *edempänä*, and *eteenpäin*—correspond to spatial concepts, such as IN FRONT, AHEAD, FORWARD, FURTHER, and BEFORE. The theoretical and methodological approach of this study is anchored in cognitive semantics.

The findings showed that Finnish FRONT grams are polysemous words that can be used to describe a variety of abstract relations, including temporal relations (between temporal entities or between time and its experiencer), text relations (between text passages or between a text and its reader), and priority relations, as well as relations between an observer and an observee, an influencer and the influenced, and an evaluator and an assessee.

The findings also indicated that the metaphorical and metonymic uses of FRONT grams can be explained by the embodied nature of linguistic conceptualization. The bodily experiences that motivate the metaphorical and metonymic uses of FRONT grams are based on the anterior-posterior asymmetry of the human body, which, in turn, is influenced by humans' canonical division of movement and visual field. Therefore, the findings revealed that the metaphorical and metonymic uses of FRONT grams that stem from bodily experiences are related to movement, proximity, and vision.

KEYWORDS: adposition, adverb, cognitive linguistics, grammar, metaphor, metonymy, polysemy, semantics, spatial gram

Kiitokset

Syksyllä 2016 aloitin tämän väitöskirjaprojektin tietämättömänä siitä, millaisia mahdavia kohtaamisia ja kokemuksia minulla vielä *edessäni* olisi. Nyt projektini on jäämässä *taakse* ja on kiitosten aika.

Suurimmat kiitokset väitöskirjaprojektini valmistumisesta kuuluvat ohjaajilleni Tuomas Huumolle ja Krista Ojutkankaalle. Vaikka olen ollut välillä melko huono pitämään teihin yhteyttä, olen voinut aina tiukassa paikassa luottaa siihen, että saan teiltä apua – ja ilman Tuomasta vetäisin kenties vieläkin sikeitä Córdoban auringon alla. Tuomasta haluan kiittää myös tutkimusyhteistyöstä, juttuseurasta ja ystävydestä.

Kiitän työni esitarkastajia Minna Jaakolaa ja Ann Veismannia asiantuntevasta tarkistustyöstä ja kannustavista kommentteista, joiden siivittämänä minun on hyvä jatkaa tutkijanuraani eteenpäin. Minnalle kiitos myös vastaväittäjäkseni suostumisesta.

Kiitän koko Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielen tutkimuksen oppiainetta siitä, että olette jaksaneet katsoa minua (ja pipoani) jo yli kymmenen vuoden ajan. Erikseen kiitän Marja-Liisa Helasvuota, jolta olen saanut kallisarvoisia vinkkejä niin tutkimukseen kuin elämään. Kiitän myös suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielen tutkimuksen jatko-opiskelijoiden Viskuri-ryhmää kahvihetkestä, vertaistuesta ja ainasiin WhatsApp-kysymyksiini vastaamisesta. Erityiskiitokset lähetän Lotta Aarikalle ja Karita Suomalaiselle – toivottavasti kesäjuhlamme jatkuvat vielä!

Kiitän Langnetin *Kielioppi, semantiikka ja typologia* -teemaryhmän (entisiä) vetäjätiimiläisiä Gaidig Dubois'ta, Heidi Nivaa ja Maija Surakkaa ystävydestä, kärsivällisyydestä ja pyyteettömästä avusta koko väitöskirjaprojektini aikana – *I love you to the moon and back*. Kiitän myös KIST-ryhmän aktiivisia jäseniä Mariann Bernhardtia, Asma Dhifallahia, Veera Hatakkaa, Satu Keinästä, Matti Miestamoa, Satu Siltaloppia, Olli Silvennoista, Maria Vilkunaa, Kukka-Maaria Wessmania ja Jussi Ylikoskea mielenkiintoisista keskusteluista ja hyödyllisistä kommentteista.

Kiitän myös väitöskirjaprojektiani rahoittaneita tahoja siitä, että sain tehdä väitöskirjaani kokopäiväisesti melkein neljän vuoden ajan: aloitin projektini Suomen Akatemian rahoittamassa *Ajallinen liike ja liikkumisen tapa* -hankkeessa, ja

myöhemmin tutkimustani rahoittivat Varsinais-Suomen Kulttuurirahasto ja Turun yliopiston tohtorihjelma Utuling. Lähetän myös kiitokset *Ajallinen liike ja liikkumisen tapa* -hankkeen Helsingin yliopiston ”komeetoille” Markus Hamuselle, Jaakko Leinolle ja Anni Jääskeläiselle.

I wish to thank Dr. Kevin Moore for hosting me at San José State University during the infamous “COVID spring”. I am so grateful for your generosity and support.

Kiitos äidille, Arille, Suville, Riikalle, Saulille ja Ristolle sekä ystäväilleni Annille ja Viiville, joita ilman elämäni olisi ollut välillä pelkkää väitöskirjaa. Lopuksi kiitän Amiria – *I'm everything I am because you loved me.*

Helsingissä 8.5.2021
Krista Teeri-Niknammoghadam

Sisällys

Kiitokset.....	5
Osajulkaisuluettelo.....	10
1 Johdanto.....	11
1.1 Tilagrammit	11
1.2 Tutkimuksen aihe ja lähtökohdat	13
1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	15
1.4 Työn rakenne	18
2 Kognitiivinen semantiikka teoreettisena viitekehystenä	19
2.1 Kehollisuus.....	20
2.2 Tilasuhteet.....	21
2.3 Polysemia	25
2.4 Metaforisuus ja metonymia.....	29
3 Ete-grammien kielioppia.....	34
3.1 Ete-grammien morfosemantiikkaa	35
3.2 Ete-grammit adpositioina.....	38
3.3 Ete-grammit paikan adverbeina.....	40
4 Tutkimusaineisto ja menetelmät.....	42
4.1 Tutkimusaineisto	42
4.1.1 Verkkokeskusteluaineisto	44
4.1.2 Sanoma- ja aikakauslehtiaineisto	45
4.2 Aineistonkeruumenetelmät	46
4.3 Aineiston analyysimenetelmät	48
5 Osatutkimusten tulokset ja arviointi	51
5.1 Osatutkimus 1: <i>Polysemia</i>	51
5.2 Osatutkimus 2: <i>Ajan metaforat</i>	58
5.3 Osatutkimus 3: <i>Tekstin metaforat</i>	63
5.4 Osatutkimus 4: <i>Tärkeyden metaforat</i>	70
6 Päätelmät.....	76
Lähteet.....	81
Kirjallisuuslähteet	81
Aineslähteet	93

Glosseissa käytetyt lyhenteet	95
Liitteet.....	96
Alkuperäisjulkaisut.....	99

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.	Osatutkimusten nimet ja tutkimuskysymykset.....	16
Taulukko 2.	Metaforisuuden ja metonymian tasoista käytetyt termit.....	29
Taulukko 3.	Suomen <i>ete</i> -grammit	36
Taulukko 4.	Sisä- ja ulkopaikallissijaisten <i>ete</i> -grammien dynaamisuus	37
Taulukko 5.	Osatutkimusten aineistokokoelmat	43
Taulukko 6.	Osatutkimuksissa tarkastellut kieliopillis-semanttiset piirteet.....	50
Taulukko 7.	<i>Edessä</i> -grammin esiintymien yleisimmät piirrekimput	57
Taulukko 8.	Tilagrammien <i>edelle</i> , <i>edellä</i> ja <i>edeltä</i> ajalliset kiintopisteet.....	60
Taulukko 9.	Suomen etu–taka-grammien käyttö tekstin liikemetaforissa	65
Taulukko 10.	Tärkeyden liikemetaforat.....	71

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Etupuolen määräytyminen viittauskehysten avulla	24
Kuvio 2.	KOHTEEN, SIJAINNIN ja LÄHTEEN skeemat.....	34
Kuvio 3.	<i>Ete</i> -grammien esiintymämäärät Suomi24-korpuksessa	44
Kuvio 4.	<i>Edessä</i> -grammin polyseemiset merkitykset	56
Kuvio 5.	Ajallisten kiintopisteiden pääluokkien osuudet aineistossa.....	61
Kuvio 6.	Tekstin ja ajan liikemetaforat	64
Kuvio 7.	Metaforan TÄRKEÄ ON EDELLÄ lähde- ja kohdealueet	72

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin, joihin viitataan tekstissä joko numeroilla tai lyhennetyillä nimillä.

- 1 *Polysemia*
Teeri-Niknammoghadam, Krista 2021. 'Edessä' olemisen monet merkitykset. Suomen *edessä*-adposition polysemiaa. *Virittäjä* 125 (2), 160–188. Hyväksyty julkaistavaksi.
- 2 *Ajan metaforat*
Teeri-Niknammoghadam, Krista 2020. Miksi *joulun edellä* muttei *perjantain edellä*? Suomen *EDELLÄ*-adpositioilla kuvatut suhteet ajan liikemetaforissa. *Sananjalka* 62, 54–75.
- 3 *Tekstin metaforat*
Huumo, Tuomas – Teeri-Niknammoghadam, Krista. Moving Reader or Moving Text? Contrasts and analogies between metaphors of time and text organization in Finnish. Teoksessa Marcin Grygiel & Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (toim.), *Contrast and Analogy in Language. Perspectives from Cognitive Linguistics*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Hyväksytty julkaistavaksi.¹
- 4 *Tärkeyden metaforat*
Teeri-Niknammoghadam, Krista 2019. When important is 'ahead'. The use of motion-implying FRONT grams in spatial metaphors of importance in Finnish. *Cognitive Semantics* 5 (1), 91–120.

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien lupa.

¹ Osatutkimus 3 on toteutettu yhdessä Tuomas Huumon (Turun yliopisto) kanssa. Artikkelin vastuualueet jakautuvat kahden kirjoittajan välillä seuraavasti: Huumo on vastannut tutkimusasetelman suunnittelusta ja ajan liikemetaforia koskevasta analyysistä. Minun vastuullani on ollut tekstinjärjestyksen liikemetaforia sisältävän tutkimusaineiston kerääminen, luokittelu ja analyysi. Ajan ja tekstinjärjestyksen liikemetaforia vertaileva analyysi on toteutettu kirjoittajien yhteistyönä.

1 Johdanto

Kieli on väline, jolla jäsenämme meitä ympäröivää maailmaa ja todellisuuttamme. Toisaalta fyysiseen maailmaan liittyvien kehollisten kokemusten, kuten tilanhahmotuksen, liikkeen ja aistihavaintojen, voi nähdä ohjaavan kielellistä käsitteistämistämme eli tapaamme jäsentää ja kuvata erilaisia tilanteita (Lakoff & Johnson 1980: 56–60; 1999: 16–44; Gibbs 2003: 2, 12–14; Rohrer 2007: 345; Arbib 2008: 18; Barsalou 2008: 11, 36–37; Ströbel 2016: 11–12). Kielen ja spatiaalisen kognition välinen suhde on ollut jo vuosikymmeniä merkittävä tutkimuskohde erityisesti kognitiivisesti suuntautuneen kielitieteen piirissä, jossa tutkijat ovat etsineet vastauksia siihen, kuinka spatiaalinen kognitio vaikuttaa kieleen ja abstraktien suhteiden kielelliseen käsitteistämiseen (spatiaalisesta kognitiosta ks. esim. Tversky 2009; Montello & Raubal 2013).² Tässä väitöskirjassa jatkan kielen ja spatiaalisen kognition välisen suhteen tutkimusta selvittämällä, millaisia konkreettisia ja abstrakteja suhteita tilagrammeilla eli sijaintisuhteiden ilmaisemiseen erikoistuneilla kieliopillisilla muodoilla kuvataan suomen kielessä.

1.1 Tilagrammit

Tämä väitöskirja on kokoelma tutkimuksia, joissa tarkastelen tilagrammeiksi kutsuttuja kielellisiä elementtejä. Termi *tilagrammi* (*spatial gram*) on yhteisnimitys kieliopillisille muodoille, joilla ilmaistaan ensisijaisesti spatiaalisia suhteita – tai lyhyemmin tilasuhteita (Svorou 1994: 31; 2002: 124; *tilasuhde*-termistä ks. Ojutkangas 2005: 525). Tilasuhteiden ilmaisimia ovat maailman kielissä ainakin adpositiot, adverbis, sijapäätteet ja affiksit (Svorou 1994: 31, 34–35, 210–211). Spatiaalisen merkityksen ensisijaisuutta voidaan tilagrammien tapauksessa perustella niiden historiallisella kehityksellä, sillä moni tilagrammi on kieliopillistunut tilasuhteita ilmaisevaan merkitykseensä ruumiinosaa, muuta konkreettista osaa tai ympäristön maa-

² Montello ja Raubal (2013: 249) määrittelevät spatiaalisen kognition kognitioksi, jolla ratkaistaan ensisijaisesti spatiaalisiin ominaisuuksiin liittyviä ongelmia; spatiaalisia ominaisuuksia taas ovat esimerkiksi sijainti, koko, etäisyys, suunta, liittyvyys, limittäisyys, ulotteisuus ja (spatiaalinen) hierarkia.

merkkiä kuvaavasta substantiivista (Heine ym. 1991: 123–132; Svorou 1994: 70–109).³

Fennistiikan piirissä tilagrammeihin on viitattu yleisesti lyhyemmin termillä *grammi* (esim. Ojutkangas 2005; 2008; 2012; 2017a; 2017b; Huumo 2010; 2013; 2016; Ojutkangas & Huumo 2010; Huumo & Peiponen 2013; Lehismets 2013a; 2013b; Teeri-Niknammoghadam ym. 2020). Termi *grammi* (*gram*) on peräisin Bybeelta (1986: 17), joka käyttää sitä yhteisnimityksenä kaikille – ei siis vain tilaa ilmaiseville – kieliopillisille morfeemeille. Dumitrescu (2018: 13) ehdottaa Svoroun (1994) *spatial gram* -termin suomenkieliseksi vastineeksi *tilagrammia*, sillä ”sanana ’grammi’ merkityksen supistaminen pelkkään spatiaalisuuteen voi – olla harhaanjohtava[a] ja vie[dä] kätevän termin muiden kielen alueiden tutkijoilta pois”.⁴ Dumitrescu (2018) seuraten käytän tässä tutkimuksessa tilasuhteita ilmaisevien kieliopillisten elementtien kategoriasta selkeyden vuoksi yhteisnimitystä *tilagrammit*.

Vaikka tilagrammit määritellään ennen kaikkea tilasuhteiden ilmaisimiksi, ovat joidenkin tilagrammien merkitykset laajentuneet kuvaamaan myös erilaisia abstrakteja suhteita. Tällaisessa merkityksen abstrahoitumisessa on kyse metaforisuudesta. Metaforassa kahden käsitteen välille muodostuu analoginen samankaltaisuussuhde, jonka avulla yhtä käsitettä voidaan kuvata toisen ehdoin (Lakoff & Johnson 1980: 17–19, 117; Onikki 1992: 34–36). Esimerkit (1)–(4) havainnollistavat tilagrammien metaforista käyttöä eri kielissä.⁵

(1) ENGLANTI (Lakoff 1987: 435)

She has a strange power over me.

3SG olla INDF kumma valta yli 1SG.OBJ

‘Hänellä on kumma valta minuun (’minun ylitseni’).’

(2) MANDARIINIKIINA

Wǒ xià ge xīngqī huì qù nàlǐ.

1SG alla CLF viikko voida mennä sinne

‘Menen sinne ensi (’alla’) viikolla.’

(3) PERSIA

U sāl-hā-ye saxt-i rā pošt-e sar gozāšt.

3SG vuosi-PL-EZ vaikea-INDF OBJ taakse-EZ pää jättää.PST.3SG

‘Hän jätti vaikeat vuodet taakse (’pään taakse’).’

³ Svorou (1994: 70, 109–117) listaa myös verbilähtöisiä tilagrammeja mutta kuvaa substantiivilähtöisyyden olevan tutkimissaan kielissä verbilähtöisyyttä yleisempää.

⁴ Myös Mägi (2012: 19) käyttää termistä *spatial gram* suomennosta *tilagrammi*.

⁵ Kiitän Chris Donlayta esimerkistä (2) ja Amir Niknammoghadamia esimerkistä (3).

- (4) SUOMI (Suomi24-2016H2)⁶
*Kuka nyt laittaa talouden rakkauden **edelle**?*

Esimerkeissä (1) ja (2) vertikaalisuutta ilmaisevia tilagrammeja *over* ('yli') ja *xià* ('alla') käytetään metaforisesti kuvaamaan valtaan ja aikaan liittyviä suhteita (ks. Lakoff & Johnson 1980: 15; Lakoff 1987: 435–436; Yu 1998: 110–112; Boroditsky 2001: 5–6). Esimerkin (2) tavoin esimerkki (3) kuvaa temporaalista suhdetta, mutta se hyödyntää vertikaalisen tilagrammin sijaan horisontaalista sijaintia ilmaisevaa tilagrammia *pošte sar* ('taakse'). Esimerkissä (4) horisontaalista tilagrammia *edelle* taas käytetään kuvaamaan kahden entiteetin välistä tärkeysjärjestystä. Tässä tutkimuksessa keskityn esimerkin (4) kaltaisiin suomenkielisiin ilmauksiin, joissa esiintyy horisontaalista sijaintia ilmaisevia *ete*-vartaloisia tilagrammeja.

1.2 Tutkimuksen aihe ja lähtökohdat

Tutkimuksessani tarkastelen suomen kielen tilagrammien käyttöä erilaisten konkreettisten ja abstraktien suhteiden kuvauksissa. Tarkemmin olen rajannut tutkimuskohteeni etupuolella sijaitsemista tai edessäpäin liikkumista ilmaiseviin tilagrammeihin, joita kutsun vastedes yhteisnimellä *ete*-grammit. Tutkimuksessani ymmärrän *ete*-grammeiksi sellaiset *ete*-vartaloiset sanat, joita käytetään suomessa adpositiivina (*rekka ajoi auton **edelle***) tai adverbeina (*hän kulki **eteenpäin***) ja joilla ilmaistaan etu–taka-oppositiota. Kuten edellä esimerkin (4) yhteydessä toin ilmi, suomen *ete*-grammeilla ilmaistaan konkreettisten tilasuhteiden lisäksi abstrakteja suhteita, kuten tärkeysjärjestystä. Esimerkit (5)–(9) havainnollistavat *edellä*-grammin konkreettista ja abstraktia käyttöä.

- (5) (Internet 1)⁷
*Auton kanssa kolaroinut mopoilija lensi pää **edellä** viemäriin Brasiliassa*
- (6) (Internet 2)
*Kuljettaja ajoi autonsa poliisiauton **edellä** ojaankin, josta pääsi kuitenkin ylös ajamalla.*
- (7) (KLK-fi)
*Ensi-ilta on juuri juhannuksen **edellä** 23.6.*

⁶ Viittaan väitöskirjani aineslähteisiin seuraavilla lyhenteillä: *KLK-fi* = Kansalliskirjaston sanoma- ja aikakauslehtikokoelman suomenkielinen osakorpus; *Suomi24-2015H2* = Suomi 24 virkkeet -korpus (2015H2); *Suomi24-2016H2* = Suomi 24 virkkeet -korpus (2016H2); *Suomi24-2017H2* = Suomi 24 virkkeet -korpus (2017H2).

⁷ Olen poiminut yhteenveto-osaan aineistoni rinnalle esimerkkejä internetistä. Internetlähteet URL-osoitteineen on merkitty numerojärjestyksessä aineslähdeluetteloon.

- (8) (Suomi24-2016H2)
Kiva on tuo teksti edellä.
- (9) (Suomi24-2015H2)
Lapsen etu kulkee kaiken muun edellä.

Esimerkeissä (5) ja (6) kuvataan tilasuhteita, kun taas esimerkit (7)–(9) ovat luonteeltaan metaforisia. Esimerkissä (7) metaforinen kytkös luodaan PAIKAN ja AJAN käsitteiden välille: esimerkissä perusmerkityksessään horisontaalista sijaintia ilmaisevaa tilagrammia *edellä* käytetään kuvaamaan kahden ajallisen entiteetin välistä abstraktia suhdetta.⁸ Esimerkissä (8) samalla tilagrammilla ilmaistaan tekstinjärjestykseen liittyvää suhdetta. Esimerkissä (9) – vastaavasti kuin edellä esimerkissä (4) – *edellä*-grammi ilmaisee kahden entiteetin välistä tärkeysjärjestystä.

Tutkimukseni painopiste on *ete*-grammien abstraktissa semantiikassa eli esimerkkien (7)–(9) kaltaisissa kuvallisissa ilmauksissa, joita tarkastelen tässä väitöskirjassa kahdesta tekstikorpuksesta poimitun aineiston avulla. Aiemmassa tutkimuksessa *ete*-grammien abstrakteista merkityksistä on tähän mennessä keskitytty lähinnä temporaalisiin: Huumo (2013; 2015a; ks. myös Huumo 2019) on tutkinut *ete*-grammien käyttöä temporaalisten suhteiden kuvauksissa introspektiivisen menetelmän ja Google-hauilla täydennetyin aineiston avulla (introspektiivisestä menetelmästä ks. esim. Itkonen 1981; Schnelle 1981; Talmy 2006; Huumo 2007; Jantunen 2009; Brattico 2013; Hamunen & Huumo 2020). Lisäksi Huumo (2016) on tarkastellut myös *ete*-grammeilla ilmaistuja tekstinjärjestykseen liittyviä suhteita niin ikään introspektiivisen menetelmän ja yksittäisten internetistä löytyneiden esimerkki-ilmausten avulla.⁹ Korhonen ja Naasko (1991) ovat selvittäneet *edessä*-grammin konkreettisia ja abstrakteja merkityksiä neljästä tekstikorpuksesta systemaattisesti poimitun aineiston avulla. Teeri-Niknammoghadam (2016) taas on tarkastellut tekstiaineiston avulla tilagrammien *edellä* ja *edessä* semantiikkaa. Kähkönen (2009) on tutkinut *ete*-vartaloa ensisijaisesti kieliopillistumisen näkökulmasta mutta kuvannut myös lyhyesti *ete*-vartaloisten adpositioiden ja adverbien merkityksiä. Tuuri (2014) on tarkastellut *edestä*-adposition käyttöä kausaalisuuden ilmaisussa. *Ete*-grammien konkreettista semantiikkaa on tutkittu tähän mennessä jo melko laajasti (esim. Keresztes 1964; Häkkinen 1995; Nikanne 2003; Huumo 2013; 2015a; 2019; Teeri 2013; Teeri-Niknammoghadam ym. 2020), minkä vuoksi tarkastelen *ete*-grammien konkreettisia merkityksiä vain tämän väitöskirjan ensimmäisessä osa-

⁸ Merkitzen metaforiin ja metonyymeihin liittyvät lähde- ja kohdekäsitteet kapiteelein. Merkintätapa noudattaa Lakoffin ja Johnsonin (1980) esittelemää – ja sittemmin alalle vakiintunutta – käytäntöä.

⁹ Oikeastaan Huumon (2013; 2015a; 2016) käyttämää menetelmää voisi Jantusta (2009: 102) lainaten kutsua aineistoesimerkein tuetuksi menetelmäksi (*corpus-illustrated*; ks. myös Tummers ym. 2005: 234–235).

tutkimuksessa. Kolmessa muussa osatutkimuksessa keskityn yksinomaan *ete*-grammien abstraktiin semantiikkaan (osatutkimuksista ks. lukua 1.3).

Tutkimukseni lukeutuu kognitiivisen semantiikan alaan. Kognitiivinen semantiikka on kielitieteen tutkimusala, joka tarkastelee käsite- ja kielen merkitysrakenteiden – tai yksinkertaisemmin mielen ja merkityksen – välistä suhdetta (Evans & Green 2006: 48). Kognitiivinen semantiikka rakentuu ajatukselle, jonka mukaan kielen ja kognition jäsentymistä ohjaavat samat kognitiiviset prosessit. Tällaisia prosesseja ovat esimerkiksi kyky luokitella entiteettejä, tunnistaa malleja ja analogioita, luoda yhteyksiä käsitteiden välille, tallentaa ja kerätä tietoa sekä hahmottaa maailmaa erilaisten vakiintuneiden tietorakenteiden eli skeemojen avulla (Fillmore 1976: 23–26; Johnson 1987: 19–23; Lakoff 1987: 58; Langacker 1987a: 99–146; Fauconnier 1997: 99; Talmy 2000: 47–93; Onikki-Rantajääskö 2001: 36; Grady 2005: 44–50; Rohrer 2005: 186–187; Pishwa 2006: 9–15; Behrens 2009: 395–401; Györi 2013: 150). Kielen ja kognition erottamattoman suhteen lisäksi tutkimukseni lähtökohtana on ajatus siitä, että kieli on perusluonteeltaan kehollista eli kielellinen käsiteistys perustuu kehollisiin peruskokemuksiin (Johnson 1987: 19–23; Lakoff 1987: 12; Gibbs 2006: 1; Rohrer 2007: 368–370; Ziemke & Frank 2007: 2–6; Foglia & Wilson 2013: 320–323).

Kognitiivisen semantiikan alalla tilagrammien semantiikka ja erityisesti tilagrammien abstraktit merkitykset ovat suosittuja tutkimuskohteita, ja tilagrammeja onkin tarkasteltu runsaasti niin typologisissa, kontrastiivisissa kuin yhteen kieleen keskittyvissä tutkimuksissa. Suomen tilagrammeille, kuten tässä tutkimuksessa tarkastelluille *ete*-grammeille, on tyypillistä saada paikallissijapäätteitä ja ilmaista olo-, tulo- ja erosijoihin liittyviä merkityseroja (Alhoniemi 1988: 30–31; Grünthal 2003: 47–48, 74–75; Ojutkangas & Huomo 2010: 19; Huomo & Peiponen 2013: 73). Tämän väitöskirjan – ja yleisesti suomen kielen tilagrammeja koskevan tutkimuksen – antina tutkimuskentälle voidaan pitää erityisesti sitä, että suomen runsas paikallissijajärjestelmä mahdollistaa tilagrammien merkitysten ja niiden ilmaisemien suhteiden monipuolisen ja hienosyisen tarkastelun, jonka seurauksena voimme paremmin ymmärtää sitä, miten mielemme ja kielemme luovat yhteyksiä konkreettisen ja abstraktin maailman käsitteiden välille.

1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää *ete*-grammien semantiikkaa. Koko tutkimukseni kattavat pääkysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia abstrakteja ja konkreettisia suhteita suomen *ete*-grammeilla kuvataan?
2. Millaista metaforista ja metonymiasta käsiteistämistä *ete*-grammien abstraktiin käyttöön liittyy?

Väitöskirjani jakautuu neljään osatutkimukseen, joista kussakin lähestyn tutkimusaiheittani hieman erilaisesta näkökulmasta – kuitenkin niin, että kunkin osatutkimuksen keskiössä on kiinnostus *ete*-grammien merkityksiä ja erityisesti kuvallista käyttöä kohtaan. Yllä esitetyt kysymykset 1–2 muodostavat näin tutkimukseni pääkysymykset, joita osatutkimuksissa esittämäni yksityiskohtaisemmat kysymykset täydentävät. Taulukko 1 esittää osatutkimuksista käytetyt lyhennetyt nimet ja kuhunkin osatutkimukseen liittyvät tutkimuskysymykset.

Taulukko 1. Osatutkimusten nimet ja tutkimuskysymykset

Osatutkimus	Tutkimuskysymykset
1 <i>Polysemia</i>	1.1 Millaisia polyseemisiä merkityksiä <i>edessä</i> -grammilla on? 1.2 Kuinka <i>edessä</i> -grammin polyseemiset merkitykset eroavat toisistaan? 1.3 Millaista metaforista ja metonymiasta käsitteistystä <i>edessä</i> -grammin polyseemisiin merkityksiin liittyy?
2 <i>Ajan metaforat</i>	2.1 Millaisia ajallisia kiintopisteitä <i>edelle</i> -, <i>edellä</i> - ja <i>edeltä</i> -grammeilla kuvatuissa temporaalisissa suhteissa esiintyy? 2.2 Millaisina kiintopisteen ja muuttujan väliset suhteet kuvataan tutkittuja tilagrammeja sisältävissä metaforisissa ilmauksissa ja miten kyseisiä suhteita voidaan luokitella? 2.3 Mitä tietyn tyyppisten ajallisten entiteettien yleisyys tai marginaalisuus kertoo ajallisten suhteiden metaforisesta käsitteistämisestä?
3 <i>Tekstin metaforat</i>	3.1 Miten <i>ete</i> -grammeja käytetään metaforisesti kuvaamaan tekstin tai lukijan välisiä suhteita? 3.2 Millaisia tekstin liikemetaforia tutkitut tilagrammit ilmentävät? 3.3 Miten tekstin ja ajan liikemetaforien muodostamat systeemit liittyvät toisiinsa tai eroavat toisistaan tilagrammien käytön perusteella?
4 <i>Tärkeyden metaforat</i>	4.1 Miten tilagrammeja <i>edelle</i> -, <i>edellä</i> ja <i>edeltä</i> käytetään metaforisesti kuvaamaan tärkeysjärjestykseen liittyviä suhteita? 4.2 Millaisia tärkeyden metaforia tutkitut tilagrammit ilmentävät? 4.3 Mikä on näiden metaforien käsitteellinen motivaatio?

Osatutkimuksessa 1 (*Polysemia*) tarkastelen *edessä*-grammin semantiikkaa polysemian näkökulmasta (polysemiasta ks. lukua 2.3). Kuvaan, vertailen ja erottelen *edessä*-grammin spatiaalisia (*hän odotti oven edessä*) ja abstrakteja (*hänellä on edessään vaikeat ajat*) merkityksiä. Lisäksi selvitän, millaista metaforista ja metonymiasta käsitteistystä *edessä*-grammin eri merkityksiin liittyy ja miten *edessä*-grammin kuvallista käyttöä voidaan selittää (metaforisuudesta ja metonymiasta ks. lukua 2.4).

Osatutkimuksessa 2 (*Ajan metaforat*) tarkastelen, millaisia ajallisia kiintopisteitä *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammeilla kuvatuissa temporaalisissa suhteissa esiintyy. Kiintopisteellä tarkoitetaan entiteettiä, joka toimii tilanteessa muuttujaksi kutsutun

toisen entiteetin sijainnin suhteutuskohtana (muuttujasta ja kiintopisteestä ks. lukua 2.2): esimerkiksi ilmauksen *joulun edellä on kiireitä* kiintopisteenä on joulu ja muuttujana kiireet. Luokittelen *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammien ajallisia kiintopisteitä sekä kiintopisteiden ja muuttujien välisiä ajallisia suhteita. Lisäksi pohdin, miksi tietynlaisia ajallisia kiintopisteitä esiintyy tutkittuja tilagrammeja sisältävissä ajan liikemetaforia edustavissa ilmauksissa toisia enemmän (*joulun ~ ?perjantain edellä on kiireitä*) ja mitä tietyntyypisten ajallisten entiteettien yleisyys tai marginaalisuus kertoo ajallisten suhteiden metaforisesta käsitteistämisestä.

Osatutkimuksessa 3 (*Tekstin metaforat*) selvitämme Tuomas Huumon kanssa, millaisia tekstin osien tai tekstin ja lukijan välisiä suhteita etu–taka-oppositiota ilmaisevilla tilagrammeilla kuvataan suomessa (ja-*sanan eteen ei aina tule pilkkua*).¹⁰ Kuvamme tilagrammien käyttöä tekstin metaforissa ja vertailemme tekstin liike-metaforien ja ajan liikemetaforien järjestelmiä toisiinsa tilagrammien käytön perusteella (ajan liikemetaforista ks. esim. Boroditsky 2000; Núñez ym. 2006; Moore 2014a). Tutkimuksemme lähtökohtana on Huumon (2016) aiempi tutkimus, jossa hän esittää alustavan kuvauksen tekstin liikemetaforien järjestelmästä suomessa.

Osatutkimuksessa 4 (*Tärkeiden metaforat*) tutkin, miten perusmerkityksessään liikettä ilmaisevia tilagrammeja *edelle*, *edellä* ja *edeltä* käytetään metaforisesti kuvaamaan tärkeysjärjestykseen liittyviä suhteita (*rakkaus menee kaiken edelle*; *ete*-grammien ilmaisemasta liikkeestä ks. lukua 3.1). Tunnistan ja nimeän sellaiset tärkeiden metaforat, jotka samastavat EDELLÄ LIIKKUMISEN ja TÄRKEYDEN käsitteet. Lisäksi pohdin näiden metaforien käsitteellistä ja kehollista motivaatiota (kehollisuudesta ks. lukua 2.1).

Väitöskirjassani käsitteelen *ete*-grammeja siis yhtäältä polysemian ja toisaalta metaforisuuden näkökulmasta. Tutkimuksessani keskityn *ete*-grammien metaforisista käytöistä aikaan, teksteihin ja tärkeyteen liittyvien suhteiden kuvaukseen. Valitsin ajan, tekstin ja tärkeiden metaforat osatutkimusten 2–4 aiheiksi aiemmassa tutkimuksessa tekemiäni huomioiden perusteella: kyseiset metaforiset käytöt nousevat nimittäin selkeästi esiin pro gradu -tutkielmaani varten kerätystä tekstiaineistosta, joka koostuu 250:stä *edellä*-grammin ja 250:stä *edessä*-grammin esiintymästä (Teeri-Niknamoghdam 2016: 102–105). Pro gradu -tutkielmani aineistossa tilagrammilla *edellä* ilmaistaan lisäksi kehityksellistä tai kokemuksellista edelläkävijyyttä, jota esimerkki (10) havainnollistaa.

(10) (Teeri-Niknamoghdam 2016: 71)

– – entinen työkaverini on työkokemuksessa vuosia minua **edellä**, joten oli erittäin antoisaa kuulla saman henkisen mietteitä ja haasteita työelämästä.

¹⁰ Osatutkimuksessa 3 (*Tekstin metaforat*) tarkastelemme seuraavia *ete*-grammeja: *eteen*, *edessä*, *edestä*, *edelle*, *edellä*, *edeltä*, *edempänä* ja *eteenpäin*. Tämän lisäksi tarkastelemme *taka*-, *perä*- ja *jälke*-vartaloisia tilagrammeja.

Esimerkissä (10) kirjoittajan entisellä työkaverilla kerrotaan olevan työkokemuksen kartoittamisessa vuosien etumatka kirjoittajaan. Esimerkki (10) edustaa niin kutsuttua TAVOITTEET OVAT MÄÄRÄNPÄITÄ -metaforaa, joka rinnastaa tavoitteen saavuttamisen ja määränpäähän saapumisen (ks. Johnson 1987: 115; Lakoff 1993: 219–222; 2014: 6; Grady 1997: 102–103; Moore 2014b: 386–389). Kehityksellistä tai kokemuksellista edelläkävijyyttä kuvaavat metaforiset ilmaukset jäävät kuitenkin tarkastelematta tässä tutkimuksessa. Pohdin muita tämän väitöskirjan ulkopuolelle jääviä *ete*-grammien abstrakteja merkityksiä tarkemmin luvussa 6.

1.4 Työn rakenne

Tämä väitöskirja rakentuu yhteenveto-osasta ja osatutkimuksia käsittelevistä neljästä artikkelista, joiden sisältöjä olen kuvannut edellä luvussa 1.3. Yhteenveto-osa koostuu kuudesta luvusta. Yhdessä tämän johdannon kanssa luvut 2 ja 3 muodostavat tutkimukseni taustoittavan osan. Luvussa 2 esittelen kognitiivista semantiikkaa, joka muodostaa tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Kognitiivisen semantiikan viitekehystä käsin tarkastelen ensin luvussa 2.1 kielellisten merkitysten ja käsitteellisen etu–taka-jaottelun kehollisuutta. Luvussa 2.2 kuvaan tilasuhteiden tarkastelussa käytettyjä käsitteitä: muuttujaa, kiintopistettä ja hakualuetta sekä viittauskehyksiä ja akseleita. Luvussa 2.3 esittelen polysemian tutkimusta erityisesti tilagrammien näkökulmasta. Luvussa 2.4 syvennyn metaforisuuteen ja metonymiaan kielellisiä merkityksiä ja käsitteitä muodostavina ilmiöinä. Luvussa 3 keskityn kuvaamaan *ete*-grammien kielioppia. Luvussa 3.1 esittelen *ete*-grammien morfosemantiikkaa. Luvussa 3.2 kuvaan suomen adpositioita ja *ete*-grammien käyttöä adpositioina. Luvussa 3.3 taas tarkastelen *ete*-grammien käyttöä paikan adverbeina.

Luvussa 4 kuvaan tutkimukseni menetelmällisiä lähtökohtia: luvussa 4.1 esittelen tutkimusaineistoni, luvussa 4.2 käsittelen tutkimuksessa käyttämiäni aineistonkeruumenetelmiä ja luvussa 4.3 kuvaan analyysimenetelmiäni. Luvussa 5 kokoan yhteen alalukuihin 5.1–5.4 osatutkimusten keskeisimmät tulokset ja arvioin osatutkimusten kulkua, menetelmiä ja tuloksia soveltuvien osien. Luvussa 6 vastaan tiivistetysti päätutkimuskysymyksiini ja pohdin tutkimukseni antia sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 Kognitiivinen semantiikka teoreettisena viitekehyksenä

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä on kognitiiviseksi semantiikaksi kutsuttu tutkimussuuntaus, jonka alle kuuluu erilaisia käsiterakenteen ja kielen merkitysrakenteen välisiä suhteita kuvaavia teorioita. Kognitiivisen semantiikan piirissä tehtyjä tutkimuksia yhdistää ajatus kielen ja kognition erottamattomuudesta: kieli-järjestelmää ei ole mielekästä tarkastella kognitiosta irrallisena välineenä, sillä kieli-järjestelmän katsotaan perustuvan samoihin kognitiivisiin toimintoihin, jotka yleisesti ohjaavat ihmismieltä (Onikki 2000: 92–98; Croft & Cruse 2004: 1–4; Evans & Green 2006: 156; Geeraerts 2006a: 2–3; Littlemore & Taylor 2014: 6–10; Casasanto 2016: 715).

Kognitiivisen semantiikan viitekehyksessä keskeisenä lähtökohtana on ajatus siitä, että kielioppi on luonteeltaan symbolinen. Symbolilla tarkoitetaan sekä fonologisen ja semanttisen rakenteen yhteenliittymää että niiden välistä vastaavuussuhdetta. Fonologinen rakenne on kielellisen ilmauksen muoto. (Langacker 1987a: 76–78; 2013: 5, 15; Leino 1989: 167–168.) Semanttisella rakenteella taas tarkoitetaan käsitteistystä, joka muodostaa kielellisen ilmauksen merkityksen. Käsitteistys on kielenkäyttäjän tietystä tilanteesta tekemä tulkinta, jota kuvataan kielellisellä rakenteella – se on siis suhde tarkastelijan ja kohteen välillä, sillä siinä yhdistyvät ihmisen sisäinen tietoresurssi ja ulkoinen havainnoitava aines. (Langacker 1987a: 76, 97; 2013: 30; Leino 1989: 168; Ojutkangas 2005: 525–526; Evans & Green 2006: 162; Evans 2012: 134.)

Kognitiivisen semantiikan viitekehykseen kuuluu myös näkemys siitä, että kielelliset ilmaukset kantavat mukanaan ensyklopedista eli kielenulkoista taustatietoa erilaisista käsitteistä ja käsitteellisistä merkitysalueista eli käsitealueista (Langacker 1987a: 147; Leino 1989: 168–169; Evans & Green 2006: 160–161). Käsitealueeksi voidaan ymmärtää mikä tahansa kokemuksellinen tai käsitteellinen tietorakenne (Langacker 1987a: 147; 2013: 44; 2014: 28). Käsitealue koostuu toisiinsa liittyvistä käsitteistä, joiden ymmärtäminen edellyttää koko käsitteiden muodostaman tietorakenteen tuntemusta (Fillmore 1982b: 111, 117). Esimerkiksi EDESSÄ SIIJAITSEMISEN käsitteen ymmärtäminen vaatii laajemmin koko spatiaalisen käsitealueen tuntemusta.

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni kannalta keskeisimmät teoreettiset lähtökohdat. Tarkastelen ensin kielellisten merkitysten ja käsitteellisen etu–taka-jaottelun kehollisuutta (2.1), minkä jälkeen kuvaan tilasuhteiden tarkastelussa käytettyä käsitteistöä (2.2). Kuvaan myös polysemian tutkimusta erityisesti tilagrammien näkökulmasta (2.3) sekä esittelen kielen kielikuvallisuuteen – tarkemmin metaforisuuteen ja metonymiaan – liittyviä teoreettisia näkökulmia (2.4).

2.1 Kehollisuus

Termillä *kehollisuus* (*embodiment*) viitataan näkemykseen, jonka mukaan keholliset kokemukset ohjaavat kieltä, ajattelua ja muita kognitiivisia prosesseja (Gibbs 2006: 1). Kielellisen käsitteistämisen voi nähdä ainakin osittain perustuvan erilaisiin sensorimotorisiin kokemuksiin eli aistihavaintoihin ja liiketoimintoihin (Rohrer 2007: 368–370; Ziemke & Frank 2007: 2–6; Foglia & Wilson 2013: 320–323; Casasanto & Gijssels 2015: 334–335). Kielellisten merkitysten taas voi nähdä syntyvän kehollisten kokemusten seurauksena ja olevan siten ymmärrettävissä niiden kautta (Johnson 1987: 19–23; Lakoff 1987: xiv, 12). Ojutkangas (2005: 526) kuvaa keskeisimpiä kehollisia kokemuksia seuraavasti:

Keskeisiä kehollisuuden lähtökohtia ovat ihmisen kanoninen pystyasento ja tyyppillinen liikkeen suunta, näköaistin dominoivuus ja näköhavainnon suunta, kyky valita näkökulma, josta tilannetta tarkastelee, kyky kiinnittää eriasteista huomiota tilanteen eri osiin sekä tieto siitä, miten kappaleet voivat vaikuttaa toisiinsa – – (Ojutkangas 2005: 526).

Tässä tutkimuksessa hyödynnän kehollisuuden lähtökohtia tarkastellessani sitä, mikä on *ete*-grammien abstraktien merkitysten käsitteellinen motivaatio eli millaista metaforista ja metonymiasta käsitteistämistä *ete*-grammien abstraktiin käyttöön liittyy. Esimerkki (11) edustaa *eteenpäin*-grammin metaforista käyttöä lukijan ja tekstin välisen suhteen kuvauksessa.

(11) (Suomi24-2015H2)

Jatketaanpa taas vähän eteenpäin kirjaa.

Esimerkissä (11) *eteenpäin*-grammin metaforinen käyttö voidaan ymmärtää kehollisten, erityisesti liikkeeseen liittyvien kokemusten motivoimaksi – ihmisen faktisen liikkeen voi siis nähdä vaikuttavan siihen, että käsitteistämme myös lukemista ja siihen liittyviä kokemuksia liikkeen kautta. Yleisesti käsitteellistä etu–taka-erottelua voidaan selittää ihmiskehon luonnollisella epäsymmetrialla. Kehomme etupuoli on toiminnallisesti tärkeämpi kuin takapuoli, sillä liikumme tyyppillisemmin eteenpäin,

näemme silmillämme paremmin eteen kuin taakse, tunnistamme toisemme kasvoista, kommunikoimme tavanomaisesti kasvotusten ja elehdimme käsillämme. (Clark 1973: 33–35; Krzeszowski 1993: 322–323; Svorou 1994: 123–124; Häkkinen 1995: 7; Copeland 2000: 433; Johnson 2005: 20; Tversky 2009: 201–202; Sheets-Johnstone 2011: 301.) Etu–taka-oppositiota ilmaisevien kielellisten muotojen avulla etualalla sijaitseva, katseltavissa ja manipuloitavissa oleva maailma voidaan siis erottaa takalaisesta, visuaalisesti ja toiminnallisesti piilotetusta maailmasta (Tversky 2005: 344–345).

Kehollisuutta ei kuitenkaan voi typistää vain yksittäisen ihmiskehon biologisiin toimintoihin, vaan keholliset kokemuksemme ovat aina sidoksissa siihen kulttuuriin ja yhteiskuntaan, jossa elämme (Gibbs 2006: 13, 37, 39; Casasanto 2016: 723–724). Koska kehollisuus on sosiokulttuurisesti muovautunutta ja kieli taas kehollisuuteen perustuvaa, heijastuvat kulttuurien väliset erot myös kieliin – kehollisuuden vaikutus kieleen siis vaihtelee kulttuurien välillä (Choi ym. 1999: 261–265; Sinha & Jensen de López 2000: 35–37; Langacker 2014: 31–33). Osoituksena tästä on esimerkiksi se, ettei kaikissa kielissä ole etu–taka-oppositiota ilmaisevia muotoja (Levinson 2003: 35), vaikka edellä mainittu ihmiskehon toiminnallinen epäsymmetria lienee kulttuurirajat ylittävä inhimillinen kokemus (Svorou 1994: 123–124). Kielellisenä ilmiönä etu–taka-erottelu ei kuitenkaan ole universaali eli kaikkia kieliä koskettava. Suomen kielessä kielellinen etu–taka-erottelu on kuitenkin keskeinen (Ojutkangas 2005: 526), ja etu–taka-oppositiota ilmaisevat sanavartalot kuuluvat myös suomen kielen vanhimpaan sanastokerrostumaan (Häkkinen 1990: 178; 1995: 7–8).

2.2 Tilasuhteet

Tilagrammeilla ilmaistut konkreettiset sijaintisuhteet eli tilasuhteet ovat niin kutsuttuja atemporaalisia relaatioita. Atemporaalisella relaatiolla tarkoitetaan suhdetta, joka ei kehity ajassa ja jonka kuvaamiseen ei tarvita ajan käsitettä. Atemporaalisia relaatioita ilmaistaan kielissä tilagrammien eli adpositioiden, adverbien ja paikallissijojen lisäksi adjektiiveilla. Atemporaaliset relaatiot voivat olla yksinkertaisia tai kompleksisia, mutta niille yhteistä on se, että ne kuvaavat relaation yksittäisessä hetkessä käsitettävänä muodostelmana. (Langacker 1987a: 214; 2013: 99; Leino 1989: 169.) Esimerkki yksinkertaisesta atemporaalisesta relaatiosta on *edessä*-grammin hahmottama relaatio ilmauksessa *hän on oven edessä*. Kompleksisempaa relaatiota taas kuvaa tilagrammi *edestä* ilmauksessa *hän lähti oven edestä*, jossa tilagrammi hahmottaa holistisesti koko kuljettavan liikeväylän (ks. Langacker 2013: 99). Relaatioita, jotka kehittyvät ajassa, kutsutaan prosesseiksi. Prosessin ajallista hahmoa eli prosessin kehittymistä voidaan tarkastella vaiheittaisen skannauksen avulla siten, että jokainen yksittäinen hetki on erillinen atemporaalinen relaatio. Prosesseja ilmaistaan verbeillä. (Langacker 1987a: 244; 2013: 99–100; Leino 1989: 169–170.)

Atemporaalinen relaatio sisältää yksinkertaisimmillaan kaksi entiteettiä, joita kutsutaan kognitiivisen semantiikan viitekehyksessä *muuttujaksi* (*Trajector*) ja *kiintopisteeksi* (*Landmark*; Langacker 1987a: 217).¹¹ Muuttuja on relaation ensisijainen osallistuja, jota hahmotetaan relaatiossa suhteessa kiintopisteeseen. Muuttujan ja kiintopisteen suhde on epäsymmetrinen siten, että kiintopiste toimii relaatiossa suhteutuskohtana, jota vasten muuttujaa tarkastellaan. (Langacker 1987a: 217.) Ilmauksen *hän on oven edessä* kuvaamassa tilasuhteessa kiintopisteenä on ovi ja muuttujana hän. Tilagrammi *edessä* ilmaisee entiteettien välistä suhdetta ja verbi *on* prosessia.¹²

Termillä *hakualue* (*search domain*) viitataan siihen kiintopisteeseen suhteutettuun alueeseen, jossa muuttuja sijaitsee (Miller & Johnson-Laird 1978: 384; Hawkins 1984: 168; Langacker 1999: 53–54). Lauseessa *hän on oven edessä* ilmaus *oven edessä* määrittää muuttujan hakualueeksi tilan oven etuosan välittömässä läheisyydessä. Ilmauksessa *rekka ajaa auton edellä* hakualueeksi taas voidaan ymmärtää koko kiintopisteen eli auton kuljettavana oleva liikeväylä, ei siis vain kiintopisteen etuosan välitöntä läheisyyttä. Tämä johtuu siitä, että *edellä*-grammi edellyttää muuttujan liikkuvan samaan suuntaan samalla suoralla kiintopisteen kanssa muttei edellytä muuttujan sijaitsevan kiintopisteen luontaisella tai funktionaalisella etupuolella (Keresztes 1964: 58; Nikanne 2003: 199; Huumo 2013: 8, 12–13; Teeri-Niknammoghadam ym. 2020: 177–178; *ete*-grammien ilmaisemasta liikkeestä ks. lukua 3.1). Tässä tutkimuksessa muuttuja, kiintopiste ja hakualue määritellään suhteessa tilagrammin kuvaamaan atemporaaliseen relaatioon.

Tilasuhteiden käsitteistämisen keinoja ovat yhtäältä akselit ja toisaalta spatiaaliset viittauskehykset. Akselit ovat väline, jolla kieli jakaa kolmiulotteista tilaa esimerkiksi etu- ja takapuoleen, ylä- ja alapuoleen sekä oikeaan ja vasempaan. Suomen kielen keskeisiä akseleita ovat sagittaalinen edessä–takana-akseli, joka perustuu ihmiskehon luonnolliseen etu- ja takapuolen väliseen epäsymmetriaan, vertikaalinen ylhäällä–alhaalla-akseli, jota ohjaavat ihmisen pystyasento ja maan vetovoiman suunta, ja lateraalinen vasen–oikea-akseli, joka jakaa ihmiskehon kahteen symmetriseen puoleen. (Fillmore 1982a: 36–37; Levinson 2003: 38–50; Ojutkangas 2005: 526; Huumo & Ojutkangas 2006: 18.) Tässä tutkimuksessa tarkastelemillani *ete*-grammeilla osoitetaan entiteettien suhteellisia sijainteja sagittaalisella akselilla. Yleistäen voi siis sanoa, että *ete*-grammeilla kuvataan muuttujan sijaintia suhteessa

¹¹ Talmy (1975: 419–422; 2000: 311–342) kutsuu näitä osallistujia nimillä *Figure* (*muuttuja*) ja *Ground* (*kiintopiste*). Termit *figure* ja *ground* ovat peräisin hahmopsykologiasta, jossa niillä viitataan kuvio–tausta-hahmotteluun (Talmy 2000: 312).

¹² Langackerin (1987b: 77; 1991: 84) mukaan englannin *be*-verbi kuvaa maksimaalisen skemaattista prosessia. Nurminen (2016: 87) kuvaa suomen *olla*-verbin skemaattisuutta seuraavasti: ”*olla*-verbi voi ilmaista monenlaisten erityyppisten entiteettien välisiä suhteita, eli skemaattisuus ikään kuin avaa paikan erityyppisille muuttujille ja kiintopisteille.”

kiintopisteen etupuoleen (ks. Svorou 1994: 124). Kiintopisteen etupuoli voi määrittyä usealla eri tavalla riippuen siitä, millaista viittauskehystä kielenkäyttäjät hyödyntää kuvatessaan muuttujan ja kiintopisteen välistä tilasuhdetta. Lyhyesti määriteltynä viittauskehukset (*frames of reference*) ovat keino asettaa koordinaatisto tietylle tilanteelle.

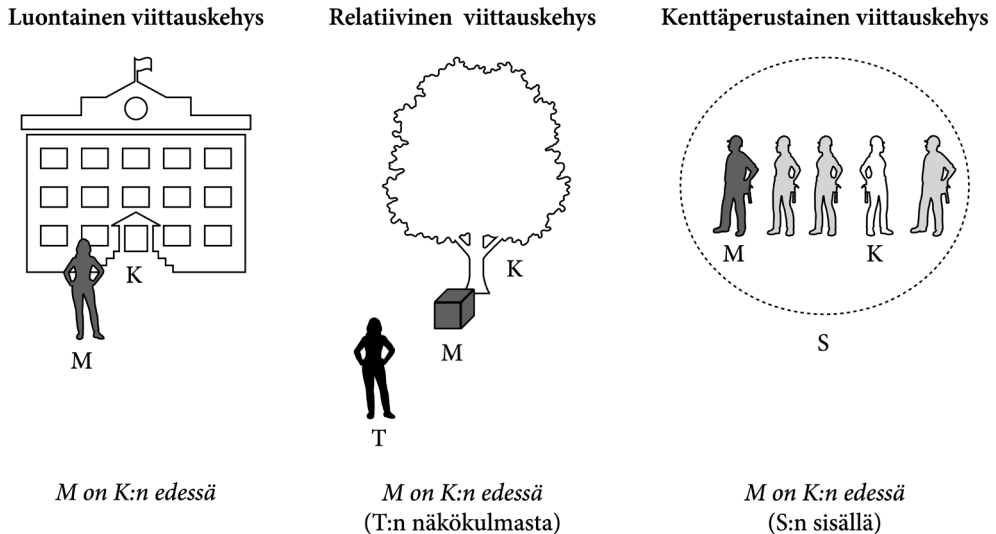
Tilanteelle asetettu koordinaatisto voi perustua kiintopisteenä toimivan entiteetin ominaisuuksiin, kuten muotoon, kanoniseen liikesuuntaan, toimintoihin tai käyttötapaan: Levinsonin (2003: 42) luokittelussa kiintopisteen ominaisuuksiin perustuva viittauskehystä kutsutaan luontaiseksi viittauskehyyksi. Toimiessaan luontaisessa viittauskehyyksessä suomen *ete*-grammit asettavat koordinaatiston origoon kiintopisteen etupuolen, johon muuttujan sijaintia suhteutetaan. Luontaisen viittauskehyyksen asettamia etupuolia ovat esimerkiksi ihmisen kasvopuoli, rakennuksen julkisivu, kulkuvälineen nokka ja ihmisen käyttämän esineen tavanomainen interaktiupuoli.

Tilanteen koordinaatiston määrittely voi perustua myös muuttuja–kiintopistesuhteen ulkopuolisen tarkastelijan näkökulmaan. Tällaisessa koordinaatistossa on kyse relatiivisesta viittauskehyyksestä. Relatiivinen viittauskehys suhteuttaa muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta ulkopuolisen tarkastelijan kehon akseleihin, jolloin niin etu- ja takapuoli, vasen ja oikea kuin ylä- ja alapuoli määritellään ulkopuolisen tarkastelijan kautta, ei siis suhteessa kiintopisteen ominaisuuksiin, kuten luontaisessa viittauskehyyksessä. Esimerkiksi ilmaus *laatikko on puun edessä* käyttää relatiivista viittauskehystä, jos sillä kuvataan tilannetta, jossa muuttuja eli laatikko sijaitsee ulkopuolisen tarkastelijan ja kiintopisteen eli puun välissä – siis lähempänä tarkastelijaa kuin kiintopiste. (Levinson 2003: 43–44.) Ojutkankaan (2005: 535; ks. myös Huomo 2013: 9) mukaan relatiivista viittauskehystä käytetään suomessa erityisesti tilanteissa, joissa kiintopiste on symmetrinen siten, ettei sille voida luontevasti määrittää etupuolta.

Luontaisen ja relatiivisen viittauskehyyksen lisäksi Levinsonin (2003: 47–50) luokittelu sisältää absoluuttisen viittauskehyyksen. Absoluuttinen viittauskehys perustuu pysyviin suuntiin, kuten painovoimaan (*kone lensi kaupungin yllä*), päälman-suuntiin (*liike sijaitsee Helsingin pohjoispuolella*) tai muihin topografisiin määrittäisiin (*hän ui rantaan päin*). Levinsonin (2003) absoluuttinen viittauskehys ei kuitenkaan ota huomioon tilanteita, joissa entiteetin etupuoli määrittyy niin kutsutun sisältävän toissijaisen kiintopisteen (*encompassive reference object*) avulla (ks. Talmy 2000: 203–204). Esimerkki toissijaisesta sisältävästä kiintopisteestä on jono. Jono on epäsymmetrinen siten, että jonon etupuoleksi ymmärretään se pää, josta jono alkaa ja jota kohti jonottajien liike ja kasvot ovat suuntautuneet (Talmy 2000: 199). Epäsymmetriansa vuoksi jono määrittää etu–taka-orientaation myös jonossa seisoville ihmisille. Tästä syystä henkilön voi kuvata olevan toisen *edellä* jonossa myös silloin, kun tämän kasvot ovat kohti jonon loppupäätä. Sisältäviä toissijaisia kiinto-

pisteitä sisältävien tilanteiden kuvaamiseen soveltuu absoluuttista viittauskehystä paremmin Talmyn (2000: 212) kenttäperustainen viittauskehys: kenttäperustaisessa viittauskehyksessä koordinaatiston määrittää toissijainen kiintopiste, jonka sisällä muuttuja ja kiintopiste sijaitsevat. Mooren (2016: 11–12) mukaan kenttäperustainen viittauskehys on Levinsonin (2003) absoluuttisen viittauskehysten ylätyyppi, sillä kummassakin viittauskehyksessä kaikkien saman koordinaatiston sisällä olevien entiteettien orientaatio määrittyy samojen periaatteiden mukaisesti. Myös Bender ja Beller (2014: 344) samastavat absoluuttisen ja kenttäperustaisen viittauskehysten.

Kuvio 1 havainnollistaa luontaista, relatiivista ja kenttäperustaista (absoluuttista) viittauskehystä. Kuviossa *M* merkitsee muuttujaa, *K* kiintopistettä, *T* ulkopuolisen tarkastelijan näkökulmaa ja *S* sisältävää toissijaista kiintopistettä. Luonnollisesti myös luontaiseen ja kenttäperustaiseen viittauskehykseen liittyy tarkastelija, jonka näkökulmasta käsin tilanne hahmotetaan. Tarkastelijan näkökulman muutos ei kuitenkaan vaikuta luontaista tai kenttäperustaista viittauskehystä käytettäessä tilanteen kuvaukseen. (Ojutkangas 2005: 528.)

Kuvio 1. Etupuolen määräytyminen viittauskehysten avulla

Kuviossa 1 esitetty viittauskehysten kolmijako pätee myös suomen *ete*-grammeihin, vaikkakin Ojutkangas (2005: 535–536) yhdistää niiden käytön vain luontaiseen ja relatiiviseen viittauskehykseen: Ojutkankaan (2005: 535–536; ks. myös Tenbrink 2011: 709) mukaan esimerkissä (12) jonotilanteen kuvaukseen on hyödynnetty luontaista viittauskehystä, koska etupuolen määrittely syntyy kiintopisteenä toimivan entiteetin ominaisuuksien ja tilanteen kokonaisuuden sisältämän liikkeen yhteisvaikutuksena.

(12) (Ojutkangas 2005: 536)

Hannan edellä jonossa oli Mirko – –

Nähdäkseni Ojutkankaan (2005: 535–536) selityksen voi kuitenkin katsoa käsittävän ajatuksen jonosta sisältävänä toissijaisena kiintopisteenä, joka määrittää tilanteen ja sen osallistujien orientaation: selityksen voi siis katsoa sisältävän implisiittisesti myös ajatuksen kenttäperustaisesta viittauskehystä.

Suomen *edellä*-grammi ja sen suuntasijaiset muodot *edeltä* ja *edelle* sopivat myös kuvaamaan tilanteita, joissa kiintopisteen luontainen etupuoli ja liikesuunta eroavat toisistaan: esimerkkejä tästä ovat peruuttava auto ja takaperin juoksevat ihmiset (Huumo 2019: 648; Teeri-Niknamoghdam ym. 2020: 177–178). Tällaisissa tapauksissa tilanteelle asetettu etu–taka-orientaatio perustuu kiintopisteen epäkanoniseen liikesuuntaan entiteetin luontaisten ominaisuuksien sijaan. Tällöin esimerkiksi ilmauksessa *Bill on Lisaa edellä takaperinjuoksukilpailussa* käytetty viittauskehys voidaan tulkita ensisijaisesti kenttäperustaiseksi, sillä siinä koordinaattiston (ja siten etupuolen) määrittely perustuu ennen kaikkea osallistujien muodostaman kokonaisuuden liikesuuntaan (Teeri-Niknamoghdam ym. 2020: 182). Myös Moore (2016: 12) kuvaa liiketilanteiden kuvaamiseen käytetyn viittauskehysten olevan kenttäperustainen silloin, kun osallistujat liikkuvat samaan suuntaan samalla suoralla.

2.3 Polysemia

Polysemiassa eli monimerkityksisyydessä yhdellä kielellisellä muodolla on useita toisiinsa kytkeytyneitä tai limittäisiä merkityksiä (esim. *lehti* ’kasvin osa; kirjan sivu; aikakauslehti’; Bréal 1897: 154–155; Lyons 1977: 550; Taylor 2003: 102–103; Glynn 2014: 9–12). Polysemia on kielellisille muodoille luonteellinen ja kielen ilmaisuvoimaa lisäävä ilmiö, jota esiintyy kaikilla kielen tasoilla aina yksittäisistä morfeemeista moniosaisiin konstruktioihin asti (Hakulinen 1966: 14–15; Leino 1993: 121–125; Raukko 1997: 145).

Polysemia on ollut jo vuosikymmenien ajan yksi kognitiivisen semantiikan alan keskeisimmistä tutkimuskohteista (ks. esim. Geeraerts 1993; Leino & Onikki toim. 1994; Cuyckens & Zawada toim. 2001; Dunbar 2001; Raukko 2002; Nerlich ym. toim. 2003; Glynn & Robinson toim. 2014). Erityistä kiinnostusta osakseen on saanut tilagrammien – tai tarkemmin adpositioiden – polysemia. Adpositioiden polysemia on herättänyt kielentutkijoiden parissa runsaasti keskustelua siitä, millaisin kriteerein adpositioiden polyseemisiä merkityksiä tulisi erotella toisistaan (ks. esim. Lakoff 1987; Brugman 1988; Salmi 1994; Sandra & Rice 1995; Tyler & Evans 2003). Adpositioilla voidaan ilmaista monenlaisten entiteettien välisiä relaatioita, minkä vuoksi adposition polyseemisten merkitysten voi nähdä liittyvän kiinteästi

niihin entiteetteihin, joiden välistä relaatiota adpositio ilmaisee (Sandra & Rice 1995: 91). Adpositioiden polysemiaa ei siis voi tarkastella irrallaan adposition kuvaaman relaation muuttujasta ja kiintopisteestä. Toisaalta adposition polyseemisten merkitysten tarkastelussa tulisi kuitenkin pyrkiä yksittäisiin lauseyhteyksiin perustuvan analyysin sijaan skemaattisempaan erottelutapaan (Tyler & Evans 2003: 16, 42–43; ks. myös Sandra & Rice 1995: 92).

Tässä tutkimuksessa otan adpositioiden polyseemisten merkitysten tunnistamisen ja erottelun lähtökohdaksi Tylerin ja Evansin (2003) järjestelmällisen polysemiamallin (*principled polysemy model*; suom. Möttönen 2009: 39). Järjestelmällisen polysemiamallin peruseriaatteena on se, että toisistaan erillisinä merkityksinä voidaan pitää vain sellaisia tapauksia, joissa adposition kuvaaman relaation osallistujien muodostamat spatiaaliset asetelmat joko poikkeavat toisistaan tai asettuvat eri käsitealueille. Näin ollen yksittäisissä ilmauksissa kuvattujen entiteettien fyysisten ominaisuuksien, kuten koon, asennon tai kolmiulotteisen muodon, vertailun sijaan merkitystyyppien määrittely perustuu kiintopisteen ja muuttujan välisen suhteen sekä käsitealueen tarkasteluun. (Tyler & Evans 2003: 42–43; ks. myös Talmy 2000: 223–225.) Esimerkit (13)–(15) havainnollistavat *edessä*-adposition käyttöä erilaisen osallistujien välisten suhteiden kuvauksessa.

(Suomi24-2017H2)

- (13) *Tuosa kaupan edessä käy tuollainen taxi noukkimassa vanhuksia kyytiin, pitäis kysyä mitä tykkää autosta.*
- (14) *Olit kaveriporukalla liikenteessä vaihdoit kassajonoa edessäni ja sulla oli kork[e]akorkoiset kengät ja farkut.*
- (15) *Tuollaista ei ole tapahtunut vielä, se on edessämme tulevaisuudessa.*

Järjestelmällistä polysemiamallia seuraten esimerkkejä (13) ja (14) voidaan pitää saman merkitystyyppin edustumina, sillä ne sijoittuvat kumpikin spatiaaliselle käsitealueelle, vaikka niissä kuvatut kiintopisteet ja muuttajat eroavatkin toisistaan. Sen sijaan esimerkin (15) voi määritellä eri merkitystyyppin toteumaksi, sillä siinä adpositiolla *edessä* kuvataan temporaaliselle käsitealueelle sijoittuvaa suhdetta.

Käsitealueiden tunnistamisessa nojaan Jackendoffin (1983; 1989; 2002) esittämään semanttisten kenttien luokitteluun. Jackendoffin (1983: 188–210; 1989: 84–85; 2002: 356–360) konseptuaalisessa semantiikassa semanttisella kentällä tarkoitetaan käsitealuetta, johon kielellisellä ilmauksella kuvattu tilanne sijoittuu (ks. myös Branigan 1988: 62; Leino 1990a: 50; Nikanne 2008; Paulsen & Nikanne 2019:

271).¹³ Jackendoff (1983: 188–203) nimeää kuusi semanttista kenttää, joita ovat spatiaalinen, temporaalinen (aikaan liittyvä), possessiivinen (omistukseen liittyvä), identifioiva (ominaisuuksiin liittyvä), sirkumstantiaalinen (tilanteisiin liittyvä) ja eksistentiaalinen (olemassaoloon liittyvä) kenttä. Näistä perustavanlaatuisin on spatiaalinen kenttä, joihin muiden abstraktimpien kenttien katsotaan pohjautuvan (Jackendoff 1983: 188–189; 2002: 359; Lauerma 1990: 108). Nikanne (2008) perustelee spatiaalisen kentän ensisijaisuutta sillä, että samoja, perusmerkitykseltään spatiaalisia kielellisiä muotoja käytetään analogisesti myös ei-spatiaalisten tilanteiden kuvauksessa. Esimerkit (16)–(19) havainnollistavat *edessä*-muodon käyttöä spatiaalisella, temporaalisella, identifioivalla ja sirkumstantiaalisella kentällä.

(Suomi24-2017H2)

(16) SPATIAALINEN

Rekisterikilpi on sekä auton edessä että takana.

(17) TEMPORAALINEN

Jossain vaiheessa se [atomipommia peittävä metalli] haurastuu, ja meillä on edessämme toinen Tshernobyl, hän on ennustanut.

(18) IDENTIFIOIVA

Jumalan edessä on kaikki samanarvoisia ja siksi jäävät.

(19) SIRKUMSTANTIAALINEN

Hän keksii valeita ja omia tulkintojaan, joita ei suostu pyörtämään edes vastatodisteiden edessä.

Esimerkissä (16) kuvataan muuttujan ja kiintopisteen välistä konkreettista sijaintisuhdetta, jolloin tilanne sijoittuu spatiaaliselle kentälle. Esimerkissä (17) kuvattu suhde taas on ensisijaisesti temporaalinen, sillä esimerkki ilmaisee tulevaisuuteen sijoittuvaa tapahtumaa. Esimerkissä (18) kuvataan ominaisuuksia, joita muuttujalla kiintopisteen näkökulmasta on. Muuttujaa ei siis esimerkin (18) kuvaamassa tilanteessa suhteuteta kiintopisteen (eli Jumalan) sijaintiin, vaan esimerkki ilmaisee, millaisena kiintopiste pitää muuttujaa, minkä vuoksi kyseessä on identifioivalle kentälle sijoittuva suhde. Esimerkki (19) ilmaisee tilannetta, jossa kiintopiste pyrkii vaikuttamaan muuttujan toimintaan, ja ilmauksessa kuvattu tilanne sijoittuu sirkumstantiaaliselle kentälle.

Esimerkki (19) sisältää myös niin kutsuttua voimadynamiikkaa. Termillä *voimadynamiikka* (*force dynamics*) viitataan Talmyn (2000: 409) kehittämään semantti-

¹³ Semanttiset kentät on ymmärretty leksikaalisen semantiikan tutkimusperinteessä tavallisesti käsitteiden ja niitä ilmaisevien sanojen kimpuiksi, jotka sisältävät tietoa sanojen keskinäisistä suhteista ja sanojen välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä (Kittay 1992: 229–230).

seen kategoriaan: voimadynamiikka liittyy kielellisiin ilmauksiin, joissa kuvataan pyrkimystä käyttää tai vastustaa voimaa. Entiteeteillä on sisäinen pyrkimys joko toimintaan tai lepoon, ja kun yksi entiteetti asettuu vastustamaan toisen luontaista pyrkimystä, syntyy voiman vastustamista (Talmy 2000: 414; Lehisets 2013b: 351). Voimasuhteessa pyrkijäksi (*Agonist*) kutsutaan entiteettiä, joka esitetään keskeisenä huomion kohteena. Vastustajaksi (*Antagonist*) taas nimitetään entiteettiä, joka käyttää vastakkaista voimaa estääkseen pyrkijän toiminnan. (Talmy 2000: 413; suom. Leino 2003: 126; ks. myös Hamunen 2017: 128.) Esimerkissä (19) voimadynaamisen merkityksen tuottaa siis se, että vastustajana toimiva entiteetti yrittää saada pyrkijänä toimivan entiteetin pyörtämään puheensa – vastustuksessaan kuitenkin onnistumatta.

Voimadynamiikan tarkastelu täydentää Tyler ja Evansin (2003: 57, 71) järjestelmällistä polysemiamallia, jossa voimadynamiikkaa ei pidetä polyseemisiä merkityksiä erottelevana kategoriana. Voimadynaamisten suhteiden erittely antaa kuitenkin työkaluja *ete*-grammien polysemian tutkimukseen, sillä sen avulla voidaan tunnistaa samalle semanttiselle kentälle kuuluvia mutta toisistaan voimadynaamisesti eroavia merkityksiä. Ilman voimadynamiikan tarkastelua esimerkkejä (20) ja (21) olisi pidettävä saman merkitystyypin toteutumina, sillä esimerkkien kuvaamat muuttujan ja kiintopisteen väliset asetelmat ovat samanlaiset ja sijoittuvat kumpikin spatiaaliselle kentälle.

(Suomi24-2017H2)

(20) *Eli ajoin Leivonmäeltä jonkin verran eteenpäin, edessäni ajoi rekka joka oli jonkin matkan päässä.*

(21) *volkkaristeille ja skodailijoille oma mopo kaista olisi tarpeellinen. aina ovat Toyotani edessä hidastelemassa ja sekös ärsyttää.*

Voimadynaamisten suhteiden tarkastelulla esimerkeistä (20) ja (21) saadaan esiin eroja: esimerkki (20) on voimadynaamisesti neutraali eli se ei sisällä pyrkimyksiä tai vastustusta. Esimerkki (21) taas sisältää voimadynamiikkaa, sillä siinä *edessä*-grammin muuttuja saa vastustajan ja kiintopiste pyrkijän roolin: esimerkissä (21) muuttujana ovat volkkaristit ja skodailijat, jotka vastustavat kiintopisteeksi koodatun Toyotan liikepyrkimystä hidastelemalla tämän edessä. Esimerkin (21) tapauksessa *edessä*-grammin merkitys määrittyy viime kädessä siis *hidastella*-verbin ilmaisevan prosessin kautta. Tämän vuoksi tarkastelen *edessä*-grammin polysemiaa osatutkimuksessa 1 niin muuttujien ja kiintopisteiden kuin myös verbien kuvaamien prosessien avulla.

2.4 Metaforisuus ja metonymia

Metaforat ja metonyymit ovat kognitiivisen semantiikan teoriakehyksessä keskeisiä kuvallisen kielenkäytön välineitä. Käytän perinteisestä konventiosta poiketen *metonymia*-termin sijaan *metonyymi*-termiä, joka asettuu samalle kuvauksen tasolle *metaforan* kanssa.¹⁴ Taulukko 2 esittää rinnakkain käyttämäni termit.

Taulukko 2. Metaforisuuden ja metonymian tasoista käytetyt termit

Taso	Termi	
Ilmiö	<i>metaforisuus</i>	<i>metonymia</i>
Tyyppi (skeema)	<i>metafora</i>	<i>metonyymi</i>
Esiintymä (elaboraatio)	<i>metaforinen ilmaus</i>	<i>metonyyminen ilmaus</i>

Metaforat kytkevät yhteen kaksi eri käsitealueelle kuuluvaa käsitettä luoden niiden välille samankaltaisuussuhteen. Metaforien avulla yhden käsitteen merkityssisältö siirretään toiseen käsitteeseen, jolloin toinen käsite voidaan ymmärtää ensimmäisen kautta. (Lakoff & Johnson 1980: 17–19; Onikki 1992: 34.) Esimerkiksi metaforisessa ilmauksessa *älä tuhlaa aikaani* abstraktiksi ymmärretty AJAN käsite samastetaan johonkin kulutettavissa olevaan, konkreettiseen RESURSSIIN. Tällöin sellaisenaan vaikeasti hahmotettavissa oleva AIKA voidaan käsitteistää konkreettisemmän RESURSSIN ehdoin. (Lakoff & Johnson 1980: 8–9.) Kognitiivisena prosessina metaforisuutta on pidetty analogian kaltaisena, sillä sekä metaforisuudessa että analogiassa on pohjimmiltaan kyse samankaltaisuuteen perustuvan suhteen luomisesta ja tunnistamisesta (Fauconnier 1997: 102; Gentner ym. 2001: 243; Itkonen 2005: 35–44). Analogialla tarkoitetaan yleisessä mielessä kykyä tunnistaa samankaltaisuuteen perustuvia malleja (Holyoak ym. 2001: 2). Analogialla on kielessä keskeinen rooli, sillä analogisen ajattelun kautta kieleen tuotetaan uusia ilmaisutyyppejä (Onikki-Rantajääskö 2001: 38).

Metaforatutkimuksen keskeisiin teorioihin kuuluvassa kognitiivisessa metaforateoriassa (Lakoff & Johnson 1980; 1999) kahta käsitealuetta yhdistäviä metaforia kutsutaan käsittemetaforiksi (*conceptual metaphor*). Käsittemetaforan muodostavia kahta käsitealuetta nimitetään lähdealueeksi (*source domain*) ja kohdealueeksi (*target domain*). Lähdealue on se käsitealue, josta merkityksiä siirretään, kohdealue taas se, johon merkitykset siirtyvät. Käsittemetaforassa kohdealuetta siis kuvataan lähdealueen kautta. (Panther & Thornburg 2003: 280; Kövecses 2010: 4.)

¹⁴ Myös esimerkiksi Kela (2007) käyttää *metonyymi*-termiä väitöskirjassaan.

Metaforissa lähde- ja kohdealueen välinen merkityksensiirto on aina osittainen siten, että metaforiset ilmaukset yhtäältä korostavat ja toisaalta piilottavat lähde- ja kohdealueiden tiettyjä puolia (Lakoff & Johnson 1980: 10; Kela 2007: 74). Kun AJASTA puhutaan metaforisesti RESURSSINA, piilotetaan AJAN käsitteestä esimerkiksi ajan koettuun toimijuuteen liittyviä piirteitä, joita metaforalla AIKA ON TOIMIJA (*aika näyttää, miten meille käy*) voidaan tuoda esille (AIKA ON TOIMIJA -metaforasta ks. Viimaranta 2006: 279, 281–282). Vastaavasti kaikki RESURSSIN käsitteeseen liittyvät piirteet eivät siirry AIKA ON RESURSSI -metaforassa AJAN käsitteeseen.

Metaforissa käsitteiden välinen merkityssiirto kulkee tavallisesti konkreettisemmasta abstraktiin. Monimutkaiset käsitteet siis hahmotetaan metaforien avulla yksinkertaisempien käsitteiden kautta. Metaforia voidaan tästä syystä pitää yhtenä merkittävimmistä ympäröivää todellisuutta jäsentävistä kielen ilmiöistä, sillä ilman metaforia monia käsitteitä olisi vaikeaa – ellei jopa mahdotonta – käsitteistää. (Lakoff & Johnson 1980: 85; Nikanne 1992: 69; Onikki 1992: 33; Langacker 2013: 4.) Esimerkiksi aikaan liittyviä abstrakteja suhteita käsitteistetään monissa kielissä metaforisesti juuri tilagrammien avulla (ks. Haspelmath 1997; Núñez & Sweetser 2006; Viimaranta 2006; Shinohara & Pardeshi 2011; Yu 2012; Huumo 2013; 2015a; 2019; Moore 2014a; 2014b; 2016; Björklund & Viimaranta 2019). Metafora ei siis olekaan vain poeettisen kielen tehokeino vaan koko käsitejärjestelmämme läpäisevä ja merkityksiä rakentava väline (Lakoff & Johnson 1980: 3–6).

Käsittemetaforien lähdealueina toimivat Kövecsesin (2010: 18–23) mukaan yleisesti erilaiset kehoon ja kehollisiin kokemuksiin, kuten aistihavaintoihin, liikkeeseen tai konkreettisiin olioihin, liittyvät käsitteet. Esimerkki monen käsittemetaforan lähdealueena vaikuttavasta kehollisesta kokemuksesta on käsitteellinen YLHÄÄLLÄ–ALHAALLA-jako, joka perustuu ihmisen pystyasentoon. Lakoff ja Johnson (1980: 14–15, 56–57) listaavat YLHÄÄLLÄ–ALHAALLA-käsitepariin liittyen muun muassa käsittemetaforat ILOISUUS ON YLHÄÄLLÄ (*mielialani kohosi*), SURULLISUUS ON ALHAALLA (*mieleni on maassa*), ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ (*tuloni nousivat viime vuonna*), VÄHEMMÄN ON ALHAALLA (*tuloni laskivat*), HYVEELLISYYS ON YLHÄÄLLÄ (*hänellä on korkea moraal*) ja PAHEELLISUUS ON ALHAALLA (*tuo oli alhainen temp*). Vastaavasti kehollisen kokemuksen motivoima on myös käsittemetaforapari TULEVAISUUS ON EDESSÄ–MENNEISYYS ON TAKANA, jossa edessä tai takana oleva tila samastetaan metaforisesti tulevaan tai menneeseen aikaan (Lakoff & Johnson 1980: 41–45; Boroditsky 2000: 5–6; Moore 2016: 6). Käsittemetaforaa TULEVAISUUS ON EDESSÄ havainnollistaa esimerkki (22).

(22) (Suomi24-2017H2)

18-vuotiaalla on vielä monta myllerrystä edessään.

Esimerkin (22) edustaman käsittemetaforan lähdealueena toimii siis EDESSÄ SIAITSEMINEN, kohdealueena TULEVAISUUS. Suomen kielessä ajallisia suhteita kuvataan tavallisesti juuri sagittaalisen akselin tilagrammeilla, mutta myös vertikaalisen akselin tilagrammeilla *alla* ja *päällä* voidaan ilmaista ajallisia suhteita (*joulun alla, illan päälle*; Huumo 2013: 15; akseleista ks. luku 2.2). Ajallisten suhteiden kuvauksessa suomen *ete*-grammit ilmentävät TULEVAISUUS ON EDESSÄ -metaforan lisäksi myös AIEMPI AIKA ON EDELLÄ -metaforaa, jota edustaa esimerkki (23).

(23) (Suomi24-2016H2)

Sotahullut vaiennettiin talvisodankin edellä.

Esimerkissä (23) EDELLÄ LIKKUMINEN samastetaan AIEMPAAN AIKAAN. Erona esimerkkiin (22) on se, että esimerkissä (23) aikaa käsitteistetään TULEVAISUUS–MENNEISYYS-kahtiajaon sijaan AIEMPI–MYÖHEMPI–erottelun kautta. Lisäksi esimerkit eroavat toisistaan siinä, millaisten entiteettien välistä relaatiota *ete*-grammeilla ylipäänsä kuvataan. Esimerkissä (22) relaation osallistujina kuvataan aikaa havainnoiva ihminen (johon viitataan ilmauksella *18-vuotiaalla*) ja ajallinen oliojoukko (joihin viitataan ilmauksella *myllerrystä*). Esimerkissä (23) ajallisen suhteen osallistujina on kaksi tapahtumaa: sotahullujen vaientaminen ja talvisota, joista ensimmäinen edeltää ajassa jälkimmäistä.

Esimerkin (22) tapaisia ilmauksia on tavallisesti pidetty niin kutsutun liikkuvan egon metaforan edustajina (Huumo 2015a: 56; ks. myös Clark 1973: 50–51). Egolla tarkoitetaan ajan havainnoitsijaa, jonka kuvataan liikkuvan egon metaforan esiintymisessä kulkevan tai olevan suuntautunut kohti tulevaisuutta (Boroditsky 2000: 5). Perinteisen luokittelun mukaan esimerkkiä (23) taas voidaan pitää liikkuvan ajan metaforan toteutumana, sillä siinä itse tapahtumien kuvataan liikkuvan (Clark 1973: 50; Lakoff & Johnson 1999: 141–142; Boroditsky 2000: 5).¹⁵ Sitten ajan liike-metaforien luokittelua on tarkennettu erottelemalla liikkuvan ajan metaforat edelleen kahteen tyyppiin: ensimmäisen tyyppin toteutumia ovat metaforiset ilmaukset, joissa tapahtuman tai muun ajallisen entiteetin kuvataan liikkuvan suhteessa egoon (*joulu meni jo* [meidän ohitsemme]). Toisen tyyppin edustajia ovat esimerkin (23) kaltaiset ilmaukset, joissa ajallinen suhde kuvataan kahden tapahtuman välisenä. Tällöin metaforisessa ilmauksessa ei kuvata egon nykyhetken näkökulmaa. (Núñez ym. 2006: 133–139; Tenbrink 2011: 714–716; Moore 2014a: 24, 66–67; ks. myös McTaggart 1908: 458.)

¹⁵ Suomen *edellä*-grammi ilmaisee liikettä (Keresztes 1964: 58; Nikanne 2003: 199; Huumo 2013: 11–14; 2015a: 50–53; Teeri-Niknammoghadam ym. 2020: 170, 176), minkä vuoksi esimerkissä (23) kuvattuja tapahtumia voidaan pitää liikkujina. Kuvaan *ete*-grammien kuvaamaa liikettä tarkemmin luvussa 3.1.

Ajan liikemetaforien lisäksi tarkastelen tässä tutkimuksessa myös tärkeyden metaforia. Esimerkin (23) tapaan EDELLÄ LIIKKUMINEN on lähdealueena myös esimerkissä (24). Kohdealueena taas on TÄRKEYS; esimerkin pohjalta voidaan siis muodostaa käsittemetafora TÄRKEÄ ON EDELLÄ.

(24) (Suomi24-2016H2)

Hengen pelastaminen menee aina byrokratian edelle.

TÄRKEYDEN ja EDELLÄ LIIKKUMISEN tai EDESSÄ SIJAITSEMISEN käsitteiden välinen kytkös on aiemmassa tutkimuksessa liitetty ihmiskehon etupuolen keskeiseen asemaan vuorovaikutuksen ja erilaisten sensomotoristen toimintojen tapahtumapaikkana (Ingebretsen 2008: 258). Toisaalta käsitteiden välistä yhteyttä on selitetty myös entiteettien keskinäisen järjestyksen kautta (Athanasiadou 2007: 3–4). Svorou (1994: 139) kuvaa paremmuusjärjestykseen liittyvien suhteiden kuvaamista EDESSÄ SIJAITSEMISTA ilmaisevilla tilagrammeilla seuraavasti:

[T]he positive value in comparisons expressed as "I'm in front of you" meaning "I'm better" is an inference based on our experience with the order of entities moving to a goal. In situations such as races, lines, or any other situation which involves linear movement to a goal, the one closer to the goal is in the front, and is, therefore, "better". (Svorou 1994: 139.)

Jos Svoroun (1994: 139) selitys ulotetaan koskemaan myös tärkeysjärjestystä, voidaan EDELLÄ LIIKKUMISEN ja TÄRKEYDEN välinen käsitteyhteys tulkita ennen kaikkea entiteettien liikkeen ja keskinäisen järjestyksen motivoimaksi: liikesuunnassa muita entiteettejä edeltävä entiteetti on tärkeämpi kuin sitä seuraavat entiteetit (ks. myös Boers 1996: 192).

Metaforisuus ja metonymia ovat erillisiä mutta toisiinsa liittyviä käsitteenmuodostuksen ilmiöitä, joita yhdistää se, että kummassakin yksi käsite ymmärretään toisen avulla (Onikki 1992: 39–40). Metaforat ja metonyymit eroavat toisistaan ensinnäkin siinä, että metaforat yhdistävät kahden eri käsittealueen käsitteitä, metonyymit taas samaan käsittealueeseen kuuluvia käsitteitä, joiden välille voidaan ymmärtää meronyyminen osa–kokonaissuhteiden (Lakoff 1987: 114; Barcelona 2003: 211, 215; Panther & Thornburg 2003: 282; Gärdenfors & Löhndorf 2013: 452; Littlemore 2015: 14). Metonyymien lähde- ja kohdekäsitteet ovat siten läheisessä suhteessa keskenään (Lakoff & Johnson 1980: 35–36; Onikki 1997: 108). Toiseksi metaforien ja metonyymien erona voidaan pitää sitä, että metaforissa kohdekäsitteen kuvataan olevan samankaltainen lähdekäsitteen kanssa, metonyymeissa lähdekäsitteellä taas viitataan kohdekäsitteeseen – näin ollen metonyymien funktio on ensisijaisesti referentiaalinen (Lakoff & Johnson 1980: 35–36).

Dirven (2003: 106–107) esittää, että kirjaimellinen ja kuvallinen kieli muodostavat jatkumon, joka alkaa kielen kirjaimellisesta käytöstä ja päättyy metaforisuuteen – metonymia sijoittuu kirjaimellisuus–kuvallisuus-jatkumon keskivaiheille. Goossens (2003: 350) taas kuvaa metonymiaa ja metaforisuutta toisiinsa limittyvinä ilmiöinä, sillä metaforinen ja metonyyminen tulkinta voivat kumpikin olla mahdollisia joissain konteksteissa. Metafora voi myös syntyä metonyymin vaikutuksesta (Onikki 1992: 40; Goossens 2003: 366–367). Metaforisuuden ja metonymian vuorovaikutusta havainnollistaa esimerkki (25).

(25) (Suomi24-2017H2)

Mutta ajatelkaas, pääsihän Suomi [Euroviisuihin] julistamaan koko maailman edessä suurta humanitäarisyyttään ja kansainvälisyyttään.

Esimerkissä (25) EDESSÄ SIAITSEMISELLÄ merkitään metonyymisestä HAVAITUKSI TULEMISTA. EDESSÄ SIAITSEMISEN ja HAVAITUKSI TULEMISEN käsitteillä on keholisuuteen perustuva kytkös, sillä erityisesti näkemiseen liittyvä havainnointi tapahtuu silmien sijainnin ja ihmisen näkökentän laajuuden vuoksi ensisijaisesti kehon etupuolen rajaamalla alueella (Clark 1973: 33–35; Krzeszowski 1993: 322–323; Grady 2005: 37). Metonyymisiä ilmauksia ovat esimerkiksi lisäksi *Suomi* ja *koko maailman*, joista ensimmäisellä viitataan Suomen euroviisuedustajiin ja toisella euroviisujen kansainväliseen katsojakuntaan. Metaforisuutta esimerkkiin tuo se, että edessä oleva tila on esimerkin kontekstissa tulkittavissa konkreettisen lisäksi myös abstraktiksi – varsinaisestihan Suomen euroviisuedustajat eivät ole sijainneet kaikkien katsojien (tai koko maailman) edessä olevassa tilassa, sillä osa katsojista on seurannut suomalaisten esitystä televisiolähetysten välityksellä. Esimerkissä siis tapahtuu metaforinen siirto konkreettisesta tilasta abstraktimpaan (ks. Boers 1996: 193–194; Onikki-Rantajääskö 2001: 106, 137).

3 *Ete*-grammien kielioppia

Ete-grammit ovat *ete*-vartaloisia sanoja, joita käytetään suomessa adpositioina tai adverbeina ja joilla ilmaistaan etu–taka-oppositiota. Suomen adpositioille ja adverbeille on ominaista se, että niihin liittyy erilaisia sijapäätteitä, joista yleisimpiä ovat sisä- ja ulkopaikallissijapäätteet (esim. *edessä*, *ansiosta*, *pintaan*, *avulla*, *osalta*, *päälle*; Alhoniemi 1988: 30–31; Grünthal 2003: 47–48, 74–75; VISK § 690; Ojutkangas & Huumo 2010: 19; Huumo & Peiponen 2013: 73). Sisä- ja ulkopaikallissijojen eli inessiivin, elatiivin ja illatiivin sekä adessiivin, ablatiivin ja allatiivin lisäksi paikallissijoina pidetään joissain luokitteluissa myös essiiviä ja translatiivia, joita kutsutaan yleisiksi paikallissijoiksi (*takana*, *luokse*; ks. esim. Siro 1964: 29–30; Hakulinen 1968: 87–91; Leino 1989: 161; Onikki-Rantajääskö 2001: 14; VISK § 1223).¹⁶ Suomen adpositioiden ja adverbien sijataivutusta voidaan selittää muotojen nominitaustaisuudella: monet nykysuomen tilagrammit ovat kieliopillistuneet paikallissijamuotoisista relationaalisista eli osaa ilmaisevista substantiiveista, kuten ruumiinosannimistä (Sadeniemi 1960: 8; Jaakola 1997: 127; Haukioja 2000: 89–90; Ojutkangas 2001: 188–189, 249–250; ks. myös Heine ym. 1991: 123–132; Svorou 1994: 70–77).

Suomen paikallissijoilla ilmaistaan pääsääntöisesti kolmea erilaista spatiaalista perussuhdetta: SIJAINZIA, KOHDETTA ja LÄHDETTÄ (Leino 1990b: 118; Nikanne 1993: 82–85; Ilola 1994: 239). SIJAINZIA ilmaisevat muodot kuvaavat entiteetin staattista sijaintia, KOHDE-muodot ilmaisevat entiteetin liikkeen päätepistettä ja LÄHDE-muodot liikkeen alkupistettä (Anderson 1987: 115–116; Ilola 1994: 236; Nam 2012: 473). SIJAINZI-muodoilla siis kuvataan muuttujan pysyvää olemista kiintopisteeseen suhteutetulla hakualueella, kun taas KOHDE- ja LÄHDE-muodoilla ilmaistaan muuttujan liikettä hakualueeseen tai sieltä pois. Kuvio 2 esittää KOHDE–SIJAINZI–LÄHDE-kolmijaon (ks. Leino 1989: 190). Kuvio esittää kolmijaon skemaat-

Kuvio 2. KOHTEEN, SIJAINNIN ja LÄHTEEN skeemat

¹⁶ Esimerkiksi Grünthal (2003: 126) ei luokittele essiiviä ja translatiivia paikallissijoiksi.

tisella tasolla eikä ota huomioon jakoa sisä-, ulko- ja yleisiin paikallissijoihin. Kuviossa ympyrät symboloivat muuttujaa, neliöt hakualuetta ja nuolet muuttujan liikettä.

Tässä luvussa kuvaan tiivistetysti *ete*-grammien morfosemantiikkaa (3.1) sekä *ete*-grammien sanaluokkia eli adpositioita (3.2) ja adverbeja (3.3).

3.1 *Ete*-grammien morfosemantiikkaa

Ete-grammit rakentuvat morfologisesti *ete*-vartalosta ja siihen liittyneistä sijapäätteistä sekä mahdollisista muista morfeemeista. Nykysuomen *ete*-grammit ovat ikivanhaan sanastoon kuuluvan *esi*-sanana kieliopillistuneita muotoja.¹⁷ *Esi*-sanalla on alun perin tarkoitettu etupuolta. (Hakulinen 1968: 258; SSA s.v. *edessä*; NES s.v. *esi*; Grünthal & Jalava 2020: 121–122.) *Ete*-grammien kieliopillistumisprosessin lähtökohdaksi on Jaakola (1997: 138) lainaten ”epäprototyypinen kokonaisuus–osa-suhde”, sillä etupuoli ei varsinaisesti muodosta osaa oliosta vaan pikemminkin osan oliota ympäröivästä tilasta (Alhoniemi 1988: 28).

Taulukko 3 esittää suomen *ete*-grammit ja niiden morfologian Keresztesin (1964: 4–5, 20–21) mukaan. Taulukkoon on merkitty sulkeiden sisälle numeroin ne *ete*-grammit, joita tarkastelen osatutkimuksissani. Sanan viereen merkitty numero vastaa osatutkimuksen numeroa. On huomattava, että osa taulukossa listatuista *ete*-grammeista on menettänyt lähes kokonaan etu–taka-oppositiota ilmaisevan merkityksensä – tällainen on ainakin lativimuotoinen *edes*-grammi. Myös sanassa *edelleen* etu–taka-oppositiota ilmaiseva merkitys on heikentynyt mutta nähtävissä vielä joissain spatiaalisissa käytöissä (*Uhri lensi auton konepellille ja siitä edelleen asfaltille*, Internet 3). Sanoilla *esiin*, *esille*, *esillä* ja *esiltä* merkitys ’etupuolesta’ taas on mukana siten, että EDESSÄ SIAITSEMISEN ja HAVAITUKSI TULEMISEN välillä on metonyyminen suhde, sillä *esillä* nähtävissä oleva asia on usein myös konkreettisesti havainnoitsijan etupuolen läheisyydessä.

Kuten taulukosta 3 voidaan nähdä, tarkastelen tässä tutkimuksessa yksikkömuotoisten sisä- ja ulkopaikallissijaisten *ete*-grammien *eteen*, *edessä*, *edestä*, *edelle*, *edellä*, *edeltä* lisäksi komparatiivista *edempänä*-grammia sekä suuntaa ilmaisevaa *eteenpäin*-grammia (*ete*-grammien valintaan liittyvistä perusteista ks. lukua 4.1). Merkityksensä puolesta yksikkömuotoiset sisä- ja ulkopaikallissijaiset *ete*-grammit voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, ilmaisevatko ne tilasuhteen keskeisten osallistujien eli muuttujan ja kiintopisteen liikettä. Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esille niin kyselyaineiston, korpusaineiston kuin introspektiivisen menetelmän avulla se, että sisäpaikallissijaiset *ete*-grammit *eteen*, *edessä* ja *edestä* ovat liikkeen suhteen neutraaleja ja ulkopaikallissijaiset *edelle*, *edellä* ja *edeltä* liikettä ilmaisevia

¹⁷ Etymologisesti *esi*-sana voidaan ajoittaa suomalais-ugrilaiseen kantakieleen eli noin 2000–2500-luvulle eKr. (NES s.v. *esi*; kantakielen ajoituksesta ks. Janhunen 2009: 68).

(Keresztes 1964: 58–59, 63–66; Nikanne 2003: 199; Huumo 2013: 9; 2015a: 50; Teeri 2013: 23; Teeri-Niknammoghadam 2016: 30–32; Teeri-Niknammoghadam ym. 2020: 179–181). Liikkeen suhteen neutraali tarkoittaa tilagrammien tapauksessa sitä, että tilagrammi voi kuvata niin liikkumattoman kuin liikkuvan kiintopisteen sisältäviä tilasuhteita. Liikettä ilmaisevat tilagrammit taas edellyttävät, että niin muutuja kuin kiintopiste ovat liikkeessä. Esimerkit (26)–(29) havainnollistavat liikkeen suhteen neutraalien ja liikettä ilmaisevien *ete*-grammien eroja. Esimerkit on poimittu kandidaatintutkielmaani varten kerätystä kyselyaineistosta (Teeri 2013). Kyselyaineisto koostuu ilmauksista, jotka on tuotettu kuvaamaan erilaisia konkreettisia sijaintisuhteita esittäviä piirroksia. Olen kuvaillut esimerkkien viereen tilannetta, jota esimerkki-ilmaus kielentää.

Taulukko 3. Suomen *ete*-grammit

	Sija		Omistusliite	Monikon tunnus	Komparatiivin tunnus	<i>päin</i> -sana
Sisä	Illatiivi (KOHDE)	<i>ete-en</i> ⁽³⁾		<i>es-i-in</i>		<i>ete-en-päin</i> ⁽³⁾
	Inessiivi (SIJAINTI)	<i>ede-ssä</i> ^(1,3)				<i>ede-ssä-päin</i>
	Elatiivi (LÄHDE)	<i>ede-stä</i> ⁽³⁾				<i>ede-stä-päin</i>
Ulko	Allatiivi (KOHDE)	<i>ede-lle</i> ^(2,3,4)	<i>ede-lle-en</i>	<i>es-i-lle</i>		<i>ede-lle-päin</i>
	Adessiivi (SIJAINTI)	<i>ede-llä</i> ^(2,3,4)		<i>es-i-llä</i>		<i>ede-llä-päin</i>
	Ablatiivi (LÄHDE)	<i>ede-ltä</i> ^(2,3,4)		<i>es-i-ltä</i> ¹⁸		<i>ede-ltä-päin</i>
Yleinen	Translatiivi (KOHDE)				<i>ede-mmä-ksi</i>	
	Essiivi (SIJAINTI)				<i>ede-mpä-nä</i> ^{(3) 19}	
Muut	Latiivi (KOHDE)	<i>ede-s</i>			<i>ede-mmä-s</i>	<i>ede-s-päin</i>
	Prolatiivi (VÄYLÄ) ²⁰			<i>ed-i-tse</i> ²¹		
	Partitiivi (LÄHDE)				<i>ede-mpä-ä</i>	

1 = Polysemia, 2 = Ajan metaforat, 3 = Tekstin metaforat, 4 = Tärkeiden metaforat

¹⁸ Keresztes (1964) ei listaa *esiltä*-grammia, eikä sitä myöskään kuvata *Kielitoimiston sanakirjassa*. Tästä huolimatta sanan adverbikäytöstä löytyy esimerkkejä: *Eli minunkin olisi varmaan kannattanut poistaa kuvani esiltä* (Suomi24-2017H2).

¹⁹ Sana *edempänä* sisältää historiallisen lokatiivisijan päätteen, joka vastaa muodoltaan nykysuomen essiiviä, minkä vuoksi *edempänä* on asetettu taulukossa essiivin kohdalle. Myös *edempää*-grammin partitiivipäite on mahdollista tulkita jäänteeksi historiallisesta separatiivisijasta. (Grünthal 2003: 47–48; Anhava 2010: 241, 244.)

²⁰ VÄYLÄ on yksi kognitiivisista perussuhteista. VÄYLÄ-suhteessa kiintopiste kuvaa muuttujan reittiä (Leino 1990b: 118; Ilola 1994: 236).

²¹ *Editse*-sanon morfologian kuvaus noudattaa Keresztesin (1964: 4) esitystä, jossa on eroteltu monikon *-i-* sekä prolatiivin tunnus *-tse* (ks. myös VISK § 358).

(Teeri 2013: 12, 16, 20)

- (26) *ihmisten edessä on muuri* [muuri ja ihmiset eivät liiku]
 (27) *Karhu seisoo auton edessä* [karhu ei liiku, auto liikkuu kohti karhua]
 (28) *Teuvo kävelee Ilpon edessä* [Teuvo ja Ilpo liikkuvat samaan suuntaan]
 (29) *Teuvo kävelee Ilpon edellä* [Teuvo ja Ilpo liikkuvat samaan suuntaan]

Esimerkit (26)–(29) on tuotettu kielentämään erilaisia tilanteita: esimerkki (26) ilmaisee liikkumattoman muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta, esimerkki (27) liikkumattoman muuttujan ja liikkuvan kiintopisteen välistä suhdetta ja esimerkit (28)–(29) liikkuvan muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta. Kuten esimerkit havainnollistavat, ulkopaikallissijainen *edellä*-grammi edellyttää muuttujan ja kiintopisteen samansuuntaista liikettä. *Edellä*-grammin liikettä ilmaisevasta merkityksestä johtuen konstruoidut esimerkit (30)–(31) vaikuttanevatkin (ainakin ilman selittävää kontekstia) epäluonteilta.

(Konstruoidut esimerkit)

- (30) *?ihmisten edellä on muuri* [muuri ja ihmiset eivät liiku]
 (31) *?Karhu seisoo auton edellä* [karhu ei liiku, auto liikkuu kohti karhua]

Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen sisä- ja ulkopaikallissijaisten *ete*-grammien dynaamisuus voidaan tiivistää taulukon 4 kuvaamalla tavalla. Taulukko kertoo kunkin *ete*-grammin kohdalla, mitkä osallistajat se voi kuvata liikkuvina ja mitkä liikkumattomina.

Taulukko 4. Sisä- ja ulkopaikallissijaisten *ete*-grammien dynaamisuus

	Ete-grammi	Muuttuja		Kiintopiste
Sisä	<i>eteen</i>	liikkuu	(hakualueelle)	liikkuu tai ei liiku
	<i>edessä</i>	liikkuu tai ei liiku	(hakualueella)	liikkuu tai ei liiku
	<i>edestä</i>	liikkuu	(hakualueelta)	liikkuu tai ei liiku
Ulko	<i>edelle</i>	liikkuu	(hakualueelle)	liikkuu
	<i>edellä</i>	liikkuu	(hakualueella)	liikkuu
	<i>edeltä</i>	liikkuu	(hakualueelta)	liikkuu

Taulukko 4 havainnollistaa sitä, että sisä- ja ulkopaikallissijaista *ete*-grammeista vain *edessä*-grammilla voidaan ilmaista täysin staattisia tilanteita. Muiden tilagrammien kuvaamat relaatiot sisältävät aina dynaamisuutta vähintään liikkuvan

muuttujan – ja liikettä ilmaisevien *ete*-grammien tapauksessa myös liikkuvan kiintopisteen – muodossa. Sana *edempänä* toimii sekä *edessä-* että *edellä-*sanana komparatiivina, minkä vuoksi se soveltuu niin liikettä sisältäviin (*hän käveli meitä edempänä*) kuin sisältämättömiin (*hän istui meitä edempänä salissa*) tilanteisiin. Tilagrammi *eteenpäin* taas kuvaa spatiaalisessa merkityksessään liikettä kohti etusuuntaa (KS s.v. *eteenpäin*).

3.2 *Ete*-grammit adpositioina

Adpositiot ovat kielellisiä muotoja, joilla suhteutetaan toisiinsa kahta lauseen osaa; näistä toinen on adposition täydennyksenä toimiva ilmaus, joka on yleensä substantiivilauseke (Hagège 2010: 1). Täydennyksen ja adposition keskinäisen järjestyksen perusteella adpositiot jaetaan prepositioihin ja postpositioihin. Prepositiot sijaitsevat lauseessa ennen täydennystään, postpositiot täydennyksensä jäljessä. Suomen kielessä esiintyy sekä pre- että postpositioita, vaikkakin postpositiot ovat prepositioita yleisempiä (Hakulinen & Karlsson 1995: 85, 154; Jaakola 1997: 122; Grünthal 2003: 45; VISK § 688; Hagège 2010: 47). Seassa on myös adpositioita, jotka voivat toimia niin pre- kuin postpositioina. Hagège (2010: 114) kutsuu tällaisia adpositioita bipoitioiksi (*biposition*).

Ete-vartaloiset adpositiot, kuten myös suomen adpositiot yleisesti, määrittävät täydennykselleen erilaisia sijamuotoja, joista tavallisimpia ovat genetiivi ja partitiivi (Jaakola 1997: 122; Haukioja 1998: 217; Grünthal 2003: 68–69, 76; VISK § 687; Lestrade 2010: 604).²² Postposition täydennys on yleisimmin genetiivi, kuten esimerkissä (32), mutta postpositio voi saada myös partitiivitäydennyksen, kuten esimerkissä (33). Prepositio sen sijaan saa pääsääntöisesti partitiivimuotoisen täydennyksen, kuten esimerkissä (34).²³ (Hakulinen & Karlsson 1995: 154–155; Grünthal 2003: 63–68; VISK § 701; Lestrade 2010: 605.) Täydennystä voi myös edustaa adpositioon liittyvä omistusliite, kuten esimerkissä (35). Esimerkeissä adposition täydennykset on alleviivattu.

(32) (Internet 4)

Kulkueen edellä marssivat kadonneiden vanhemmat, lastensa kuvia kant^{en}.

(33) (Internet 5)

Hannes saapui ensimmäiseltä kierroksel[ta] 150 metriä seuraavaa edellä.

²² VISK (§ 687) listaa adposition mahdollisiksi sijoiksi lisäksi illatiivin, elatiivin, allatiivin, ablatiivin ja nominatiivin. Ojutkangas ja Huumo (2010: 25) kutsuvat paikallissijamuotoisen seuralaisen saavia adpositiomaisia elementtejä *kvasiadpositioiksi*.

²³ Tässä esitetyt täydennyksen sija koskevat periaatteet ovat luonnollisesti yleistyksiä.

(34) (Internet 6)

*Usain Bolt juoksee ylivoimaisesti **edellä** seuraavaa, Yohann Blakea*

(35) (Internet 7)

Edellemme ajoi suomalainen matkailuauto.

Bipositioina toimivien adpositioiden prepositio- ja postpositiokäytön välillä on semanttisia eroja. Hakulinen ja Karlsson (1995: 155–156) esittävät, että ”postpositio[i]lla on yksiselitteisempi ja täsmällisempi merkitys” kuin prepositioilla, joiden he kuvaavat olevan ”kauttaaltaan merkitykseltään abstraktimpia”. VISK (§ 702) taas kuvaa sellaisten sanojen kuin *halki, poikki, läpi, ali, yli, alla* ja *yllä* prepositiokäyttöä ylättyyliseksi; lisäksi VISK (§ 703–705) esittää *ympäri-*, *keskellä-* ja *pitkin-*sanojen ilmaisevan prepositioina rajaamattomampaa sijaintia kuin vastaavat postpositiot. Myös Huumo (2010: 536) esittää joidenkin prepositioiden ilmaisevan sijaintiin liittyvää hajanaisuutta ja epämääräisyyttä (ks. myös Sadeniemi 1960: 12; Jaakola 1997: 141, 144). Prepositio- ja postpositiokäytön välisiä merkityseroja on selitetty myös adposition täydennyksen sijojen – siis genetiivin ja partitiivin – välisellä vaihtelulla. Siro (1964: 45) yhdistää partitiivitäydennyksen suuntaa ilmaiseviin adpositioihin (*kohti, päin, vastaan*), kun taas genetiivitäydennys järjestyy useimmiten ”ratkaisevaa muutosta” ilmaisevan adposition (*ali, ohi, poikki*) kanssa. Haukioja (1998: 223, 226) esittää, että genetiivitäydennyksen kanssa esiintyvän postposition kiintopiste on partitiivitäydennyksen kanssa esiintyvän preposition kiintopistettä rajatumpi. Lestraden (2010: 625) mukaan taas adposition genetiivitäydennys ilmaisee tavanomaisempaa spatiaalista merkitystä kuin partitiivitäydennys.

Suomen *ete*-grammeista täydennyksen sijan vaihtelu koskee olennaisesti vain *edellä*-grammia, joka voi postpositiona toimiessaan saada genetiivi- ja partitiivitäydennyksen, prepositiona kuitenkin vain partitiivitäydennyksen.²⁴ Huumo (2019: 630) yhdistää *edellä*-postposition ja genetiivitäydennyksen käytön tilanteisiin, joissa muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde on pysyvä; partitiivitäydennys taas ilmaisee muutokselle altista suhdetta. Muuttujan ja kiintopisteen välistä pysyvää suhdetta edustaa *edellä* esitetty esimerkki (32), muutokselle alttiita tilanteita esimerkit (33) ja (34). Sadeniemi (1960: 11) esittää, että esimerkkien (33) ja (34) tapaiset partitiivitäydennyksen saavat adpositiot pitäisi oikeastaan määritellä adverbeiksi sillä perusteella, että ne voivat saada omia määritteitä (*ylivoimaisesti, 150 metriä*). Myös VISK (§ 699) huomauttaa esimerkkien (33) ja (34) kaltaisia tapauksia koskevasta sanaluokkaan liittyvästä monitulkintaisuudesta mutta tarkastelee tapauksia silti adpositioidena.

²⁴ Lisäksi *edellä* voi saada elatiivimuotoisen seuralaisen (*lento oli aikataulusta edellä*).

3.3 *Ete*-grammit paikan adverbeina

Termillä *adverbi* viitataan heterogeeniseen joukkoon kielellisiä muotoja, jotka määrittävät verbejä, adjektiivi- tai adpositiolausekkeita, muita adverbeja tai kokonaisia lauseita (Hakulinen & Karlsson 1995: 83–82; Alexiadou 1997: 4, 6; VISK § 646). Hallonsten Hallingin (2017: 40) typologisen määritelmän mukaan adverbi on lekseemi, jolla ilmaistaan kuvailevaa ominaisuutta ja jonka avulla rajataan verbin predikaatiota. Adverbeilla ilmaistaan esimerkiksi paikkaa (*hän pysyi sisällä*), aikaa (*hän teki sen eilen*), tapaa (*hän kävelee hitaasti*), määrää (*hänellä on vähän rahaa*) ja intensiteettiä (*hän on todella kiva*; Huang 1971: 24–25; VISK § 646; Thompson ym. 2007: 243–245). Paikan adverbeja voidaan luokitella edelleen esimerkiksi sijaintia, alku- tai päätepistettä, suuntaa, tilaa, reittiä ja etäisyyttä ilmaiseviin adverbeihin (VISK § 648).

Rajanveto adverbien ja adpositioiden kategorioiden välillä on usein hankalaa. Jespersen (1924: 87) ehdottaa, että adverbeja ja adpositioita tulisi kohdella yhtenä kategoriana sen sijaan, että niiden ilmeiset samankaltaisuudet häivyttäisiin tiukalla kategorisella rajanvedolla. Myös Jaakola (1997: 123) esittää adverbien ja adpositioiden luokkien väliset rajat sumeina ja jatkumoluonteisina. Prototyypisten adpositioiden ja adverbien välinen ero perustuu muodollisesti täydennyksenä toimivan sanan läsnäoloon: adverbit eivät yleensä saa täydennyksiä, minkä perusteella ne on perinteisesti erotettu adpositioista (Jaakola 1997: 123; VISK § 694; Brenda 2016: 25). Tässä väitöskirjassa noudatan VISK:in (§ 694) määritelmää, jonka mukaan suhteellisia sijainteja ilmaisevat sanat ovat paikan adverbeja silloin, kun ne esiintyvät ilman genetiivi- tai partitiivimuotoista täydennystään.²⁵ Esimerkki (36) rinnastaa paikan adverbina toimivan *edessä*-sanan esimerkissä (37) kuvattuun samanmuotoiseen postpositioon.

(36) (Internet 8)

[oliko se] *Tukkijoki, jossa rohkein istui edessä ja kastui taatusti?*

(37) (Internet 9)

Varas istui liikkeen edessä kassakaapin kanssa

Vaikka omaksunkin tutkimuksessani adverbien perinteisen määritelmän, yhdyn silti ajatukseen siitä, että paikan adverbit ja tilaan liittyviä suhteita ilmaisevat adpositiot jakavat yhtäläisyyksiä, minkä vuoksi niistä on mielekästä käyttää sateenvarjotermiä *tilagrammit*. Sekä paikan adverbit että adpositiot kuvaavat muuttujan ja eksplisiittisesti mainitun tai implikoidun kiintopisteen välisiä tilasuhteita: vaikka adverbit eivät

²⁵ VISK (§ 687, § 694) määrittää adposition täydennykselle myös muita mahdollisia sijoja (näistä ks. alaviite 22) mutta puhuu tässä yhteydessä vain ”genetiivi- ja partitiivisijaisesta laajennuksesta”.

saa täydennyksiä, on relaation kiintopiste käsitteellisesti aina mukana siten, että se on tulkittavissa kontekstin avulla (Langacker 1987a: 219; Jaakola 1997: 124; Vilkuna 2003: 46; Ojutkangas 2008: 384). Ojutkangas (2008: 394–398) kuvaakin, että adpositio- ja adverbirakenteet muodostavat jatkumon, jonka toisessa päässä ovat eksplisiittisesti ilmaistun genetiivitäydennyksen saavat adpositiot ja toisessa päässä ilmipanemattomaan kiintopisteeseen viittaavat adverbit; ääripäiden väliin sijoittuu esimerkiksi erilaisia paikallissijaisen seuralaisen saavia kvasiadpositioita (*vaihdoin renkaat autoon eteen*) ja määritteen saavia adverbeja (*hyppäsin altaaseen pää edellä*; kvasiadpositioista ks. Ojutkangas & Huumo 2010: 25).²⁶ Adpositio–adverbi-jatkumon ääripäistä esimerkkeinä ovat yllä esitetyt esimerkit (36) ja (37). Esimerkissä (37) adposition genetiivitäydennys eksplikoi kiintopisteen, esimerkissä (36) taas kiintopisteeseen viittaaminen on adverbien vastuulla. Esimerkissä (36) *edessä*-grammille on kontekstin avulla löydettävissä kaksi kiintopistettä, joista ensimmäisen muodostavat edessä istuvan takana istuvat ihmiset ja toisen tukkijokivaunu, joka sisältää siinä istuvat ihmiset (sisältävästä kiintopisteestä ks. Talmy 2000: 203–204).

²⁶ *Pää edellä* -ilmauksessa on kyse niin kutsutusta nominativus absolutus -rakenteesta, joka koostuu nominatiivimuotoisesta substantiivista ja paikkaa ilmaisevasta tilagrammista. Nominativus absolutus on ominainen rakenne monille suomalais-ugrilaisille kielille. (Hakulinen 1968: 461–462.) VISK (§ 877; ks. myös Ikola 1974: 50) kutsuu rakennetta statusrakenteeksi.

4 Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni aineiston ja tutkimusmenetelmät. Kuvaan ensin väitöskirjani tutkimusaineistoa (4.1), minkä jälkeen esittelen tarkemmin käyttämiäni verkkokeskustelu- (4.1.1) ja sanoma- ja aikakauslehtiaineistoja (4.1.2). Kuvaan myös aineiston keruuseen ja aineistokokoelmien kokojen määrittelyyn liittyviä menetelmiä (4.2). Lopuksi luonnehdin aineiston laadulliseen analyysiin liittyviä periaatteita (4.3).

4.1 Tutkimusaineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu yhteensä 2 636:sta *ete*-grammeja sisältävästä ilmauksesta. Aineisto on peräisin kahdesta lähteestä: Suomi24-korpuksesta ja Kansalliskirjaston sanoma- ja aikakauslehtikokoelman suomenkielisestä osakorpuksesta (myöhemmin *KLK-fi*).²⁷ Suomi24-korpus sisältää Suomi24-verkkopalveluun kirjoitettuja keskusteluviestejä, *KLK-fi*-korpus taas suomenkielisiä sanoma- ja aikakauslehtitekstejä. Korpukset ovat saneistettuja ja morfosyntaktisesti koodattuja. Ne ovat saatavilla sähköisesti Kielipankissa.²⁸

Olen poiminut kutakin osatutkimusta varten erillisen aineistokokoelman tutkimuksessa käytetyistä korpuksista. Erillisten aineistokokoelmien käyttö on mahdollistanut sen, että minulla on ollut jokaista osatutkimusta tehdessäni käytössäni riittävän kattava ja osatutkimuksen aiheen kannalta relevanteista esiintymistä koostuva aineisto. Osatutkimuksissa 1, 3 ja 4 käytetyt aineistokokoelmat olen koonnut yksinomaan Suomi24-korpuksesta. Osatutkimuksessa 2 hyödynnän lisäksi *KLK-fi*-korpuksesta poimimaani aineistoa (tästä tarkemmin luvussa 4.1.2). Taulukko 5 esittää yhteenvedon osatutkimuksissa käytetyistä aineslähteistä. Aineistokokoelman koko on ilmoitettu kutakin osatutkimusta varten kerättyjen *ete*-grammin esiintymien määrän mukaan.²⁹

²⁷ Tämän väitöskirjan osatutkimuksissa on käytetty Suomi24-korpuksen versioita Suomi24-2015H2, Suomi24-2016H2 ja Suomi24-2017H2. Käytän näistä yhteisnimitystä *Suomi24-korpus*.

²⁸ <https://www.kielipankki.fi/>.

²⁹ Osatutkimuksen 3 aineisto on taulukossa 5 listattua suurempi, sillä taulukko ei ilmoita osatutkimuksessa tarkasteltujen *taka*-, *perä*- ja *jälke*-grammien esiintymääriä.

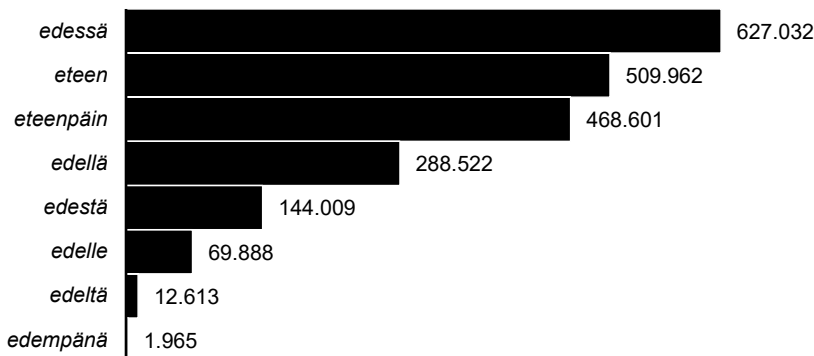
Taulukko 5. Osatutkimusten aineistokokoelmat

Osatutkimus	Aineslähte, käytetty korpus ja korpuksen koko saneina	Aineistokokoelman koko / ete-grammi	Aineistokokoelman koko yhteensä
1 <i>Polysemia</i>	Verkkokeskustelut <i>Suomi24-2017H2: 2016–2017</i> 392 953 737	<i>edessä</i> 500	500
2 <i>Ajan metaforat</i>	Verkkokeskustelut <i>Suomi24-2016H2: 1/10</i> 309 643 678	<i>edelle</i> 5 <i>edellä</i> 285 <i>edeltä</i> 1	1 123
	Sanoma- ja aikakauslehdet <i>KLK-fi: 1960–2000</i> 279 166 230	<i>edelle</i> 20 <i>edellä</i> 807 <i>edeltä</i> 5	
3 <i>Tekstin metaforat</i>	Verkkokeskustelut <i>Suomi24-2015H2</i> 2 385 073 226	<i>eteen</i> 99 <i>edessä</i> 100 <i>edestä</i> 100 <i>edelle</i> 18 <i>edellä</i> 100 <i>edeltä</i> 19 <i>edempänä</i> 11 <i>eteenpäin</i> 100	547
4 <i>Tärkeyden metaforat</i>	Verkkokeskustelut <i>Suomi24-2016H2</i> 2 663 114 497	<i>edelle</i> 200 <i>edellä</i> 200 <i>edeltä</i> 66	466
			Σ 2 636

Kuten taulukko 5 esittää, osatutkimus 1 keskittyy *edessä*-grammiin. Olen nostanut *edessä*-grammin osatutkimuksessa 1 huomion kohteeksi siksi, että se on käyttämissäni korpuksissa selvästi muita *ete*-grammeja frekventimpi. Osatutkimuksissa 2 ja 4 tarkastelen ulkopaikallissijaisia *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammeja. Kyseiset *ete*-grammit ovat valikoituneet tutkimuskohteiksi osatutkimuksiin 2 ja 4 metaforia koskevan aiheenrajoituksen vuoksi: osatutkimuksessa 2 olen lähtenyt liikkeelle niin kutsutusta ajan jonometamorasta, jonka esiintymissä käytetään aiemman tutkimuksen mukaan juuri ulkopaikallissijaisia *ete*-grammeja (Huumo 2013: 16–17; 2015a: 57; Teeri-Niknamoghdam 2016: 44–60).³⁰ Osatutkimuksessa 4 taas olen ottanut lähtökohdaksi tärkeyden metaforat, jotka olen aiemmassa tutkimuksessani yhdistänyt *edellä*-grammiin (ja sitä myöten koko ulkopaikallissarjan *ete*-grammeihin; Teeri-Niknamoghdam 2016: 38–44). Osatutkimuksessa 3 käsittelemme sisä- ja ulkopaikallissijaisten *ete*-grammien lisäksi *edempänä*- ja *eteenpäin*-grammeja. Osa-

³⁰ *Ajan jonometamorfa* on Huumon (2015b: 126) suomennos Mooren (2014a: 66–68) metaforasta SEQUENCE IS RELATIVE POSITION ON A PATH.

tutkimuksessa 3 tarkastellut *ete*-grammit ovat samat, joita Huumo (2016) tarkastelee introspektiivisessä tekstin metaforia käsittelevässä tutkimuksessaan. Koska osatutkimus 3 lähtee liikkeelle Huumon (2016) esittämästä metaforaluokittelusta, olemme luonnollisesti halunneet sisällyttää korpuspohjaiseen tutkimukseemme samat *ete*-grammit, joita Huumo analysoi. Näin tutkimuksia on helpompi vertailla keskenään. Kuvio 3 esittää rinnakkain tässä väitöskirjassa tutkittujen *ete*-grammien määrät Suomi24-2017H2-korpuksessa, joka sisältää yli neljä miljardia sanetta.

Kuvio 3. *Ete*-grammien esiintymämäärät Suomi24-korpuksessa

Kuviosta 3 voi nähdä, että *edessä*-muoto on *ete*-grammeista ylivoimaisesti käytetyin. Frekventtejä ovat myös tulosijaiset *eteen* ja *eteenpäin*. Sisäpaikallissijaisista *ete*-grammeista *edestä* on selvästi harvinaisin mutta kuitenkin käytetympi kuin ulkopaikallissijaiset *edelle* ja *edeltä*. Ulkopaikallissijaisista *ete*-grammeista käytetyin on *edellä* ja vähiten käytetty *edeltä*. *Edempänä*-grammi on tutkimistani tilagrammeista esiintymämäärältään pienin. *Ete*-grammien yleisyysjakauma vastaa pitkälti VISK:in (§ 1227) kuvaamaa suomen sijamuotojen yleisyysjakaumaa, johon paikallissijat asettuvat seuraavaan järjestykseen yleisimmästä harvinaisimpaan: inessiivi, illatiivi, elatiivi, adessiivi, allatiivi ja ablatiivi. *Ete*-grammien yleisyysjakauma poikkeakin VISK:in (§ 1227) järjestyksestä vain elatiivin ja adessiivin osalta.

4.1.1 Verkkokeskusteluaineisto

Väitöskirjani verkkokeskusteluaineisto on kerätty Suomi24-korpukselta. Suomi24-korpus on saneistettu ja morfosyntaktisesti annotoitu, yli neljän miljardin saneen laajuinen kokoelma, joka on saatavilla sähköisesti Kielipankissa. Korpus sisältää Suomi24-keskustelupalvelussa käytyjä verkkokeskusteluja vuosilta 2001–2017. Suomi24 on sosiaalisen median verkkoyhteisöpalvelu, joka on tunnettu keskustelualueistaan. Suomi24-palvelulla on kuukausittain noin 2–3 miljoonaa käyttäjää

(Suomi24 2020a). Päivittäin keskustelualueille kirjoitetaan noin 15 000–20 000 uutta viestiä (Lagus ym. 2016: 9). Suomi24-palvelun ikäraja on 13 vuotta (Suomi24 2020b).

Suomi24-korpus koostuu verkkokeskusteluviesteistä, jotka joko aloittavat uuden keskusteluketjun tai kommentoivat jo olemassa olevaa aloitusta (Lagus ym. 2016: 6). Korp-konkordanssipalvelun kautta keskustelujen sisältöä voi tarkastella enintään yksittäisten kappaleiden tasolla, mutta Kielipankkiin rekisteröityneiden korkeakoulututkijoiden on mahdollista ladata käyttöönsä koko korpus, jolloin sisältöjä voi katsella myös kokonaisten viestien ja viestiketjujen tasolla (Lagus ym. 2016: 11).

Suomi24-keskustelupalvelussa yksittäiset viestiketjut sijoittuvat erilaisten päättason aihealueiden alle. Päättason aihealueita ovat esimerkiksi harrastukset, perhe, terveys, tiede ja teknologia sekä yhteiskunta. Päättason aiheet jakautuvat edelleen pienemmiksi alatasoiksi. (Lagus ym. 2016: 6; Suomi24 2020c.) Suomi24-palvelussa käydyt keskustelut sisältävät siis monipuolisesti elämän eri osa-alueita koskevia viestejä. Monipuolisten aiheiden lisäksi Suomi24-keskusteluissa esiintyy myös runsaasti kielen rekistereihin ja dialekteihin liittyvää vaihtelua, ja keskusteluissa käytetyt kielimuodot noudattavat vaihtelevissa määrin standardoidun yleiskielen normeja (verkkokeskusteluista ja niiden kielellisestä variaatiosta ks. esim. Hynönen 2008; Heimala-Lindqvist 2010; Karppinen 2011; Airisniemi 2015; Lahti 2019).

Valitsin Suomi24-korpuksen tämän tutkimuksen aineistoksi kahdesta syystä: ensinnäkin Suomi24 on iso ja monimuotoinen korpus, josta on mahdollista kerätä paljon erilaisia aihepiirejä käsittelevää aineistoa. Toiseksi Suomi24-korpuksesta kerätyn aineiston avulla voi tarkastella muitakin kuin normitettuun kieleen liittyviä merkityksiä, mikä sopii yhteen sen kanssa, että haluan kussakin osatutkimuksessa nostaa tutkimusaiheestani esille mahdollisimman laajan merkitysten kentän. Kieleen ja aihepiireihin liittyvän monimuotoisuutensa vuoksi Suomi24-verkkokeskustelut tarjoavatkin kielentutkijalle vaihtelevaa ja toisinaan jopa yllätyksellistä aineistoa, jollaista tuskin löytyy standardikielen normeja tiukasti noudattavasta tekstistä.

Suomi24-korpuksesta keräämäni aineisto kattaa joko rekisteröityneellä tai rekisteröitymättömällä nimimerkillä kirjoitettuja viestejä. Tutkimuksessani en esitä aineistoesimerkkien yhteydessä kirjoittajien nimimerkkejä, enkä ole myöskään kerännyt nimimerkkejä metatietoina talteen tutkimusaineistoni yhteyteen.

4.1.2 Sanoma- ja aikakauslehtiaineisto

Olen kerännyt sanoma- ja aikakauslehtiaineistoni Kansalliskirjaston sanoma- ja aikakauslehtikokoelman suomenkielisestä osakorpuksesta. KKK-fi-korpus sisältää suomenkielisiä sanoma- ja aikakauslehtitekstejä 1820-luvulta aina 2000-luvulle asti. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt KKK-fi-korpuksen 1960–2000-luvulla julkaistuja tekstejä sisältäviä osakorpuksia. Olen mitoittanut käyttämäni KKK-fi-osa-

korpuukset vastaamaan kooltaan osatutkimuksessa 2 (*Ajan metaforat*) hyödynnetyn Suomi24-osakorpuksen kokoa, jotta olen voinut osatutkimuksessa vertailla keskenään eri korpuksista poimittuja aineistoja. Käytän sanoma- ja aikakauslehtiaineistoa vain osatutkimuksessa 2, jossa tarkastelen *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammien käyttöä ajallisten suhteiden kuvauksissa. Nostin sanoma- ja aikakauslehtiaineiston verkkokeskusteluaineiston rinnalle mukaan osatutkimukseen 2 siitä syystä, että olen tarkastelemieni tilagrammien temporaalisen käytön olevan ominaista tiedottaville ja kirjoittajan näkökulmaa häivyttävillä teksteillä. Hypoteesin perusteena oli aiempi tutkimukseni, jossa huomasin *edellä*-grammin temporaalisen käytön olevan *edessä*-grammiin verrattuna melko harvinaista omakohtaisissa ja minämuotoisissa blogiteksteissä (Teeri-Niknammoghadam 2016: 103). Osatutkimuksen pohjalta tehdyssä artikkelissa osoitan hypoteesin toteen, sillä tarkastelemieni tilagrammien temporaalinen käyttö on selvästi frekventimpää KLK-fi-korpuksessa kuin Suomi24-korpuksessa.

4.2 Aineistonkeruumenetelmät

Olen kerännyt tutkimusaineistoni Korp-konkordanssipalvelun avulla Suomi24- ja KLK-fi-korpuksista (Korpista ks. Borin ym. 2012).³¹ Kuten edellä taulukosta 5 nähtiin, tutkittujen aineistokokoelmien koot vaihtelevat osatutkimuksien välillä jonkin verran. Olen asettanut osatutkimuksissa 1, 3 ja 4 käytetyille aineistokokoelmien ko'ille ylärajat. Sen sijaan osatutkimusta 2 varten olen poiminut käytetyistä korpuksista aineistokokoelmaan kaikki tutkimusaiheen kannalta relevantit esiintymät.

Aineistokokoelmien kokojen määrittelyssä olen noudattanut jossain määrin niin kutsutun kyllääntymismenetelmän periaatteita. Kyllääntymismenetelmässä eli saturaatiossa on kyse siitä, että aineistoa kerätään siihen asti, kunnes uudet aineistoesiintymät eivät tarjoa tutkimusaiheen kannalta uutta tietoa. Periaatteessa aineiston kyllääntymispisteen tunnistaminen edellyttää sitä, että tutkija tietää, millaista aineistoa hän etsii, mutta käytännössä kyllääntymisen rajaa voi tarkastella myös tutkimuksen edetessä. (Eskola & Suoranta 1998: 62–63.) Omassa tutkimuksessani olen pyrkinyt määrittämään aineiston kyllääntymispisteen tekemällä käyttämistäni korpuksista kartoitettavia hakuja ennen varsinaisten aineistokokoelmien koostamista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että hain korpuksista perusmuoto- eli lemmahauulla kunkin tarkasteleman *ete*-grammin esiintymiä, joista luin läpi joitain satoja, korkeintaan kuitenkin noin tuhat esiintymää. Kartoitettavien hakujen avulla olen hankkinut alustavaa tietoa *ete*-grammirakenteilla ilmaistujen merkitysten yleisyydestä sekä eri merkityskategorioiden ilmaisutyyppien variaatiosta. Kartoitettavien hakujen perus-

³¹ Korp on Ruotsin Kielipankki Språkbankenin luoma työkalu, jota Suomen Kielipankki on kehittänyt edelleen suomenkielisten korpusten tarpeiden mukaiseksi. Korp-palvelu on saatavilla osoitteessa <https://korp.csc.fi>.

teella olen määritellyt aineistokokoelmilleni ylärajan niissä osatutkimuksissa, joissa yläraja on ylipäänsä ollut käytössä. Lisäksi kartoittavat haut ovat ohjanneet sitä, millaisin hakulausekkein osatutkimusten aineistokokoelmat on poimittu.

Kartoittavien hakujen ohella olen hankkinut tietoa *ete*-grammien merkityskategorioista suomenkielisistä sanakirjoista sekä aiemmasta *ete*-grammeja käsittelevästä tutkimuksesta (Keresztes 1964; Korhonen & Naasko 1991; Häkkinen 1995; Kähkönen 2009; Huumo 2013; 2015a; 2016; 2019; Teeri 2010; Teeri-Niknamoghadam 2016). Suomenkielisistä sanakirjoista olen työssäni hyödyntänyt *Kielitoimiston sanakirjaa*, *Nyky-suomen sanakirjaa*, *Suomen murteiden sanakirjaa*, *Uutta suomen kielen sanakirjaa* sekä *Vanhan kirjasuomen sanakirjaa*.

Osatutkimuksessa 1 (*Polysemia*) rajasin aineistokokoelman koon 500:an *edessä*-grammin adpositiofunktioiseen esiintymään (hakulausekkeista ks. liitettä 1). Suoritin aineistokokoelman keruun poimimalla Korp-konkordanssipalvelun satunnaisesti järjestetyistä hakutuloksista ensimmäiset 500 *edessä*-adposition esiintymää siten, että jätin poimimatta samansisältöiset esiintymät eli kaksoisesiintymät. Erityisesti Suomi24-korpuksessa kaksoisesiintymiä on melko paljon, mikä johtuu siitä, että Suomi24-keskustelujen kommenttiviesteihin on tyypillistä sisällyttää suoria lainauksia aiemmista viesteistä (Lagus ym. 2016: 6). Näin samat esiintymät voivat siis esiintyä hakutuloksissa useita kertoja. Olen jättänyt kaksoisesiintymät myös muiden osatutkimusten aineistokokoelmien ulkopuolelle.

Osatutkimukseen 2 (*Ajan metaforat*) keräsin *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammeja sisältäviä ilmauksia, jotka edustavat ajan jonometafora (ajan jonometaforasta ks. lukuja 5.2 ja 5.3). Rajasin Korp-konkordanssipalvelun haun näyttämään vain sellaiset hakutulokset, joissa *edelle*-, *edellä*- tai *edeltä*-grammia edeltää genetiivimuotoinen NP, sillä kyseinen rakenne on yhdistetty ajan jonometaforaan aiemmassa tutkimuksessa (Huumo 2015a: 60; 2019: 650; Teeri-Niknamoghadam 2016: 44–50). En asettanut aineistokokoelman koolle tässä osatutkimuksessa ylärajaa, vaan poimin aineistokokoelmaan käyttämistäni korpuksista kaikki tutkimusaiheen kannalta relevantit esiintymät, kuitenkin pois lukien kaksoisesiintymät. Yhteensä aineistokokoelma kattaa 1 123 *ete*-grammin esiintymää. Se, mitkä hakutulokset olen keruuvaiheessa määritellyt tutkimukseni kannalta relevanteiksi (eli tässä tapauksessa tärkeyden liikemetaforien edustumiksi), on perustunut edeltävien tutkimusten ja sanakirjojen määritelmien ohella omaan äidinkielen puhujan kielitajuuni (kielitajusta ks. esim. Itkonen 1981; Hamunen & Huumo 2020; Kallunki 2020; kielitajun käytöstä aineiston analyysissä ks. luku 4.3). Kielitajuuni olen tukeutunut myös osatutkimusten 3 ja 4 aineistokokoelmien keruussa.

Osatutkimusta 3 (*Tekstin metaforat*) varten keräsin *eteen*-, *edessä*-, *edestä*-, *edelle*-, *edellä*-, *edeltä*-, *edempänä*- ja *eteenpäin*-grammien esiintymiä, jotka edustavat tekstinjärjestyksen liikemetaforia. Rajasin Korp-haun etsimään vain sellaisia tuloksia, joissa *ete*-grammia joko edeltää tai seuraa tekstiä, tekstinosaa tai lukijaa

kuvaava sana (lista haussa käytetyistä sanoista ks. liitettä 1). Poimin kutakin tarkasteltavaa *ete*-grammia kohden satunnaisesti järjestetyistä hakutuloksista enintään 100 esiintymää. Joidenkin *ete*-grammien kohdalla aineistokokoelman esiintymien määrä on pienempi kuin 100 esiintymää siksi, koska korpuksessa on ollut tavoiteltua määrää vähemmän kyseisen tilagrammin relevantteja esiintymiä. Kaiken kaikkiaan aineistokokoelma kattaa 547 *ete*-grammin esiintymää.

Osatutkimuksen 4 (*Tärkeyden metaforat*) aineistokokoelma koostuu liikettä ilmaisevien *ete*-grammien *edelle*, *edellä* ja *edeltä* esiintymistä, jotka ilmentävät tärkeyden liikemetaforia. Relevanttien hakutulosten löytämisen helpottamiseksi suljin haun ulkopuolelle *edellä*- ja *edeltä*-grammia koskevissa hauissa rakenteet, joissa kyseisiä tilagrammeja joko edeltää tai seuraa partisiippimuoto (esim. *sanottu*) tai edeltää sana *kuten* tai *jo*. Lisäksi rajasin *edeltä*-grammia koskevasta hausta ulos rakenteet *edeltä käsin* ja *edeltä päin*. Nämä rakenteet esiintyivät kartoittavissa hauissani muissa kuin tärkeyden metaforia edustavissa ilmauksissa. Asetin aineistokokoelman ylärajaksi tässä osatutkimuksessa 200 esiintymää kutakin tutkittavaa *ete*-grammia kohden. Keräsin esiintymät Korpin avulla satunnaisesti järjestellyistä hakutuloksista. Käytännössä tutkittujen esiintymien määrä jäi kuitenkin tavoitellun 600 esiintymän sijaan 466:een, sillä käytetty korpus sisälsi haun suorittamisajankohtana *edeltä*-grammin osalta vain 66 tutkimusaiheen kannalta relevanttia esiintymää.

4.3 Aineiston analyysimenetelmät

Tutkimusmenetelmäni on aineistopohjainen eli tutkimukseni pohjautuu todellista³² kielenkäyttöä edustavan mutta pääasiassa oman kielitajuni ohjaamana kerätyn aineiston laajamittaiseen ja yksityiskohtaiseen tarkasteluun (ks. Jantunen 2009: 102–103; Hamunen 2019: 24; Luodonpää-Manni & Ojutkangas 2020: 226; vrt. Tognini-Bonelli 2001: 65–66, 84). Olen valinnut tutkimuksessani tarkastellut kieli-ilmiöt aiemman tutkimuksen ja omien havaintojeni pohjalta, mutta itse tutkimukseni tulokset perustuvat suurimmaksi osin korpusaineistoesiintymien analyysiin; osatutkimuksessa 2 (*Ajan metaforat*) osa havainnoistani perustuu kuitenkin itse keksimiini ilmauksiin, joiden avulla havainnollistan tutkimaani kielen ilmiötä ja tuen korpusaineiston pohjalta tekemiäni päätelmiä. Itse keksimäni ilmaukset ovat kyseisessä osatutkimuksessa näin ollen korpusaineistoesiintymiin nähden toissijaisia.

Oma kielitajuni on ohjannut myös aineiston luokittelua, sillä viime kädessä ilmausten semanttisen sisällön tulkinta on perustunut omaan kielitajuuni. Esimerkiksi Geeraerts (2006b: 45), Huumo (2007: 178) ja Hamunen (2019: 24–25) esittävätkin,

³² Vastakohtana tutkijan itsensä sepittämille ”laboratoriolauseille”, joita hyödynnetään introspektiivisellä menetelmällä toteutetussa tutkimuksessa (Huumo 2007: 165–166).

että kielellisten merkitysten tutkimisessa tutkijan oma kielitaju on aina erottamattomasti mukana – oli kyse sitten introspektiivisestä, aineistoesimerkein tuetusta, aineistopohjaisesta tai aineistovetoisesta tutkimuksesta (aineistoon liittyvistä menetelmistä ks. esim. Jantunen 2009; introspektiosta ks. esim. Itkonen 1981; Schnelle 1981; Talmy 2006; Huumo 2007; Brattico 2013; Hamunen & Huumo 2020; Kallunki 2020). Introspektiivisenä tutkimukseni menetelmää ei voi kielitajun hyödyntämisen vuoksi kuitenkaan pitää, sillä perustan tutkimukseni väitteet ensisijaisesti korpusaineistooni.³³

Olen analysoinut tutkimusaineistojani laadullisin menetelmin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimukseni tulokset perustuvat aineistoesiintymien yksityiskohtaiseen tarkasteluun ja ryhmittelyyn sekä ryhmien sisällä vaikuttaviin yleisiin piirteisiin ja esiintymämääriin liittyviin havaintoihin (ks. Dey 1993: 30–31; Luodonpää-Manni & Ojutkangas 2020: 225–226). Osatutkimuksessa 1 (*Polysemia*) tukeudun muita osatutkimuksia vahvemmin aineiston lukumääräiseen tarkasteluun, sillä tutkimushavaintoni perustuvat osittain tiettyjen piirteiden ja piirreyhdistelmien yleisyyteen aineistossani. Tästä huolimatta osatutkimuksessa 1 käyttämäni analyysimenetelmä on ensisijaisesti laadullinen.

Aineistoesiintymien luokitteluperusteet vaihtelevat osatutkimusten välillä. Käytännössä olen kuitenkin tarkastellut jokaisessa osatutkimuksessa *ete*-grammeja esiintymäkonteksteissaan siten, että huomion kohteena ovat olleet yksi tai useampi seuraavista kieliopillis-semanttisista piirteistä: *ete*-grammin kieliopillinen kategoria (i), *ete*-grammin täydennyksenä olevan sanan sijamuoto (ii), *ete*-grammin muuttujaksi ja kiintopisteeksi koodattujen entiteettien ominaisuudet (iii), muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio (iv), *ete*-grammeja sisältävissä ilmauksissa käytettyjen verbirakenteiden kuvaamat prosessit (v) ja *ete*-grammeilla kuvattujen relaatioiden semanttinen kenttä (vi). Olen analysoinut *ete*-grammien esiintymiä pääosin lause- tai virkekontekstin tasolla – epäselvien tai monitulkintaisten tapausten kohdalla olen tarkastellut esiintymiä kuitenkin koko viestiketjun tasolla. Taulukko 6 esittää yhteenvedona kussakin osatutkimuksessa tarkastellut piirteet.

³³ Ymmärrän introspektiivisen menetelmän Jantusen (2009: 101) tavoin ”täysin tutkijan omaan kieli-intuitioon – perustuvaksi tarkasteluksi”.

Taulukko 6. Osatutkimuksissa tarkastellut kieliopillis-semanttiset piirteet

Piirre	<i>Polysemia</i>	<i>Ajan metaforat</i>	<i>Tekstin metaforat</i>	<i>Tärkeyden metaforat</i>
<i>Ete</i> -grammin kieliopillinen kategoria				X
<i>Ete</i> -grammin täydennyksen sijamuoto				X
Muuttujan ja kiintopisteen ominaisuudet	X	X	X	
Muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio	X	X	X	
Verbirakenteen kuvaama prosessi	X			X
Relaation semanttinen kenttä	X			

Ete-grammin kieliopillisen kategorian kohdalla olen tarkastellut sitä, käytetäänkö *ete*-grammia ilmauksessa prepositiona, postpositiona vai adverbina (adpositioista ja adverbeista ks. lukuja 3.2 ja 3.3). *Ete*-grammin täydennyksenä olevan sanan sijamuodon tarkastelu taas on koskenut vain *ete*-grammien adpositiokäyttöä: osatutkimuksen 4 aineistokokoelmassa *ete*-grammin täydennyksen sijoina käytetään genetiiviä ja partitiivia.³⁴ Muuttujan ja kiintopisteen ominaisuuksia olen tyypitellyt karkeasti esimerkiksi elollisuus–elottomuus-, yksilö–joukko-, osa–kokonaisuus- ja konkreettisuus–abstraktius-jaottelun avulla (muuttujasta ja kiintopisteestä ks. lukua 2.2). Olen jaotellut ominaisuustyyppejä kussakin osatutkimuksessa edelleen hienoisempiin ryhmiin osatutkimuksen tarpeiden mukaisesti. Muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio liittyy siihen, millaisena muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde ilmauksessa kuvataan: esimerkiksi osatutkimuksessa 1 olen analysoinut osallistujien välistä voimadynamiikkaa (voimadynamiikasta ks. lukua 2.3). Osatutkimuksessa 2 olen tarkastellut muuttujan ja kiintopisteen välisen temporaalisen relaation luonnetta sen mukaan, toimiiko kiintopiste relaatiossa puhtaasti temporaalisena viitepisteenä vai tarjoaako se kontekstuaalisen kehyksen, josta käsin muuttujan ja kiintopisteen välinen relaatio voidaan ymmärtää. Verbirakenteen kuvaama prosessi liittyy verbi-semantiikkaan. Erilaisista verbirakenteiden kuvaamista prosesseista olen erottanut esimerkiksi liikkeen, olemisen, toiminnan, muutoksen, ominaisuuden ja aistihavainnon ryhmät. Relaation semanttisella kentällä tarkoitetaan sitä käsitealuetta, jossa kuvattu tilanne sijaitsee (semanttisista kentistä ks. lukua 2.3).

Olen taulukoinut kunkin osatutkimuksen aineistokokoelmien esiintymät Excel-ohjelmaan, jossa olen luokitellut esiintymiä niiden piirteiden perusteella erilaisiin ryhmiin. Tarkemmat kuvaukset osatutkimuksissa käytetyistä analyysiperusteista löytyvät osatutkimuksia koskevista artikkeleista.

³⁴ Osatutkimuksen 4 aineistokokoelmassa esiintyy lisäksi yksi *edellä*-grammin kanssa järjestetty elatiivitäydennys.

5 Osatutkimusten tulokset ja arviointi

Tässä luvussa esittelen osatutkimuksieni keskeisimpiä tuloksia ja arvioin kriittisesti ja soveltuvien osien osatutkimusten kulkua, menetelmiä ja tulosten edustavuutta. Kuvaan kunkin osatutkimuksen tuloksia erillisessä alaluvussa (5.1–5.4). Koko väitöskirjani kattaviin päätutkimuskysymyksiin vastaan luvussa 6.

5.1 Osatutkimus 1: *Polysemia*

Osatutkimuksessa 1 tarkastelen *edessä*-grammin polysemiaa eli sitä, millaisia erillisiä mutta toisiinsa liittyneitä merkityksiä *edessä*-grammilla on. Osatutkimuksessa selvitan aihetta kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä analysoin aineistoesiintymieni semantiikkaa holistisesti eli kokonaissemantiikan kannalta tunnistaakseni sen merkityksen, joka *edessä*-grammilla kussakin ilmauksessa on. Toisaalta tarkastelen sitä, miten tietyt semanttiset piirteet kimppuuntuvat *edessä*-grammin sisältävissä ilmauksissa ja miten piirteiden muodostamat kimput asettuvat *edessä*-grammin merkitysten ympärille: liittyykö tietty piirrekimppu yleisesti tiettyyn *edessä*-grammin merkitykseen, vai voiko tietty piirrekimppu liittyä useampaan merkitykseen? Semanttisina piirteinä tarkastelen tässä osatutkimuksessa *edessä*-grammin kuvaaman relaation muuttuja- ja kiintopiste-entiteetin ominaisuuksia sekä ilmauksessa käytetyn verbi-rakenteen kuvaamaa prosessia. Lisäksi tarkastelen relaation semanttista kenttää ja relaatioon liittyvää voimadynamiikkaa.

Edessä-grammin polyseemisten merkitystyyppien erottelussa lähdän liikkeelle Tylerin ja Evansin (2003) järjestelmällisen polysemiamallin periaatteista. Järjestelmällisen polysemiamallin periaatteista osatutkimuksen kannalta keskeisin on periaate, jonka mukaan eri merkitystyyppien edustajina voidaan pitää vain sellaisia tapauksia, joissa adposition kuvaamat relaatiot sijoittuvat eri käsitealueille tai joissa muuttujan ja kiintopisteen väliset suhteet poikkeavat muuten toisistaan (Tyler & Evans 2003: 42–43). Tulkitsem periaatetta niin, että eri merkitystyyppien erottelukriteereinä on mahdollista käyttää semanttisia kenttiä ja muuttujan ja kiintopisteen ominaisuuksia, jos tietynlainen muuttuja–kiintopiste-suhde liittyy aineistossani toistuvasti tietyn merkitystyyppin esiintymiin. Lisäksi nostan voimadynamiikan merkityksiä erottavaksi semanttiseksi kategoriaksi.

Osatutkimuksen tuloksena esitän *edessä*-grammille seitsemän erillistä mutta toisiinsa liittyvää merkitystä, joita kutsun nimillä ETUPUOLI, ESTE, LÄSNÄOLO, VAIKUTUS, ARVIO, TULEVAISUUS ja KOHDAKKAISUUS. Kuvaan seuraavaksi kutakin merkitystyyppiä esimerkkien avulla ja avaan merkityksiin mahdollisesti liittyvää metonymistia ja metaforista käsitteistystä sekä voimadynamiikkaa.

Esimerkki (38) edustaa ETUPUOLI-merkitystyyppiä. Esimerkki ilmentää asetelmaa, jossa muuttuja sijaitsee kiintopisteen etupuolen läheisyyden rajaamalla hakualueella. Esimerkki (39) on ESTE-merkitystyyppin toteuma: siinä kuvataan tilannetta, jossa yhden osallistujan toiminto epäonnistuu tai vaikeutuu esteeksi muodostuvan toisen osallistujan vuoksi.

(Suomi24-2017H2)

(38) *Jo oli SDP:n agitaattorien telta eilen tokmannin nurkalla, ja pari naista cittarin oven edessä höpisevässä!*

(39) *Ovien avauduttua oli ovien edessä viitisen nuorta tyttöjä ja poikia, joilla ei ollut mitään aikeita väistää, jotta pääsisin hissistä ulos.*

Molempien esimerkkien kuvaamat tilanteet sijoittuvat spatiaaliselle kentälle, lisäksi molemmissa esimerkeissä relaation muuttujana on ihmisjoukko ja kiintopisteenä konkreettinen esine, ovi. Esimerkkejä kuitenkin erottaa se, että esimerkkiin (39) liittyy voimadynamiikkaa eli voimankäyttöön liittyviä pyrkimyksiä ja voimankäytön vastustamista (Talmy 2000: 409; voimadynamiikasta ks. lukua 2.3). Esimerkissä (39) hissistä ulos yrittävällä ihmisellä on tilanteessa pyrkijän rooli. Vastustajaksi ymmärretään esimerkin tapauksessa ovien edessä seisovat nuoret tytöt ja pojat. Esimerkissä (38) voimadynamiikkaa ei kuvata, sillä oven edessä höpisevät naiset eivät estä toisen osallistujan pyrkimyksiä. Esimerkkiin (39) liittyvästä voimadynamiikasta johtuen esimerkkejä (38) ja (39) voidaan siis pitää *edessä*-adposition eri merkitystyyppien edustajina, vaikka esimerkeissä kuvatut tilanteet sijoittuvat samalle semanttiselle kentälle.

Spatiaalisen ja sirkumstantiaalisen kentän välimaastoon sijoittuu LÄSNÄOLO-merkitys. LÄSNÄOLO-merkitystyyppi kuvaa tilannetta, jossa muuttuja suorittaa toiminnon, jonka elollinen kiintopiste havainnoi aistiensa avulla. LÄSNÄOLO-merkityksen esiintymiin kuuluu siis aina olennaisesti ajatus havainnoitsijan ja havainnoitavan välisestä vuorovaikutuksesta, jota ei kaikissa tapauksissa ole sidottu konkreettiseen tilaan. Havainnoitsijana toimiva kiintopiste voi tilanteessa sijaita samassa konkreettisessa tilassa toiminnon suorittavan muuttujan kanssa, kuten esimerkiksi (40), mutta kiintopisteen läsnäolo voi olla myös abstraktimpaa, kuten esimerkiksi (41), jossa havaitsijaksi ymmärretään näkymätön Jumala.

(Suomi24-2017H2)

(40) *Voitko kertoa lisää tästä miehestä kenen edessä olet punastellut?*

(41) *jos et jaksa antaa anteeksi, rukoile voimia -jos et jaksa rukoilla voimia, huokaa murheesi Jumalan edessä vaikka sanattomin huokauksin*

Esimerkeissä (40) ja (41) EDESSÄ SIAITSEMINEEN merkitsee metonymisesti HAVAITUKSI TULEMISTA. EDESSÄ SIAITSEMISEN ja HAVAITUKSI TULEMISEN käsitteiden metonymistia suhdetta perustelin edellä luvussa 2.4 kehollisuudella, sillä erityisesti näköaistiin liittyvä havainnointi tapahtuu tavanomaisesti ihmiskehon etupuolella, jolloin EDESSÄ SIAITSEMISEN ja HAVAITUKSI TULEMISEN käsitteet liittyvät kokemuksellisesti toisiinsa, eikä niiden välistä suhdetta voida tästä syystä nähdä metaforisena. Esimerkkiin (41) kuitenkin liittyy metaforisuutta kiintopisteen muodossa: koska Jumala on ihmiselle näkymätön, ei hänellä myöskään ole kehoa, jolle asettaa etu-taka-suuntaisuus. Kela (2007: 174, 230) kutsuu esimerkin (41) tapaisissa ilmauksissa esiintyvää metaforatyyppejä nimellä JUMALA ON IHMISKASVOINEN. Hän kuvaa *Jumalan kasvot* -ilmaukseen liittyvää metaforisuutta seuraavasti:

Metafora – – aktivoi kognitiivissa näkemisen ja nähdyksi tulemisen tai esillä olemisen mielikuvia. Näillä mielteillä vahvistetaan kollektiivisen rukouksen dialogisuutta ja tehdään näkymättömästä Jumalasta keskustelun näkevä osallistuja. (Kela 2007: 237.)

LÄSNÄOLO-merkityksen esiintymissä inhimillisen (tai sellaiseksi ymmärrettävän) vuorovaikutuksen merkitys on siis konkreettista tilaa ja etupuolella sijaitsemista korosteisempi: siinä, missä ETUPUOLI-merkitys sallii muuttujana ja kiintopisteenä elottoman osallistujan, on LÄSNÄOLO-merkityksessä osallistujilla niin kutsuttu elollisuusvaatimus, joka erottaa merkitystyyppjä toisistaan.

Selvästi sirkumstantiaaliselle kentälle sijoittuu VAIKUTUS-merkitys, jonka esiintymät kuvaavat tilanteita, joissa kiintopiste pyrkii saamaan aikaan muutoksen muuttujan toiminnassa. VAIKUTUS-merkitykseen liittyy ESTE-merkityksen tavoin voimadynamiikkaa. Merkitystyyppiä edustaa esimerkki (42).

(42) (Suomi24-2017H2)

Pankit sortuvat Rujan [Ignatova] nerouden edessä.

VAIKUTUS-merkityksen esiintymissä, kuten esimerkissä (42), pyrkijän rooli on muuttujalla, jonka vallitsevaan tilanteeseen vastustaja pyrkii vaikuttamaan. Esimerkissä (42) pyrkijän (*pankit*) voi katsoa pyrkivän kohti vallitsevan tilanteen säilyttämistä. Vastustajan (*Rujan nerous*) tavoite tilanteessa on kohti toimintaa eli vallitse-

van tilanteen muuttamista, missä vastustaja esimerkin (42) tapauksessa onnistuu. VAIKUTUS-merkitystyyppin kaltainen kausatiivinen merkitys on tunnistettu myös englannin *before*-prepositioltta – Boers (1996: 195) antaa merkityksestä esimerkkinä ilmaukset (43)–(45).

(Boers 1996: 195)

(43) *It was said with such icy bitterness that she withered **before** it*

(44) *Joel's burning humiliation **before** Miss Snow's cold wrath*

(45) *The man shrank **before** the fury of the examiner*

Boers (1996: 195) kuvaa esimerkkien (43)–(45) edustavan niin kutsuttua VAIKUTUS ON KOSKETTAMISTA -metaforaa (AFFECTING IS TOUCHING). Metaforassa VAIKUTUS ON KOSKETTAMISTA konkreettinen KOSKETTAMISEN käsite yhdistetään abstraktiin VAIKUTUKSEN käsitteeseen. Nähdäkseni nimityksen VAIKUTUS ON KOSKETTAMISTA sijaan esimerkkien (42) ja (43)–(45) edustamaa metaforaa olisi kuitenkin osuvampaa kutsua nimellä VAIKUTUSVALTA ON LÄHEISYYTTÄ, sillä esimerkeissä käytetyt tilagrammit *edessä* ja *before* eivät sisällä koskettamiseen liittyvää merkitystä.³⁵ Sen sijaan ainakin *edessä*-grammille voidaan metonymian kautta ymmärtää lähellä oleminen merkitys, sillä EDESSÄ SIAITSEMISEN ja LÄHELLÄ OLEMISEN välillä on selvä kokemuksellinen kytkös. VAIKUTUSVALTA ON LÄHEISYYTTÄ -metaforassa LÄHEISYYDEN käsite rinnastuu VAIKUTUSVALLAN käsitteeseen siten, että vaikuttajana toimivan entiteetin voidaan metaforisesti kuvata olevan vaikutuksen alaisen entiteetin läheisyydessä.

ARVIO-merkitystyyppi sijoittuu identifioivalle kentälle. ARVIO-merkityksen esiintymissä kuvataan ominaisuuksia, joita yhdellä tilanteen osallistujista on tilanteen toisen osallistujan näkökulmasta. ARVIO-merkityksen esiintymät sisältävät yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kopulalauseen, jossa on ilmipantu ominaisuutta kuvaava NP. ARVIO-merkitystä edustaa esimerkki (46), jossa pohditaan ihmisten samanarvoisuutta lain näkökulmasta.

(46) (Suomi24-2017H2)

*Luuletteko naivistisesti olevanne samanarvoisia lain **edessä***

Esimerkissä (46) arvion ihmisten samanarvoisuudesta kuvataan metaforisesti tapahtuvan lain etupuolella. Esimerkkiin liittyvää metaforisuutta voidaan selittää AJATTELEMINEEN ON NÄKEMISTÄ -metaforalla (Danesi 1990: 224–225; Lakoff & Johnson

³⁵ Olen lainannut VAIKUTUSVALTA ON LÄHEISYYTTÄ -metaforan (POWER IS PROXIMITY) nimityksen Vinsonilta (2014: 309), joka antaa metaforasta esimerkkinä ilmauksen *He is before – – you, along with every person belonging to him, without exception* mutta ei analysoi metaforista ilmausta tämän pidemmälle.

1999: 238). Esimerkissä mielipiteen muodostaminen yhdistetään etupuoleen, ja etupuoli taas liittyy metonymisesti näkökykyyn ja havaituksi tulemiseen, sillä etupuolella sijaitsevat asiat ovat nähtävissä selvästi, mistä johtuen niistä voidaan myös luoda mielipiteitä.

Edessä-grammin merkitykset TULEVAISUUS ja KOHDAKKAISUUS sijoittuvat temporaaliselle kentälle.³⁶ Merkitykset eroavat toisistaan siinä, että KOHDAKKAISUUS-merkityksen esiintymissä aikaa havainnoivan egon voidaan ymmärtää olevan ajallisesti jo tilanteen tai tapahtuman kohdalla, kun taas TULEVAISUUS-merkityksen esiintymissä tapahtuma tai tilanne voi sijoittua myös kauemmas egon nykyhetkestä. Kumpikin merkitystyyppi perustuu kuitenkin käsitteelliseen TULEVAISUUS ON EDESSÄ–MENNEISYYS ON TAKANA -kahtiajakoon, minkä vuoksi merkitystyyppien esiintymien voi katsoa toteuttavan TULEVAISUUS ON EDESSÄ -metaforaa (ks. Lakoff & Johnson 1980: 41–45; Boroditsky 2000: 5–6; Huumo 2013: 15–16; Moore 2016: 6; NYKYISYYS ON EDESSÄ -tyyppisestä käsitteistyksestä ks. Yu 1998: 96–97). Merkitykset ovat myös muuttuja–kiintopiste-asetelmiensa puolesta toistensa vastakohtia: TULEVAISUUS-merkityksen esiintymissä kiintopisteenä kuvataan aikaa kokeva ihminen, kuten esimerkissä (47). KOHDAKKAISUUS-merkityksen toteumisissa kiintopisteenä taas on ajallinen entiteetti, kuten esimerkki (48) havainnollistaa.

(Suomi24-2017H2)

(47) *tällä ihmiskunnalla on vielä kaksi maailmansotaa, 3 ja ½ vuodeen välein, jo hyvin lähellä edessään.*

(48) *Sote-sotkuilijat eli persut, kepulit ja kokomustat on ison vaalitappion edessä*

Aiemmassa tutkimuksessa ajallisen kiintopisteen ja ihmismäisen muuttujan sisältävät ilmaukset on määritelty niin kutsutun egokeskisen liikkuvan ajan metaforan esiintymiksi. Egokeskinen liikkuvan ajan metafora esittää ajallisen entiteetin liikkujana ja aikaa havainnoivan ihmisen liikkumattomana. Egokeskisen liikkuvan ajan metaforan käsitteellinen vastapari on liikkuvan egon metafora, jossa aikaa havainnoivan ihmisen eli egon kuvataan liikkuvan staattisella aikajanalla. (Lakoff & Johnson 1999: 149; Kranjec 2006: 448.) *Edessä*-grammin tapauksessa hankalaksi osoittautuu kuitenkin sen määrittely, kumpi osallistujista käsitteistetään liikkujaksi, sillä *edessä*-grammi itsessään ei ilmaise liikettä (Huumo 2015a: 56). Lisäksi *edessä* järjestyy aineistossani ajallisia suhteita kuvaavissa ilmauksissa poikkeuksetta muun kuin liikettä ilmaisevan verbin kanssa. Aineistoni perusteella ei siis voikaan sanoa, kumpaa ajan liikemetaforaa esimerkit (47)–(48) ilmentävät, mutta vastakohtaisten

³⁶ *KOHDAKKAISUUS*-termi on itse käyttöön ottamani. Tarkoitan sillä tilanteita, joissa muuttuja sijaitsee ajallisesti kiintopisteen kohdalla, eli kohdakkain kiintopisteen kanssa.

Osatutkimukseni aineistosta voidaan havaita se, että tietyt semanttiset piirteet kimp-puuntuvat tiettyjen merkitystyyppien ympärille. Taulukko 7 esittää osatutkimuksen aineistokokoelman kymmenen yleisintä piirrekimppua. Piirrekimppulla tarkoitetaan muuttujan, kiintopisteen ja verbin kuvaaman prosessin yhdistelmää. Sarake *Esiintymät merkitystyypeittäin* esittää graafisesti piirrekimppun esiintymien määrän ja nimeää piirrekimppuun yleisimmin liittyvän merkitystyyppin tai -tyypit aineistokokoelmassani. Osatutkimuksen aineistokokoelma koostuu 500:sta *edessä*-grammin adpositiofunktioisesta esiintymästä.

Kuten taulukosta 7 nähdään, yleisimpien piirrekimppujen esiintymien merkitykset kuuluvat pääsääntöisesti yhden tai korkeintaan kahden merkitystyyppin alle. Osatutkimuksen tulosten perusteella piirrekimppujen tarkastelulla voidaan siis saada tietoa polysemisen sanan eri merkityksistä.

Taulukko 7. *Edessä*-grammin esiintymien yleisimmät piirrekimput

Muuttuja-tyyppi	Kiintopiste-tyyppi	Prosessi	Esiintymät merkitystyypeittäin
Esineet ja muut elottomat oliot	Esineet ja muut elottomat oliot	Oleminen ja asento	0 10 20 30 40 50 ETUPUOLI
Esineet ja muut elottomat oliot	Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Oleminen ja asento	ETUPUOLI
Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Toiminta, teko ja käytös	LÄSNÄOLO
Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Esineet ja muut elottomat oliot	Oleminen ja asento	ETUPUOLI
Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Abstraktit asiat	Toiminta, teko ja käytös	VAIKUTUS KOHDAKKAISSUUS
Abstraktit asiat	Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Oleminen ja asento	TULEVAISUUS
Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Puheakti	LÄSNÄOLO
Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Esineet ja muut elottomat oliot	Toiminta, teko ja käytös	ETUPUOLI LÄSNÄOLO
Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Abstraktit asiat	Oleminen ja asento	KOHDAKKAISSUUS
Ihmisyksilöt ja -ryhmät	Abstraktit asiat	Ominaisuus	ARVIO VAIKUTUS
Muut piirrekimput (48)			0 200 MUUT

Osatutkimuksessa 1 tarjoan kokonaiskuvan *edessä*-grammin polyseemisistä merkityksistä. Toisaalta jätän osatutkimuksessa tarkastelematta merkitysten väliset suhteet: koska kielen kategoriat ovat jatkumoluonteisia, eivät kielelliset merkitykset asetu aina puhtaasti niille annetun määritelmän sisälle. Polyseemisen sanan merkitystyyppien välille voi siis sijoittua tapauksia, joissa on vaikutteita kummastakin merkitystyyppistä (Tuggy 1993: 284; Raukko 2002: 356, 370; Zlatev 2003: 484). Jatkossa olisikin kenties mielekästä ulottaa tilagrammien polysemian tarkastelu myös vaikeasti luokiteltaviin rajatapauksiin, jotta voitaisiin paremmin ymmärtää merkitysten välisiä kytköksiä ja merkitysten muodostamaa verkkoa.

Osatutkimuksessa 1 tekemäni havainnot perustuvat yksinomaan nykysuomen aineistoon. Aiemmassa tutkimuksessa on kuitenkin tuotu esille historiallisen kehityksen tarkastelun merkitys sanan polysemian tutkimuksessa. Sanan historiallisen kehityksen tarkastelulla voidaan selvittää sanan eri merkitysten välisiä suhteita ja sanan perusmerkitystä eli sitä merkitystä, josta sanan muut merkitykset on johdettu (Onikki 2000: 95; Tyler & Evans 2003: 45, 47). Historiallisen tarkastelun ohella tutkimustuloksiani voisi tulevaisuudessa vahvistaa ja tarkentaa myös erilaisilla empiirisillä kokeilla, joilla sanan polysemiasta on mahdollista saada tutkijasta riippumatonta tietoa (ks. Sandra & Rice 1995: 124–125; Raukko 2002: 369).

Osatutkimuksen 1 aineistokokoelma on laadulliseen, aineistoesiintymien yksityiskohtaiseen ja holistiseen tarkasteluun perustuvaan tutkimukseen nähden laajuudeltaan sopiva. Osatutkimuksen aineistokokoelma on kerätty verkkokeskustelufoorumille lähetetyistä viesteistä, jotka kattavat laajasti erilaisia keskustelunaiheita. Tältä osin osatutkimuksessa käytetty aineisto on myös aihepiireiltään sellainen, että sen voi olettaa sisältävän kattavasti *edessä*-grammin eri merkityksiä. Osatutkimusta voi kuitenkin kritisoida siitä, ettei piirrekimppujen tarkastelussa tukeuduttu kvantitatiivisiin menetelmiin, joilla aineistosta olisi voinut saada esille hienojakoisempia erotteluja. Toisaalta aiempi tutkimus on todennut, että kvalitatiivisen analyysin avulla on mahdollista päästä sanan polysemian tutkimuksessa samoihin tuloksiin kuin kvantitatiivisin menetelmin toteutetussa tutkimuksessa (Glynn 2019).

5.2 Osatutkimus 2: *Ajan metaforat*

Osatutkimuksessa 2 selvitän, millaisia ajallisia kiintopisteitä *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammeilla kuvatuissa temporaalisissa suhteissa esiintyy ja millaisia suhteita ajallisten kiintopisteiden ja muuttujien välillä kuvataan. Aiemmassa *ete*-grammeja koskevassa tutkimuksessa on huomattu, että liikettä ilmaisevilla *ete*-grammeilla kuvataan kahden ajallisen entiteetin välisiä suhteita (Häkkinen 1995: 13; Huumo 2013: 16–18; 2015a: 57–58; Teeri-Niknammoghadam 2016: 44–48). Tällaiset liikettä ilmaisevia *ete*-grammeja sisältävät metaforiset ilmaukset edustavat ajan jono-

metaforaa (ks. kuvio 6). Esimerkki (49) edustaa jonometafora: esimerkissä kiintopisteen merkitsee ilmaus *talvisodan* ja muuttujan *punamultahallitus meillä oli*.

(49) (KLK-fi)

Punamultahallitus meillä oli talvisodan edellä ja vuodesta 1950 se on ollut tavallinen kokoonpano

Osatutkimuksen aihe nousi esiin kyselyaineistosta, jonka keräsimme yhdessä Tuomas Huumon ja Tiina Kelloniemen kanssa (Teeri-Niknammoghadam ym. 2017). Kyselyaineisto kerättiin tutkimukseen, jossa tarkastelemme suomen tilagrammirakenteiden käyttöä erilaisten suhteiden kuvauksessa (Teeri-Niknammoghadam ym. 2020). Vaikka raportoimme tutkimuksen pohjalta kirjoitetussa artikkelissa vain adpositiorakenteiden spatiaalisesta käytöstä, keräsimme kyselylomakkeellamme myös tietoa tilagrammirakenteiden temporaalisesta käytöstä. Kyselyaineistossamme 108 suomen äidinkieliä puhujaa arvioi, kuinka luontevasti erilaiset tilagrammeja sisältävät ilmaukset sopivat kuvaamaan kahden samaan työjaksoon sijoittuvan (muttei peräkkäisen) työpäivän (tyky-päivän ja koulutuspäivän) välistä suhdetta, jota havainnollistettiin kyselyssä kuvion avulla. Tulosten perusteella *edellä*-grammin sisältävää ilmausta *koulutus-päivä on tyky-päivän edellä* pidettiin vastaajien joukossa yleisemmin epäluontevana (53 % vastaajista) kuin luontevana (29 %).³⁸ Osatutkimuksessa 2 etsinkin myös vastauksia siihen, miksi jotkin kiintopisteet soveltuvat ajallisissa ilmauksissa liikettä ilmaisevien *ete*-grammien kiintopisteiksi toisia paremmin.

Ajan liikemetaforien esiintymisissä käytettyjen sanojen semantiikkaa on tutkittu tähän mennessä psykolingvistiikan alalla erityisesti englannin kielestä. Aiemmat tutkimukset ovat kuitenkin keskittyneet lähinnä ajan egokeskisiin metaforiin eli liikkuvan egon ja egokeskisen liikkuvan ajan metaforiin (ks. kuvio 6). Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että ihmiset tapaavat kielentää positiivisia tapahtumia liikkuvan egon metaforalla, kun taas negatiivisiksi tulkittuja tapahtumia kuvattaessa käytetään egokeskistä liikkuvan ajan metaforaa (Margolies & Crawford 2008: 1410–1411; McGlone & Pfiester 2009: 24). Liikkuvan egon metaforan käyttö on yhdistetty myös sellaisiin tilanteisiin, joissa käsitteistäjä voi tai kokee voivansa vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Egokeskistä liikkuvan ajan metaforaa taas käytetään tilanteissa, joissa käsitteistäjän valta ja vaikutusmahdollisuudet ovat vähäiset. (Duffy & Feist 2017: 643; Soriano & Piata 2018.)

Osatutkimuksen aineistokokoelma yhdistää verkkokeskustelu- ja sanoma- ja aikakauslehtiaineistoa. Osatutkimuksen pohjalta kirjoitetussa artikkelissa tarkaste-

³⁸ Kyselylomakkeen arviointiasteikko oli viisiportainen: arvo 1 merkitsi tilanteeseen täysin epäluontevaa ja arvo 5 tilanteeseen täysin luontevaa ilmausta. Epäluontevuuden rajaksi olen tässä asettanut arvon välillä 1–2 ja luontevuuden rajaksi arvon välillä 4–5 (ks. Teeri-Niknammoghadam ym. 2020: 164–168).

len eri lähteistä poimittuja aineistoja erillään, sillä eri korpuksista poimittujen jonometaforan esiintymien määrät poikkeavat toisistaan suuresti, vaikka käytetyt korpuksukset ovat olleet lähes samankokoisia: Suomi24-korpuksessa (310 milj. sanetta) on liikettä ilmaisevia *ete*-grammeja sisältäviä jonometaforan esiintymiä 291, kun KLF-korpuksessa (279 milj. sanetta) niitä on 832 eli lähes kolminkertaisesti. Tästä olen tehnyt alustavan päätelmän, jonka mukaan liikettä ilmaisevien *ete*-grammien tempo-raalinen käyttö – tai kenties koko jonometafora – on ensisijaisesti asiatekstiin kuuluva ilmaisutyyppi (ks. myös Teeri-Niknammoghadam 2016: 103).

Osatutkimuksen tuloksena erotan aineistossani esiintyvistä ajallisista kiintopisteistä neljä pääluokkaa, jotka jaan edelleen 13 alatyyppeihin. Ajallisten kiintopisteiden luokittelu on tehty aineistovetoisesti eli siten, että olen etsinyt aineistoesiintymistä yhdistäviä ja erottavia tekijöitä, joiden perusteella olen muodostanut pääluokat ja alatyypit. Taulukko 8 esittää kiintopisteiden pääluokat ja alatyypit.

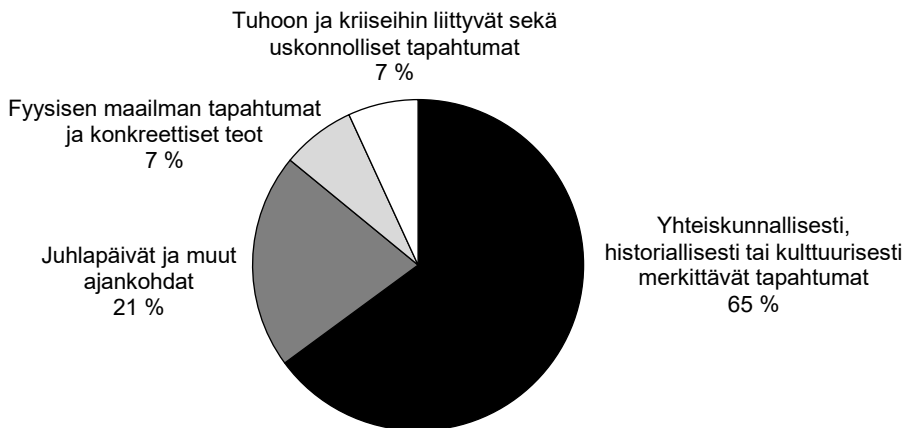
Taulukko 8. Tilagrammien *edelle*, *edellä* ja *edeltä* ajalliset kiintopisteet

Pääluokka	Alatyyppi
Yhteiskunnallisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti merkittävät tapahtumat	Vaalit ja vaaleihin liittyvät tapahtumat Urheilu- ja kulttuuritapahtumat Viralliset kokoukset ja neuvottelut Sodat ja yhteiskunnalliset murrokset Yhteiskunnalliset päätökset Juhlat, merkkihetket ja yhteisötapahtumat
Juhlapäivät ja muut ajankohdat	Kansalliset juhlapyhät ja -päivät Muut ajankohdat
Fyysisen maailman tapahtumat ja konkreettiset teot	Teot, askareet ja projektit Säätilat ja luonnonilmiöt Fysiologiset ja fyysiset kokemukset
Tuhoon ja kriiseihin liittyvät sekä uskonnolliset tapahtumat	Tuhot, romahdukset ja maailmanloput Kriisit, onnettomuudet ja muutokset Uskonnolliset ja raamatulliset tapahtumat

Yhteiskunnallisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti merkittävien tapahtumien pääluokka muodostuu tapahtumista, jotka ovat yhteiskunnan tai yhteisön jakamia. Juhlapäivien ja muiden ajankohtien pääluokassa on ajallisia entiteettejä, jotka kiinnittyvät inherentisti aikajanaan eli jotka ovat varsinaisia ajankohtia. Fyysisen maailman tapahtumien ja konkreettisten tekojen pääluokan ajalliset entiteetit ovat tekoja, ilmiöitä ja toimintoja. Tuhoon ja kriiseihin liittyvien sekä uskonnollisten tapahtumien pääluokkaan kuuluu lähinnä raamatullisia tai henkilökohtaisia ja negatiivisiksi ymmärret-

täviä tapahtumia. Pääluokkien ja alatyypin yksityiskohtaiset kuvaukset on annettu osatutkimuksen pohjalta kirjoitetussa artikkelissa, minkä vuoksi keskityn tässä yhteen-
veto-osassa vain käytetyimpien kiintopistetyyppien ominaispiirteiden kuvaukseen.

Kuvio 5 esittää kiintopisteiden pääluokkien esiintymien suhteelliset osuudet osatutkimuksen aineistokokoelmassa (N = 1 123). Osatutkimuksen aineistokokoelman viisi käytetyintä kiintopisteiden alatyyppejä ovat vaalit ja vaaleihin liittyvät tapahtumat (29 %), kansalliset juhlapyhät ja -päivät (19 %), urheilu- ja kulttuuritapahtumat (13 %), viralliset kokoukset ja neuvottelut (10 %) sekä sodat ja yhteiskunnalliset murrokset (9 %).

Kuvio 5. Ajallisten kiintopisteiden pääluokkien osuudet aineistossa

Kuten kuviosta 5 nähdään, käytetyimpiä kiintopisteitä ovat sellaiset entiteetit, joiden tapahtumahetki ajassa on yleisesti tunnettu tai joilla on yhteiskunnallista tai kulttuurista merkitystä. Käytetyimpien kiintopisteiden joukossa ovat siis sellaiset entiteetit, jotka ovat ajallisesti tunnistettavia. Ajallisella tunnistettavuudella tarkoitan sitä, että entiteetillä on vakiintunut tai muuten tunnettu tapahtumahetki. Ajallisesti tunnistettavan kiintopisteen ensisijainen tehtävä on ajoittaa muuttujana toimiva entiteetti aikajanelle. Tällaista ajoittavaksi kutsumaan suhdetta kuvaa esimerkki (50), jossa helikopterivahinko ajoitetaan kiintopisteenä toimivan joulun avulla aikaan ennen joulua.

(50) (KLK-fi)

*Pyhätunturin maastossa sattui puolustusvoimien helikopterille joulun **edel-**
lä pienenoinen vahinko sen ollessa kuljettamassa I divisioonan upseereita
sissisotaharjoituksiin.*

Kiintopisteen ei kuitenkaan tarvitse ajoittaa muuttujaa aikajanalle, vaan muuttujana ja kiintopisteenä toimivien ajallisten entiteettien välinen suhde voi perustua myös kontekstuaaliseen kytkökseen. Tällaisissa tapauksissa kiintopisteenä toimii usein yhteiskunnallisesti tai kulttuurisesti merkittävä ajallinen entiteetti, joka vaikuttaa sitä edelttäviin ja seuraaviin tapahtumiin. Tällaisessa muuttujan ja kiintopisteen välisessä kontekstualisoivassa suhteessa kiintopiste tarjoaa kontekstuaalisen kehyksen, josta käsin muuttujan ja kiintopisteen välinen suhde voidaan ymmärtää. Kiintopisteen ajoittava funktio on siis taka-alastettu, ja huomion kohteena ovat kiintopisteen ja muuttujan keskinäiset vaikutussuhteet. Kontekstualisoivasta suhteesta esimerkkinä on (51), jossa kiintopisteen läheisyydellä perustellaan muuttujan olemassaoloa – valehtelua tapahtuu paljon juuri vaalien vuoksi.

(51) (KLK-fi)

*Vaalien edellä, sodan aikana ja saalistuksen (vai pitäisikö sanoa riistas-
tuksen) jälkeen ihmiset näet valehtelevat eniten.*

Ajoittava ja kontekstualisoiva suhde voidaan esittää myös geneerisinä, jolloin muuttujan ja kiintopisteen välisen suhteen voi ymmärtää toistuvan samanlaisena kaikissa tilanteissa. Tällöin kuvattu aikasuhte ei sijoitu varsinaiseen aikaan, vaan sitä voidaan pitää niin kutsutun virtuaalisen tason relaationa: virtuaalisen tason entiteetit ovat reaali maailman entiteeteistä eroavia kuvitteellisia ilmentymiä, joilla luodaan yleistys maailmasta (Langacker 2008: 41; 2017: 65). Esimerkissä (52) geneerinen suhde voidaan tulkita ajoittavaksi, esimerkissä (53) taas kontekstualisoivaksi.

(KLK-fi)

(52) *Perhosetkin pitävät - Näillä seuduilla syreeni kukkii juhannuksen edellä.*

(53) *Suihkumaali pilaa turkiksen, jos tihutyö tehdään juuri nahoituksen edellä.*

Osatutkimuksessa ajallisten kiintopisteiden keskeisimmiksi tehtäviksi nousevat siis ajoittaminen ja kontekstualisoiminen, ja tällaisiin tehtäviin kykenemättömät ajalliset entiteetit vaikuttavat osatutkimuksen perusteella olevan kelpaamattomia liikettä ilmaisevien *ete*-grammien kiintopisteiksi. Toisaalta kiintopisteen sopivuuteen tai sopimattomuuteen näyttää vaikuttavan myös se, millaiseksi kiintopisteenä toimivan ajallisen entiteetin metaforinen etuala hahmottuu. Keskeisenä kriteerinä vaikuttaa olevan se, että ajallisella entiteetillä on ympärillään nimeämätöntä tilaa, jossa toinen ajallinen entiteetti voi sijaita. Tällaista nimeämätöntä tilaa ei ole sellaisilla syklistesti toistuvilla ajallisilla entiteeteillä, jotka kuuluvat aikasekvenssiin, jossa ajalliset entiteetit seuraavat viipeettä toisiaan. Tällaisia ajallisia entiteettejä ovat esimerkiksi kuu-kaudet ja viikonpäivät: esimerkiksi tammikuun ja helmikuun voidaan katsoa seura-

van toisiaan niin, ettei niiden välille jää nimeämätöntä aikaa. Tästä syystä helmikuun edelle ei todennäköisesti siis voi sijoittua toista ajallista entiteettiä ilman, että se sijoittuisi tammikuuhun. Osatutkimukseni aineisto tukee tätä oletusta, sillä osatutkimuksen aineistokokoelmassa kiintopisteinä ei käytetä viikonpäivien ja kuu-kausien kaltaisia syklisiä ajallisia entiteettejä. Tässä mielessä liikettä ilmaisevat *ete-*grammit *edelle*, *edellä* ja *edeltä* ovat siis yhä kiinni spatiaalisessa merkityksessään, jossa ne kuvaavat ensisijaisesti kahden itsenäiseksi ymmärretyn liikkujan välistä suhdetta (ks. Teeri-Niknammoghadam ym. 2020: 182–183) – viikonpäivät ja kuu-kaudet voidaan ymmärtää jonomaiseksi muodostelmaksi, jonka yksittäinen osa ei ole tulkittavissa itsenäiseksi liikkujaksi.

Osatutkimuksessa en ota kantaa siihen, mistä jonometäforassa kuvattu metaforinen liike syntyy. Tätä on aiemmin pohtinut esimerkiksi Dewell (2007: 296), joka antaa jonometäforassa kuvatulle liikkeelle kolme selitystä: ajalliset entiteetit hahmotetaan omavoimaisina liikkujina (i), ajallisten entiteettien liike syntyy skannauksesta³⁹, jossa käsitteistäjän huomio kohtaa aiemmat ajanhetket ennen myöhempiä (ii), tai implisiittinen ajan käsitteistäjä tulkitaan liikkujaksi, joka kulkee kohti staattisia ajanhetkiä (iii).

Osatutkimusta 2 voi kritisoida aiheenrajauksen suppeudesta, sillä osatutkimus ei luokittele muuttujia tai tarkastele muita tilagrammeja liikettä ilmaisevien *ete-*grammien rinnalla. Hedelmällinen jatkotutkimusaihe olisikin *edellä-* ja *ennen-*grammien vertailu temporaalisten suhteiden kuvauksessa; tilagrammien *ennen* ja *edellä* vertailulla olisi mahdollista selvittää *edellä-*grammin kieliopillistumisen astetta ja *edellä-*grammin temporaalisen käytön produktiivisuutta. Koska osatutkimus lähti liikkeelle NP:n *edelle* ~ *edeltä* ~ *edellä* -rakenteen temporaalisen käytön selvittelystä, ei muuttujien yksityiskohtainen tarkastelu ole ollut osatutkimuksessa mielekäästä, sillä kiintopisteen ilmaisun on tutkimani rakenteen kannalta keskeisin kielellinen elementti.

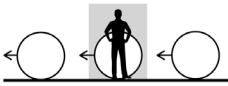
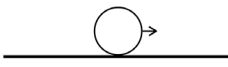
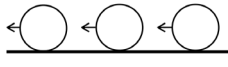
5.3 Osatutkimus 3: *Tekstin metaforat*

Osatutkimuksessa 3 tarkastelemme etu-taka-oppositiota ilmaisevien tilagrammien käyttöä tekstinosien tai tekstin ja lukijan välisten suhteiden kuvauksessa. Olemme ottaneet tähän osatutkimukseen mukaan *ete-*grammien lisäksi *taka-*, *perä-* ja *jälke-*vartaloiset grammit, sillä olemme halunneet luoda kokonaiskuvan siitä, miten sagittaalisen akselin tilagrammeja käytetään tekstin metaforia edustavissa ilmauksissa. Osatutkimus lähtee liikkeelle Huumon (2016) tutkimuksesta, jossa hän esittää kuvauksen tekstin liikemetaforien järjestelmästä suomessa. Osatutkimuksessa testaamme tätä kuvausmallia laajan tekstiaineiston avulla ja esitämme, että tekstin liikemetaforien systeemi on osittain analoginen ajan liikemetaforien systeemin kanssa

³⁹ *Skannauksella* tarkoitetaan tässä huomion kuljettamista entiteetistä toiseen (Langacker 2013: 109–110).

siinä, miten se käyttää etu–taka–grammeja. Osatutkimus 3 siis poikkeaa Huumon (2016) tutkimuksesta merkittävästi siinä, että osatutkimuksen tutkimusmenetelmä on aineistopohjainen, kun taas Huumon menetelmä pohjaa ensisijaisesti introspektioon.

Huumo (2016: 80–89) esittelee neljä tekstin liikemetaforaa, joita hän kutsuu nimillä *liikkuva lukija*, *liikkuva tarina*, *lukijakeskinen liikkuva teksti* ja *tekstin jonometafora*. Kuvio 6 esittää tekstin liikemetaforien ja ajan liikemetaforien analogiset parit rinnakkain esimerkkien kera (ajan liikemetaforista ks. esim. Clark 1973; Boroditsky 2000; Núñez ym. 2006; Moore 2014a; 2014b; 2016). Kuviossa ihmis-hahmot vastaavat tekstin liikemetaforissa lukijaa ja ajan liikemetaforissa aikaa havainnoivaa egoa. Ympyrät symboloivat tekstin liikemetaforissa tekstinosia ja ajan liikemetaforissa ajallisia entiteettejä. Nuolet ilmaisevat entiteettien liikesuunnan. Harmaa suorakulmio merkitsee lukijan tai egon huomion kohtaa. Musta viiva kuvaa metaforista polkua, jolla lukija tai ego ja tekstinosat tai ajanhetket kulkevat. Viivan vasen pää ymmärretään tekstin aluksi tai aikaisemmaksi ajaksi.

Tekstin liikemetaforat	Osallistujat ja liike	Ajan liikemetaforat
<p>Liikkuva lukija</p> <p><i>Kristuksen paluu ja iankaikkisuus on edessämme</i> luvuissa 20-22. (Suomi24-2015H2)</p>		<p>Liikkuva ego</p> <p><i>Tuollaista ei ole tapahtunut vielä, se on edessämme</i> tulevaisuudessa. (Suomi24-2017H2)</p>
<p>Liikkuva tarina</p> <p><i>Tarina edellyttää myös, että siihen sisällytetään asiat, jotka vievät tarinaa eteenpäin</i> (Suomi24-2015H2)</p>		<p>TILANNE ON LIIKKUJA</p> <p><i>Niillä on kokoomuslähteiden mukaan valtaisa vaikutus siihen, miten tilanne kehittyy eteenpäin</i> (Internet 10)</p>
<p>Lukijakeskinen liikkuva teksti</p> <p><i>Kai se vaan on niin tuore asia tai tulee kirjassa eteen myöhemmin.</i> (Suomi24-2015H2)</p>		<p>Egokeskinen liikkuva aika</p> <p><i>Suuri haaste tulee eteen vuonna 2021, kun tämän vuoden suuri elvytysohjelma lakkaa.</i> (Internet 11)</p>
<p>Tekstin jonometafora</p> <p><i>Teksti lainaamani kohdan edellä menee näin</i> (Suomi24-2015H2)</p>		<p>Ajan jonometafora</p> <p><i>Mikkelin kansalaisopisto järjestää jälleen talven edellä ennakoivan ajon kurssin.</i> (Suomi24-2016H2)</p>

Kuvio 6. Tekstin ja ajan liikemetaforat

Liikkuvan lukijan metaforassa lukijan siis kuvataan liikkuvan tekstissä. Liikkuvan tarinan metaforassa tekstin kertoma tarina itse liikkuu. Sekä lukijan että tarinan kانونinen liikesuunta on tekstin alusta kohti tekstin loppua (mutta niin lukija kuin tarina voi myös liikkua taaksepäin). Lukijakeskinen liikkuvan tekstin metafora esittää tekstinosat liikkujina, joiden sijaintia suhteutetaan lukijaan. Toisin kuin liikkuvan lukijan ja liikkuvan tarinan metaforissa, lukijakeskisen liikkuvan tekstin metaforassa tekstinosien liike on kohti tekstin alkua. Samanlainen kulkusuunta tekstinosilla on myös tekstin jonometamorassa, joka suhteuttaa toisiinsa tekstinosien sijainteja – tekstin jonometamorassa siis sekä muuttuja että kiintopiste ovat tekstinosia.

Liikkuvan egon metaforassa ego liikkuu kohti myöhempää aikaa, samoin on TILANNE ON LIIKKUJA -metaforassa (Lakoff & Johnson 1980: 42–43; Boroditsky 2000: 5–6; Moore 2014a: 8–9, 44–46). Egokeskisessä liikkuvan ajan metaforassa ja ajan jonometamorassa ajalliset entiteetit liikkuvat kohti aiempaa aikaa (Lakoff & Johnson 1980: 43–44; Boroditsky 2000: 5–6; Moore 2014a: 12–13, 66–68).

Taulukko 9 esittää yhteenvetona tekstin liikemetaforien esiintymissä aineistossamme käytetyt etu–taka-grammit. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan, miten suomen etu–taka-grammeja käytetään tekstin liikemetaforissa ja miten niiden käyttö eroaa ajan liikemetaforista. Keskityn tulosten kuvauksessa pääosin *ete*-grammeihin liittyviin havaintoihin.

Taulukko 9. Suomen etu–taka-grammien käyttö tekstin liikemetaforissa

Tilagrammi	Liikkuva lukija	Liikkuva tarina	Lukijakeskinen liikkuva teksti	Tekstin jonometamor	
Etä	<i>edessä</i> <i>edempänä</i> <i>eteenpäin</i>	<i>edempänä</i> <i>eteenpäin</i>	<i>eteen</i> <i>edestä*</i>	<i>eteen</i> <i>edessä</i> <i>edestä</i>	<i>edelle</i> <i>edellä</i> <i>edeltä</i> <i>edempänä</i>
Taka	<i>taaempana</i> <i>taaksepäin</i>	<i>taaempana</i> <i>taaksepäin</i>		<i>perään</i> <i>perässä</i> <i>perästä</i>	<i>jälkeen</i> <i>jäljessä</i> <i>jäljestä</i> <i>jäljempänä</i>

*Edestä-grammia käytetään aineistossamme vain yhdessä lukijakeskisen liikkuvan tekstin metaforan esiintymässä. Kyseinen esiintymä on kaksitulkintainen siten, että se voidaan ymmärtää myös konkreettiseksi sijainnin ilmaisuksi, kuten esimerkin (54) yhteydessä todetaan.

Aloitan tilagrammien käytön kuvauksen lukijakeskisistä metaforista eli liikkuvasta lukijasta ja lukijakeskisestä liikkuvasta tekstistä. Kuten taulukko 9 esittää, liikkuvan lukijan metaforassa käytetään liikkeen suhteen neutraaleista *ete*-grammeista vain olosijaista *edessä*-grammia sekä komparatiivimuotoista *edempänä*-grammia ja suuntaa ilmaisevaa *eteenpäin*-grammia, joista kahden ensimmäisen käyttö tämän

metaforatyypin esiintymissä on aineistossamme varsin marginaalista ja ulottuu vain muutamiin yksittäisiin esiintymiin. Kiintopisteen liikkeen suhteen neutraalit tulo- ja erosijaiset tilagrammit *eteen* ja *edestä* taas ovat käytössä lukijakeskisessä liikkuvan tekstin metaforassa, joskin näistä jälkimmäisen tilagrammin ainut lukijakeskisen liikkuvan tekstin metaforan esiintymä aineistossamme on tulkittavissa myös konkreettiseksi sijainnin ilmaisuksi. Esimerkki (54) edustaa tätä kaksitulkintaiseksi katsoamaamme esiintymää. Esimerkki (55) havainnollistaa *eteen*-grammin käyttöä lukijakeskisen liikkuvan tekstin esiintymässä ja esimerkki (56) *edessä*-grammin käyttöä liikkuvan lukijan metaforan esiintymässä.

(Suomi24-2015H2)

(54) *Aina kun lisään kirjaimen poistuu yksi kirjain edestäni pois, eli joudun kirjoittamaan kaiken uudestaan.*

(55) *Tapahtumat vierivät lukijan eteen, niin kuin ne tapahtuivat*

(56) *Kristuksen paluu ja iankaikkisuus on edessämme luvuissa 20-22.*

Tilagrammien *eteen*, *edessä* ja *edestä* työnjako liikkuvan lukijan ja lukijakeskisen liikkuvan tekstin esiintymissä on mielenkiintoinen, mutta jää tämän osatutkimuksen puitteissa tarkemmin selvittämättä kyseisten tilagrammien niukan edustuksen vuoksi. Tilagrammien työnjakoa lukijakeskisissä metaforissa olisikin kiinnostavaa tutkia vielä tarkemmin laajemman aineiston avulla.

Edessä-grammin antonymiksi hahmottuvaa *takana*-grammia ei aineistossamme käytetä lukijakeskisten (tai muidenkaan) tekstin liikemetaforien esiintymissä. Aineistomme käsittelyvaiheessa huomasimme, että tilagrammit *takaa*, *takana* ja *taakse* liittyvät tekstin metaforissa tekstin tarkoituksiperien ja kirjoittajien identiteettien sekä internetin sisäisen rakenteen kuvauksiin, joista esimerkkeinä ovat (57) ja (58).

(Suomi24-2017H2)

(57) *Naiset on ilkeitä ja niin on nainen tuon tekstin takana.*

(58) *Kannattais lukea linkin takaa teksti*

Käsitteellisesti etu-taka-erottelu pohjautuu ihmiskehon luonnolliseen epäsymmetriaan, jossa kehon etupuoli on toiminnallisesti merkittävämpi kuin takapuoli: etualalla sijaitsevat asiat ovat katseltavissa ja manipuloitavissa, taka-alaiset taas visuaalisesti ja toiminnallisesti piilotettuja (Clark 1973: 33–35; Krzeszowski 1993: 322–323; Svorou 1994: 123–124; Häkkinen 1995: 7; Johnson 2005: 20; Tversky 2005: 344–345; 2009: 201–202; Sheets-Johnstone 2011: 301). Merkitys taka-alaisuudesta tai katseilta piilossa olemista siirtyy myös *takaa*-grammin sisältäviin metaforisiin ilmauksiin. Esimerkissä (57) *takana*-grammi kuvaa tekstin ja sen kirjoittajan välistä suhdet-

ta: tekstin 'takana' sijaitseminen siis tarkoittaa tekstin taustalla vaikuttamista. Esimerkissä (58) *takaa*-grammilla taas kuvataan metaforisesti sitä, mihin linkki johtaa – linkattu sisältö on ikään kuin linkin takana piilossa.

Taka-vartaloisista tilagrammeista liikkuvan lukijan esiintymissä käytetään *edempänä*-grammin vastapariksi ymmärrettävää *taaempana*-grammia sekä *eteenpäin*-grammin antonyymia *taaksepäin*. Liikkuvan lukijan metaforan esiintymissä *eteenpäin* ja *taaksepäin* ilmaisevat lukijan liikesuuntaa tekstin sisällä: lukija voi liikkua tekstissä eteenpäin lukemalla tekstiä, tai lukija voi palata tekstissä taaksepäin jo lukemaansa kohtaan. Tilagrammit *edempänä* ja *taaempana* taas ilmaisevat tekstin osan sijaitsevan lukukohtaan suhteutetusti kauempana kohti tekstin loppua tai alkua. Lukukohdalla tarkoitetaan kohtaa, jota lukija parhaillaan lukee ja johon hänen huomionsa on kohdistunut. Esimerkissä (59) *edempänä*-grammin muuttujana on lukijaan suhteutettu tekstikohta, joka sijaitsee tekstissä myöhempänä kuin se kohta, joka on parhaillaan lukijan huomion kohteena. Esimerkin kuvaama *edempänä*-grammin käyttö on kuitenkin aineistossamme harvinaista.

(59) (Suomi24-2015H2)

Tekstissä edempänä [myöhempänä] Moose[s] esittää havaintonsa ihmisen iästä eikä suinkaan Jumala aseta sitä.

Lukijakeskisessä liikkuvan tekstin metaforassa tekstin liikettä ei kuvata tilagrammeilla *eteenpäin* tai *taaksepäin*. Tämän perusteella voidaan tehdä tulkinta, jonka mukaan tekstin liikesuunta käsitteistetään muuttumattomaksi siten, ettei teksti koskaan voi kulkea taaksepäin – vain lukija voi liikkua tekstissä taaksepäin. Kun taaksepäin liikkuminen ei ole mahdollista tekstille, ei kenties ole myöskään mielekästä kuvata tekstin liikkuvan sille ainoaan mahdolliseen suuntaan eli eteenpäin.

Liikkuvan tarinan metaforan esiintymissä käytetään aineistossamme *eteenpäin*- ja *taaksepäin*- sekä *edempänä*- ja *taaempana*-grammeja. Liikkuvan tarinan metaforaa edustaa esimerkki (60). Liikkuvan tarinan metaforan esiintymien edustus on aineistossamme hyvin vähäistä, minkä vuoksi en käsittele metaforaa tässä tarkemmin.

(60) (Suomi24-2015H2)

Tarina edellyttää myös, että siihen sisällytetään asiat, jotka vievät tarinaa eteenpäin.

Tekstin jonometafora hyödyntää monipuolisesti suomen etu–taka-grammeja. Käytössä ovat kiintopisteen liikkeen suhteen neutraalit *eteen*, *edessä* ja *edestä* sekä liikettä ilmaisevat *edellä*, *perässä* ja *jäljessä* sekä niiden tulo- ja erosijaiset muodot. Lisäksi tekstin jonometaforan esiintymissä käytetään komparatiivimuotoa *edempänä* sekä sen vastaparina liiketilanteissa toimivaa *jäljempänä*-grammia. Edellä mai-

nittujen tilagrammien työnjako tekstin jonometäforassa on osatutkimuksen mukaan seuraavanlainen: sisäpaikallissijaiset *ete*-grammit ilmaisevat vierekkäisten tekstinosien välisiä suhteita, ulkopaikallissijaiset *ete*-grammit taas voivat ilmaista myös kauempana toisistaan sijaitsevien tekstinosien välistä suhdetta. Ulkopaikallissijaisien *ete*-grammien kiintopiste myös jätetään aineistossamme usein eksplikoimatta, jolloin kiintopisteeksi voidaan ymmärtää tilanteessa se tekstinosa, jossa tilagrammi sijaitsee. Esimerkit (61) ja (62) havainnollistavat *edessä*-grammin ja *edellä*-grammin käyttöä tekstin jonometäforassa.

(Suomi24-2015H2)

(61) *Sanan edessä on prepositio, joka merkitsee kohdetta, joten azazel ei voi kieliopillisesti olla adjektiivi.*

(62) *Aika hölmöä tekstiä [tämän tekstin] edellä!*

Aineistossamme *perä*- ja *jälke*-grammien työnjako on *edessä*- ja *edellä*-grammien työnjakoa kirjavampaa. Yleisesti näyttää siltä, että *perä*-grammit ovat *jälke*-grammeja käytetympiä tekstinosien välisten suhteiden kuvauksessa, mutta muuten niitä käytetään aineistossamme samanlaisissa tehtävissä (ks. Kelloniemi 2018: 36–38).

Tilagrammeilla *edempänä* ja *jäljempänä* ilmaistaan tekstin jonometäforassa tekstissä aiemmaksi ja myöhemmäksi sijoittuneen tekstinosan ja siihen suhteutettavan tekstinosan välistä suhdetta. Toisin kuin liikkuvan lukijan metaforassa, jossa *edempänä* viittaa myöhempään tekstiin, tekstin jonometäforassa *edempänä* saa merkityksen 'aiemmin tekstissä'. Tämä *edempänä*-grammin kaksikasvoisuus johtuu siitä, että sitä käytetään niin *edessä*- kuin *edellä*-grammin komparatiivina, jolloin se voi olla kontekstista riippuen merkitykseltään liikkeen suhteen neutraali tai liikettä ilmaiseva. Esimerkki (63) havainnollistaa *edempänä*-grammin käyttöä tekstin jonometäforan esiintymässä.

(63) (Suomi24-2015H2)

Kuten edempänä [aiempana] kappaleessa mainitsen omistan kyllä luonnetta enkä ole mikään hiiri ja tarvittaessa saan suuni kyllä auki.

Osatutkimuksen tulosten perusteella tekstin ja ajan liikemetaforien järjestelmät ovat osittain analogisia siinä, miten niiden esiintymissä käytetään etu–taka-grammeja. Yhteistä järjestelmille on se, että ihmiskeskisissä eli ego- ja lukijakeskisissä metaforissa käytetään *ete*-grammien sisäpaikallissijamuotoja, joskin *ete*-grammien sisä-sijojen käyttö näyttää olevan tekstin lukijakeskisissä metaforissa egokeskisiä ajan metaforia marginaalisempaa. Tulos saattaa kuitenkin johtua osatutkimuksen aineistokokoelmasta. Aineistokokoelmaan on haettu Suomi24-korpuksesta etu- ja

taka-grammien sekä niitä edeltävien tai seuraavien tekstiin tai lukijaan viittaavien sanojen ketjuja. Hakuketjun avulla olemme saaneet rajattua suuresta korpuksesta esiin tutkimamme aiheen kannalta relevantteja ilmauksia, mutta toisaalta olemme saattaneet rajata joukosta pois sellaisia ilmauksia, joita emme osanneet ottaa hakuketjun laadintavaiheessa huomioon. Tässä osatutkimuksessa esitettyjä tuloksia voisikin vielä vahvistaa jatkotutkimuksessa lisäaineiston avulla.

Ajan liikemetaforista poiketen tekstin liikemetaforien esiintymät eivät aineistossamme hyödynnä *taka*-vartalon grammeja, sillä *taka*-grammeille vaikuttaisi vakiintuneen teksteihin liittyen muunlaista käyttöä: aineistossamme *taka*-grammeilla ilmaistaan tekstin tarkoitusperiä ja kirjoittajan identiteettiä sekä internetin sisäistä rakennetta, joita kuvattiin edellä esimerkeissä (57) ja (58). *Perä*- ja *jälke*-grammit ovat ajan jonometaforan tapaan käytössä myös tekstin jonometaforassa, jossa ne kuvaavat kahden tekstin osan välistä suhdetta. Tilagrammit *taaempänä*, *edempänä* ja *jäljempänä* eivät tavallisesti ole käytössä ajan liikemetaforissa, mutta tekstin liikemetaforissa niitä käytetään.

Tekstin jonometaforien esiintymissä käytetään aineistossamme sekä sisäpaikallissijaisia että ulkopaikallissijaisia *ete*-grammeja. Ajan jonometaforan esiintymissä näistä käytetään vain ulkopaikallissijaisia – sisäpaikallissijaisten *ete*-grammien käyttö kahden ajallisen entiteetin välisen suhteen ilmaisemisessa vaikuttaa vähintäänkin epäluontevalta (*?kansalaisopisto järjestää talven edessä ennakoivan ajon kurssin*). Huumo (2019: 650; ks. myös Keresztes 1964: 63) on esittänyt *edessä*-grammin epäluontevuuden syyksi ajan jonometaforassa sen, että *edessä*-grammi liittyy kiinteämmin kiintopisteen luontaiseen etupuoleen, jollaista ajallisilla entiteeteillä ei ole (ks. myös Moore 2016: 53).

Tekstin lukemisen ja ajan kulumisen kokemukset ovat luonnollisesti erilaisia: teksti on olemassa konkreettisena oliona, aika pelkästään abstraktiona. Lisäksi aika voidaan ymmärtää ainutkertaiseksi siten, että jokainen ajanhetki voidaan kokea vain kerran, eikä aikaa kokevan ihmisen ole mahdollista siirtyä mielivaltaisesti ajassa. Teksti sen sijaan on luettavissa uudelleen ja uudelleen, ja tekstin lukijalla on vapaus päättää, missä järjestyksessä hän tekstissä etenee. Kokemuksellisista eroistaan huolimatta tekstin lukemisen ja ajan kulumisen metaforinen käsitteistäminen kumpuaa samasta kehollisesta kokemuksesta, liikkeestä. Liikkeeseen liittyvät keholliset kokemukset ohjaavat siis tapaamme jäsentää tekstiä ja aikaa – samalla tavoin kuin voimme liikkua tilassa ja havaita erilaisten olioiden liikettä suhteessa toisiinsa ja meihin, voimme myös liikkua fiktiivisesti tekstissä tai ajassa ja käsitteistää tekstin osat ja ajalliset entiteetit liikkujiksi.

Kritiikkiä osatutkimusta kohtaan voi osoittaa LUKIJAN käsitteen määrittelemättömyydestä, sillä emme erottele tekstiin kirjoitettua lukijaa tekstin varsinaisesta lukijasta. Tekstiin kirjoitetulla lukijalla tarkoitetaan sitä oletuslukijaa, johon varsinainen lukija kutsutaan samastumaan (Thetela & Thompson 1995: 111; Martin & White 2005: 95; ks. myös Jaakola ym. 2014). Kirjallisuudentutkimuksessa tekstin sisäistä

lukijaa kutsutaan termillä *sisäislukija*, jolla tarkoitetaan sitä oletuslukijaa, jolle niin kutsuttu *sisäistekijä* on teoksen osoittanut (Suleiman 1980: 8; Booth 1983: 151, 155–158; Tammi 1992: 23–25; Alanko 2001: 216–222).⁴⁰ Sisäislukija tai tekstiin kirjoitettu lukija on siis abstraktio, joka poikkeaa tekstin varsinaisesta lukijasta ja jota metatekstinkin voi ajatella ohjaavan.

5.4 Osatutkimus 4: *Tärkeyden metaforat*

Osatutkimuksessa 4 selvitän, miten tilagrammeja *edelle*, *edellä* ja *edeltä* käytetään metaforisesti kuvaamaan tärkeysjärjestykseen liittyviä eli tärkeemmän ja vähemmän tärkeän entiteetin välisiä suhteita. Osatutkimuksen menetelmänä on aineiston laadullinen kieliopillis-semanttinen analyysi. Kieliopillis-semanttisina piirteinä tarkastelen *ete*-grammin sija- ja kieliopillista kategorioita, *ete*-grammin täydennyksen sija- ja kieliopillista kategorioita, muuttujan kuvaavan ilmauksen semanttista roolia sekä verbirakenteen ilmaisemaa prosessia. Aineiston kieliopillis-semanttisen tarkastelun tuloksena tunnistetaan neljä metaforaa, jotka taulukko 10 esittää. Metaforatyyppejä on perustunut ensisijaisesti verbirakenteen kuvaamaan prosessiin ja osallistujille annettuihin tärkeyteen liittyviin rooleihin, jotka ovat TÄRKEÄMPI ja VÄHEMMÄN TÄRKEÄ. Metaforien nimeämisen lisäksi taulukko kuvaa muuttujan ja kiintopisteen rooleja sekä tilagrammien ilmaisemia tilanteita.

Kaikki taulukossa 10 esitetyt metaforat asettuvat metaforan TÄRKEÄ ON EDELLÄ alle, mutta eroavat toisistaan siinä, millaisia muuttujan ja kiintopisteen välisiä tilanteita niiden esiintymissä kuvataan. Metafora TÄRKEÄ ON EDELLÄ luo metaforisen kytköksen TÄRKEYDEN ja EDELLÄ LIIKKUMISEN käsitteiden välille. Vastaava käsitteellinen kytkös on havaittu myös muissa kielissä, ja sitä on tulkittu esimerkiksi entiteettien keskinäisen järjestyksen, liikkeen ja muiden kehollisten kokemusten motivoimaksi (ks. Svorou 1994: 139; Boers 1996: 192; Schäffner 2003: 14; Athanasiadou 2007: 3–4; Goatly 2007a: 75–77; 2007b: 56, 337; Ingebretsen 2008: 258; Feng 2011: 70; Nurhayati 2011: 262; Hurtienne & Meschke 2016: 327–329). TÄRKEÄ ON EDELLÄ -metaforan käsitteelliseksi vastapariksi on suomen kielessä tunnistettu VÄHEMMÄN TÄRKEÄ ON JÄLJESSÄ, jonka esiintymissä voidaan Kelloniemen (2018: 60) mukaan käyttää *jäljessä*- ja *perässä*-grammeja.

⁴⁰ Suleiman (1980: 8) määrittelee *sisäislukijan* ja *-tekijän* seuraavasti: “The implied author – – has a counterpart in the – – implied reader – – Just as the former differs from the actual author in that he exists only in a given work and is coextensive with it, so the latter differs from an actual reader in that he is created by the work and functions, in a sense, as the work’s ideal interpreter.”

Taulukko 10. Tärkeyden liikemetaforat

Metaforat ⁴¹ ja niistä käytetyt lyhennetyt nimet	Muuttuja	Kiintopiste	Tilagrammien kuvaamat tilanteet
Tärkeämpi liikkuu vähemmän tärkeän edellä ⁴² (<i>Liike</i>)	TÄRKEÄMPI	VÄHEMMÄN TÄRKEÄ	muuttuja siirtyy tärkeämmäksi kiintopisteen edelle muuttuja liikkuu tärkeämpänä kiintopisteen edellä muuttuja menee tärkeydessä kiintopisteen edeltä ⁴³
Tärkeämpi asetetaan vähemmän tärkeän edelle (<i>Asetus</i>)	TÄRKEÄMPI	VÄHEMMÄN TÄRKEÄ	muuttuja asetetaan tärkeämmäksi kiintopisteen edelle muuttuja pidetään tärkeämpänä kiintopisteen edellä muuttuja valitaan tärkeyteen kiintopisteen edeltä
Vähemmän tärkeä poistetaan tärkeämmän edeltä (<i>Poisto</i>)	VÄHEMMÄN TÄRKEÄ	TÄRKEÄMPI	muuttuja poistetaan vähemmän tärkeänä kiintopisteen edeltä
Tärkeä entiteetti on liikkuvan kokonaisuuden etuosassa (<i>Osa</i>)	TÄRKEÄMPI	VÄHEMMÄN TÄRKEÄ	kokonaisuus liikkuu muuttuja tärkeimpänä edellä

Suomen kielessä TÄRKEÄ ON EDELLÄ -käsittemetaforaa motivoivat juuri liikkeeseen liittyvät keholliset kokemukset, sillä metaforan esiintymissä *ete*-grammeista käytetään yksinomaan muuttujan ja kiintopisteen liikettä ilmaisevia ulkopaikallissijaisia *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammeja (ks. Teeri-Niknamghadam 2016: 38–39). Esimerkki (64) havainnollistaa *edellä*-grammin metaforista käyttöä.

(64) (Suomi24-2016H2)

Lasten tarve käy edellä, aikuisten sitten, niin minäkin ajattelen

Tarkemmin käsittemetaforaparin TÄRKEÄ ON EDELLÄ ja VÄHEMMÄN TÄRKEÄ ON JÄLJESSÄ voi katsoa syntyneen tilassa tapahtuvan järjestäytyneen liikkeen motivoimana. Järjestäytyneellä liikkeellä tarkoitetaan tilannetta, jossa kaksi osallistujaa liikkuu saman suoran eri kohdissa suhteessa ympäristöönsä muttei välttämättä suhteessa

⁴¹ Symmetrian vuoksi metaforat on nimetty uudelleen tätä yhteenveto-osaa varten. Kiitän Kevin Moorea tästä ehdotuksesta. Osatutkimuksen 4 pohjalta kirjoitetussa artikkelissa metaforien nimet ovat seuraavat: IMPORTANT MOVES AHEAD (Liike), IMPORTANT IS PLACED AHEAD (Asetus), UNIMPORTANT IS MOVED AWAY FROM AHEAD OF IMPORTANT (Poisto) ja IMPORTANT LEADS MOVEMENT (Osa).

⁴² En ole merkinnyt metaforia kapiteeleilla, sillä merkitsen niillä tässä yhteenveto-osassa vain sellaiset metaforat, jotka noudattavat muotoa LÄHDEALUE ON KOHDEALUE.

⁴³ Toisin kuin voisi olettaa, LÄHDE-muoto *edeltä* ei Liike- ja Asetus-metaforien esiintymisissä ilmaise sitä, että muuttuja menettäisi tärkeytensä. Tätä ilmiötä kuvaan tarkemmin esimerkkien (66) ja (70) yhteydessä.

toisiinsa (Moore 2011: 764; 2014a: 68; 2016: 14, 33; ks. myös Talmy 2000: 336). Kuvio 7 esittää metaforien TÄRKEÄ ON EDELLÄ ja VÄHEMMÄN TÄRKEÄ ON JÄLJESSÄ lähde- ja kohdealueet sekä niiden välisen metaforisen kytkeytymisen.

Lähdealue JÄRJESTÄYTYNYT LIIKE		Kohdealue TÄRKEYS
Entiteetti edellä	→	Tärkeämpi entiteetti
Entiteetti perässä	→	Vähemmän tärkeä entiteetti

Kuvio 7. Metaforan TÄRKEÄ ON EDELLÄ lähde- ja kohdealueet

Kuvaan seuraavaksi tunnistamiani TÄRKEÄ ON EDELLÄ -metaforan alatyyppejä esimerkkien avulla. Käytän alatyypeistä taulukossa 10 esitettyjä lyhennettyjä nimiä *Liike*, *Asetus*, *Poisto* ja *Osa*.

Liike-metaforan esiintymissä kuvataan kahden omavoimaisesti liikkuvan entiteetin välistä tärkeysjärjestystä. Metaforaa toteuttaa esimerkki (65).

(65) (Suomi24-2016H2)

Luulisin että vuokra, sähkö jne. menee muun ostamisen edelle.

Esimerkissä (65) muuttuja ja kiintopiste kuvataan omavoimaisina liikkujina. Esimerkissä muuttujan (jota merkitään ilmauksella *vuokra, sähkö jne.*) kuvataan liikkuvan kiintopisteen (*muun ostamisen*) edelle ja olevan täten kiintopistettä tärkeämpi. Liike-metaforan esiintymissä tärkeämmäksi entiteetiksi siis ymmärretään entiteeteistä edempänä liikkuva. Metaforan esiintymissä KOHDE-muodolla *edelle* kuvataan muuttujan siirtymistä kiintopistettä tärkeämmäksi. SIJAINTI-muodolla *edellä* ilmaistaan muuttumatonta tärkeysjärjestystä, jossa muuttuja pysyy tärkeämpänä. LÄHDE-muodolla *edeltä* taas kuvataan SIJAINTI-muodon tapaisesti tilannetta, jossa muuttuja kulkee tärkeydessä kiintopistettä edempänä. Erona *edeltä*- ja *edellä*-grammin kuvaamisissa tilanteissa on kuitenkin se, että *edeltä* kuvaa muuttujan siirtymää kauemmaksi kiintopisteestä (ja kohti jotakin päämäärää), kun taas tilagrammilla *edellä* muuttujan ja kiintopisteen suhde esitetään pysyvänä. *Edeltä*-grammilla on myös tilasuhteiden kuvauksissa vastaavanlaista käyttöä, kuten esimerkiksi ilmauksessa *hän meni kaupan edeltä*, jossa muuttujan voidaan ymmärtää siirtyneen pois hakualueelta ja kiintopistettä edemmäs kohti kauppa. Esimerkit (66) ja (67) havainnollistavat *edeltä*- ja *edellä*-grammin käyttöä omavoimaista liikettä kuvaavia verbejä sisältävissä ilmauksissa.

(Suomi24-2016H2)

(66) *joskus tunteet menee järjen edeltä*

(67) *Lasten tarve käy edellä, aikuisten sitten, niin minäkin ajattelen.*

Asetus-metaforassa peräkkäin kulkevien entiteettien tärkeysjärjestys ilmaistaan ulkopuolisen toimijan asettamaksi. Muuttuja ja kiintopiste kuvataan tilanteessa liikettä ilmaisevien tilagrammien avulla edelleen liikkujiksi, mutta niiden keskinäinen järjestys ei ole riippuvainen niiden omavoimaisesta liikkeestä vaan priorisoijaksi kutsumani toimijan subjektiivisista valinnoista. Metaforan esiintymissä tärkeämmäksi entiteetiksi siis ymmärretään se, jonka priorisoija on tilanteessa asettanut toisen edelle. On hyvä huomata, että priorisoija ja primaari käsitteistäjä eli puhuja eivät ole sama asia: primaari käsitteistäjä on tilanteen kuvaaja, priorisoija taas tilanteen sisällä vaikuttava subjektiivinen tärkeysjärjestyksen asettaja (ks. Langacker 1999: 218; 2008: 446; primaarista käsitteistäjästä ks. Etelämäki ym. 2009: 169, 172). Implisiittisesti priorisoijan voi nähdä vaikuttavan kaikissa tärkeyden metaforien esiintymissä, vaikka priorisoijaa ei olisikaan pantu ilmi ilmauksessa, sillä tärkeysjärjestys on aina priorisoijan subjektiivinen valinta. Asetus-metaforaa sekä priorisoijan ja primaarin käsitteistäjän eroa havainnollistaa esimerkki (68), jossa primaari käsitteistäjä eli kirjoittaja kuvaa priorisoijan asettamaa tärkeysjärjestystä.

(68) (Suomi24-2016H2)

musta tuntuu että se laittaa sen kissan mun edelle

Esimerkin (68) kuvaamassa tilanteessa priorisoijan kuvataan asettavan muuttuja kiintopisteen edelle eli kiintopistettä tärkeämmäksi. Priorisoija voi myös säilyttää tärkeysjärjestyksen muuttumattomana, kuten esimerkissä (69), jossa priorisoijana ovat EU-maat.

(69) (Suomi24-2016H2)

EU on hyvä juttu jos se pidetään väljänä talousliittona, niin että maat saavat itse päättää asioistaan ja pitää omat intressit edellä.

Kuten esimerkki (69) havainnollistaa, Asetus-metaforan esiintymissä edellägrammilla ilmaistaan sitä, että priorisoija säilyttää muuttujan kiintopisteen edellä. Tilagrammilla edeltä taas kuvataan aineistossani tilanteita, joissa priorisoija valitsee muuttujan kiintopisteen sijasta. Esimerkki (70) edustaa tällaista tilannetta.

(70) (Suomi24-2016H2)

*Jos olet ollut vuosia pätkäläisenä ja alat kyseenalaistaa sitä, että **edeltäsi** valitaan joku vastavalmistunut osastonhoitajan sukulainen, niin sen jälkeen on varma, että tämä osastonhoitaja tukiryhmineen pitää huolen, ettet ikinä saa vakipaikkaa.*

Poisto-metaforassa priorisoija aiheuttaa sen, että muuttuja poistuu kiintopisteen edeltä. Poisto-tyyppi eroaa Liike- ja Asetus-tyypeistä siten, että siinä muuttujan rooli on vähemmän tärkeällä entiteetillä, minkä vuoksi erotan Poisto-metaforan Asetus-metaforasta myös sellaisissa tapauksissa, joissa muuttuja on omavoimainen liikkuja. Poisto-metaforassa käytetään aineistossani vain *edeltä*-grammia. Esimerkki (71) esittää tilanteen, jossa priorisoija poistaa vähemmän tärkeäksi ymmärretyin muuttujan tärkeämpänä pidetyn kiintopisteen edeltä syrjäyttämällä sen. Esimerkissä (72) muuttuja taas poistuu kiintopisteen edeltä itse.

(Suomi24-2016H2)

(71) *Kun vielä ajattelee että suomella oli ennen sitä oma uskonsa joka väkisin syrjäytettiin kristinuskon **edeltä**.*

(72) *Kenties teollisen tuotannon pitää väistyä elämän **edeltä***

Osa-metaforassa tärkeysjärjestystä kuvataan kokonaisuuden ja osan välisenä suhteena. Osa-metaforan esiintymissä tärkeän entiteetin kuvataan johtavan kokonaisuuden metaforista liikettä. Kokonaisuuden liikettä johtavalla entiteetillä on metaforan esiintymissä muuttujan rooli; kiintopiste jätetään metaforan esiintymissä aineistossani yleensä eksplikoimatta, kuten esimerkiksi (73). Aineistossani Osa-metaforan esiintymissä käytetään lähes yksinomaan *edellä*-grammia.

(73) (Suomi24-2016H2)

*Sarjaa tehdään tarina **edellä***

Esimerkissä (73) priorisoijaksi voidaan ymmärtää se entiteetti, joka on vastuussa sarjan tekemisestä. Sarja taas voidaan ymmärtää kokonaisuudeksi, jonka liikettä muuttujana oleva entiteetti, tarina, johtaa.

Yllä esitetyt TÄRKEÄ ON EDELLÄ -metaforan alatyypit pohjaavat käsitteelliseen kytkökseen JÄRJESTÄYTYNEEN LIIKKEEN ja TÄRKEYDEN välillä. Osatutkimuksen pohjalta voidaan sanoa, että erilaiset liikkeeseen liittyvät kokemukset ohjaavat tapamme käsitteistää tärkeysjärjestykseen liittyviä suhteita. Tärkeyteen ja tärkeysjärjestykseen liittyy kuitenkin myös seikkoja, jotka eivät kokemuksellisesti kuulu liikkeeseen. Merkittävin näistä on tärkeysjärjestä kuvaaviin ilmauksiin liittyvä ajatus

priorisoijasta ja priorisoijan subjektiivisten valintojen vaikutuksista tärkeysjärjestyksen metaforisella polulla kulkeviin entiteetteihin.

Osatutkimuksessa 4 tarjoan yksityiskohtaisen kuvauksen *edelle*-, *edellä*- ja *edeltä*-grammien käytöstä tärkeysjärjestykseen liittyvien suhteiden kielellisessä kuvauksessa. Osatutkimuksen tulosten pohjalta tärkeyden metaforien tutkimuksen voisi ulottaa myös muihin tilagrammeihin ja tarkastella näin laajemmin suomen kielen tapoja kuvata tärkeysjärjestykseen liittyviä suhteita.

6 Päätelmät

Tutkimukseni alussa esitin seuraavat kaksi kysymystä:

1. Millaisia abstrakteja ja konkreettisia suhteita suomen *ete*-grammeilla kuvataan?
2. Millaista metaforista ja metonymistä käsitteistämistä *ete*-grammien abstraktiin käyttöön liittyy?

Olen edellä luvussa 5 tarjonnut vastauksia yllä esitettyihin kysymyksiin kunkin osatutkimuksen osalta; tässä luvussa tiivistän nämä vastaukset yhteen.

Osatutkimuksessa 1 käsitelin *edessä*-grammin polysemiaa. Osatutkimuksessa toin esille seitsemän merkitystä, joita *edessä*-grammilla on. Merkityksistä kaksi on konkreettisia: *edessä*-grammilla voidaan kuvata konkreettista sijaintia entiteetin etupuolen rajaamalla alueella (*hän odotti oven edessä*) sekä entiteettien välistä esteellistä suhdetta, jossa yksi entiteetti estää toisen entiteetin toiminnan sijaitsemalla tämän edessä (*en päässyt ulos, koska hän seisoi oven edessä*). *Edessä*-grammilla voidaan kuvata myös havaitsijan ja havaittavan välistä suhdetta (*hän lauloi yleisön edessä*). Havaitsija–havaittava-suhteen ilmaiseminen *edessä*-grammilla toteuttaa metonymiä EDESSÄ SIJAITSEMINEN MERKITSEE HAVAITUKSI TULEMISTA. Metonymin käsitteellinen perusta on kehollisuudessa, sillä erityisesti näköaistiin liittyvä havainnointi tapahtuu tavanomaisesti ihmiskehon etupuolella.

Edessä-grammilla voidaan osatutkimuksen 1 mukaan kuvata myös yhden entiteetin vaikutusta toiseen (*hän alistui väkivallan edessä*). Tämä niin kutsuttu VAIKUTUS-merkitys liittyy metaforaan VAIKUTUSVALTA ON LÄHEISYYTTÄ, jonka esiintymissä vaikuttavan ja vaikutuksen alaisen entiteetin kuvataan olevan lähekkäin. Lisäksi *edessä*-grammia voidaan käyttää arvioijan ja arvioitavan välisen suhteen kuvauksessa (*he ovat samanarvoisia lain edessä*). Arvioijan ja arvioitavan suhdetta kuvaavat ilmaukset olen yhdistänyt metaforaan AJATTELU ON NÄKEMISTÄ.

Edessä-grammilla on myös temporaalisia merkityksiä, jotka eroavat toisistaan siinä, millaisia entiteettejä ne koodaavat muuttujaksi ja kiintopisteeksi: TULEVAISUUS-merkitys kuvaa muuttujana ajallisen entiteetin ja kiintopisteenä aikaa kokevan egon (*hänellä on loistava tulevaisuus edessään*). Niin kutsuttu KOHDAKKAISUUS-merkitys taas esittää muuttujana egon ja kiintopisteenä ajallisen

entiteetin (*firma oli konkurssin edessä*). Molempien merkitystyyppien esiintymät edustavat TULEVAISUUS ON EDESSÄ -metaforaa.

Tarkastelin *ete*-grammien temporaalisia merkityksiä myös osatutkimuksessa 2. Osatutkimus lähti liikkeelle siitä tiedosta, että liikettä ilmaisevia *ete*-grammeja *edelle*, *edellä* ja *edeltä* käytetään niin kutsutun ajan jonometaforan esiintymissä. Osatutkimuksessa selvitin tarkemmin, millaisten ajallisten kiintopisteiden kanssa liikettä ilmaisevia *ete*-grammeja käytetään ja millaisia muuttujan ja kiintopisteen välisiä suhteita ne kuvaavat. Osatutkimuksen 2 perusteella liikettä ilmaisevat *ete*-grammit saavat temporaalisten suhteiden kuvauksissa kiintopisteikseen yleisimmin yhteiskunnallisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä tapahtumia sekä yleisesti tunnettuja juhlapyyhiä ja -päiviä. Kiintopisteinä ei osatutkimuksen 2 aineistokokoelmassa käytetä sellaisia ajallisia entiteettejä, jotka kuuluvat toisiaan viipeettä seuraavien ja nimettyjen ajallisten entiteettien sykliin. Tällaisia entiteettejä ovat esimerkiksi viikonpäivät ja kuukaudet. Muuttujan ja kiintopisteen suhteesta osatutkimus paljasti sen, että ajallisten entiteettien väliset suhteet jakautuvat yhtäältä kontekstualisoiviin (*vaalien edellä presidentti puhui vaalivilpistä*) ja ajoittaviin (*kokous pidetään vapun edellä*) sekä toisaalta geneerisiin (*lauhtumisen edellä sataa lunta*) ja ei-geneerisiin suhteisiin. Kontekstualisoivassa suhteessa kiintopiste tarjoaa kontekstivihjeen, jonka kautta muuttujana oleva ajallinen entiteetti voidaan ymmärtää. Ajoittavassa suhteessa kiintopisteen ja muuttujan välinen suhde on puhtaasti temporaalinen, eli kiintopisteen avulla selvitetään muuttujan tapahtuma-aikaa.

Myös osatutkimuksessa 3 käsitelimme *ete*-grammeilla ilmaistuja ajallisia suhteita, vaikkakin osatutkimuksen painopiste oli tekstin osien sekä tekstin ja sen lukijan välisten suhteiden kuvauksen tarkastelussa. Osatutkimuksen 3 perusteella voimme sanoa, että *ete*-grammeja käytetään monipuolisesti tekstiin liittyvien suhteiden kuvauksessa: tilagrammeilla *edessä*, *edempänä* ja *eteenpäin* voidaan kuvata fiktiivisesti liikkuvan lukijan ja staattisen tekstin osan välistä suhdetta. Tällaisten suhteiden kielelliset kuvaukset edustavat liikkuvan lukijan metaforaa (*jatkan tarinaa eteenpäin*). Liikkuvan lukijan metaforan vastinpariksi ymmärrettävässä lukijakeskisen liikkuvan tekstin metaforassa *ete*-grammeista käytetään osatutkimuksen mukaan *eteen*- ja *edestä*-grammeja (*tarina vyöryy lukijan eteen*). Lukijakeskisen liikkuvan tekstin metaforan esiintymissä lukija kuvataan staattisena ja tekstinosa dynaamisena. Kahden tekstin osan välistä suhdetta voidaan ilmaista usealla *ete*-grammilla: käypiä ovat osatutkimuksen mukaan *eteen*, *edessä*, *edestä*, *edelle*, *edellä*, *edeltä* ja *edempänä*. Liikkeen suhteen neutraaleilla *ete*-grammeilla ilmaistaan niin kutsutussa tekstin jonometaforassa kahden peräkkäisen tekstin osan välisiä suhteita (*ja-sanan eteen ei tule pilkkua*), liikettä ilmaisevilla (mukaan lukien *edempänä*) taas voidaan kuvata myös kauempana toisistaan sijaitsevien tekstin osien suhdetta (*Luitko tekstin edellä?*).

Osatutkimuksessa 4 keskityin liikettä ilmaiseviin tilagrammeihin *edelle*, *edellä* ja *edeltä*, joilla kuvataan tärkeemmän ja vähemmän tärkeän entiteetin välisiä suhteita

(*rakkaus menee aina rahan edelle*). Osatutkimuksessa 4 liikettä ilmaisevien *ete*-grammien esiintymät edustavat metaforaa TÄRKEÄ ON EDELLÄ, joka kytkee yhteen TÄRKEYDEN ja EDELLÄ LIIKKUMISEN käsitteet.

Väitöskirjani paljastaa, että suomen *ete*-grammien metaforisuus ja metonymia ovat selitettävissä kielellisen käsitteistyksen kehollisuudella. *Ete*-grammien metaforista ja metonymiasta käyttöä ohjaavat keholliset kokemukset pohjaavat ihmiskehon etu–taka–epäsymmetriaan, jonka asettamisessa esimerkiksi ihmisen kanonisella liikesuunnalla ja näköaistin hallitsevuudella on merkittävät roolit. Väitöskirjani mukaan *ete*-grammien metaforiset ja metonymiset merkitykset voidaan palauttaa muun muassa liikkeeseen, läheisyyteen sekä näkökykyyn ja muihin aistihavaintoihin liittyviin kehollisiin kokemuksiin. Laajemmassa mielessä väitöskirjatutkimukseni on avannut ovia käsitejärjestelmämme monimutkaisen rakenteen ymmärtämiseen, sillä metaforien ja metonymien tarkastelulla on mahdollista päästä käsiksi siihen, miten mieli yhdistää erilaisia käsitteitä toisiinsa. Yleisemmällä tasolla tutkimukseni vahvistaa sen, että ei-konkreettista maailma jäsennetään kielen avulla konkreettisen maailman tavoin.

Ete-grammien metaforisuuteen ja metonymiaan liittyvän tiedon lisäksi tutkimukseni tarjoaa myös teoreettis-menetelmällistä tietoa. Osatutkimuksessa 1 otan kantaa laajempaan keskusteluun adpositioiden polysemian tutkimusmenetelmistä ja polyseemisten merkitysten jaottelukriteereistä (ks. esim. Sandra & Rice 1995; Tyler & Evans 2003). Osatutkimuksessa kuvaan läpinäkyvästi merkitysten jaottelukriteerejä ja tarjoan siten adpositioiden polysemiaa tutkimaan aikoville kielen-tutkijoille käyttökelpoisen analyysimallin. Osatutkimuksessa 2 taas täydennän ajan jonometaforaa koskevaa, lähinnä introspektiomenetelmällä tuotettua tutkimustietoa nostamalla ensyklopedisen maailmantiedon eksplisiittisesti osaksi analyysimalliani (vrt. Huumo 2013; 2015a). Osatutkimuksessa 2 osoitan, että ensyklopedisen tiedon järjestelmällisellä tarkastelulla voidaan erottaa kielellisiä merkityksiä ja tunnistaa käsitteistysmalleja. Osatutkimuksessa 3 vahvistamme ja tarkennamme korpus-aineistomme avulla Huumon (2016) esittämää tekstin liikemetaforien järjestelmää, jota voi jatkossa soveltaa myös kieltenväliseen tarkasteluun. Osatutkimuksessa 4 yhdistän yksityiskohtaisen kieliopillisen analyysin metaforatutkimukseen ja luon tärkeiden metaforia koskevan luokittelumallin, jonka voi ottaa lähtökohdaksi myös muista kielistä toteutettaviin tärkeiden liikemetaforia koskeviin tilagrammi-tutkimuksiin.

Tutkimuksessani olen tarkastellut suomen *ete*-vartaloisten tilagrammien merkityksiä ja metaforisuutta aineistopohjaisen laadullisen analyysin avulla neljässä osatutkimuksessa. Osatutkimukset ovat lohkonneet väitöskirjani tutkimusaiheesta neljä eriteemaista kokonaisuutta, joista yhdessä olen lähestynyt aihettani polysemian ja kolmessa metaforisuuden näkökulmasta. Osatutkimusten teemat ja tarkemmat aiheet olen valinnut omien huomioideni ja aiempien tutkimusten herättämien kysymysten

pohjalta. Tutkimukseni kohteena olevat kielelliset muodot, *ete*-vartaloiset tilagrammit, muodostavat kuitenkin laajahkon kokonaisuuden, jossa riittää kenties vielä tämän väitöskirjankin jälkeen tarkasteltavaa – väitöskirjassani tarkoitukseni ei siis ole ollut kuvata tyhjentävästi suomen *ete*-grammien semantiikkaa vaan esittää tarkoin valittu valikoima samaan tutkimuskohteeseen perehtyviä mutta itsenäisesti ymmärrettäviä tapaustutkimuksia, jotka valaisevat tutkimusaiheittani eri suunnista. Jatkotutkimusta ajatellen tarkastelun arvoisia ovat ainakin esimerkkien (74)–(78) kaltaiset *ete*-grammien metaforiset käytöt.

(Suomi24-2017H2)

(74) *Kansaa peloteltiin kuukausia ja tuotteita myytiin satojen miljoonien edestä.*

(75) *Hiukan oli tänään pakkasen puolella. Pieniä lumen rippeitäkin näkyi, melkoisesti olivat kadut kuivahtaneet. Tulin kävelleeksi vähän eilisenkin edestä.*

(76) *Hän on kuollut kaikkien edestä.*

(77) *Yksittäinen kansalainen voi lähinnä kunnostautua hyvänä veronmaksajana, siinä on hyvä tavoite tehdä hyvää maansa eteen*

(78) *Amerikan intiaaneilla oli pyramideja ja vastaavia rakennelmia joissa olevasta kirjoituksesta voidaan edelleen päätellä että heidän tietämyksensä esimerkiksi lääketieteestä oli huomattavasti eurooppalaisia edellä.*

Esimerkissä (74) *edestä*-grammilla on merkitys 'arvosta': esimerkissä kiintopistettä edustava ilmaus *satojen miljoonien* siis kuvaa myytyjen tuotteiden arvoa. Esimerkissä (75) *edestä*-grammilla taas ilmaistaan jonkinlaista sijaisuutta tai korvaavuutta, sillä esimerkki kuvaa tämän päivän kävelymäärän korvaavan eilisen kävelytarvetta. Esimerkeissä (76) ja (77) *edestä*- ja *eteen*-grammeilla kuvataan suhdetta, jossa yksi entiteetti suorittaa toiminnon toisen entiteetin puolesta tai hyväksi. Esimerkissä (78) *edellä*-grammi taas ilmaisee osallistujien välistä kehitykseen liittyvää järjestystä (ks. Teeri-Niknamoghdam 2016: 70–73).

Tuuri (2014: 54) tarkastelee esimerkin (76) kaltaista *edestä*-grammin käyttöä finaalisena kausaalisuutena.⁴⁴ Esimerkissä (76) *edestä* ilmaisee finaalista suhdetta, jossa muiden ihmisten pelastaminen motivoi kuolemaan johtavaa toimintaa. Merimaa (2004: 62) kuvaa useiden 1600–1800-luvulla kirjoitettujen kielioppien pitävän esimerkin (76) tapaista *edestä*-grammin käyttöä ”vääränä”; Merimaan tutkimus ei kuitenkaan ota kantaa siihen, millaista käyttöä vanhat kieliopit pitävät oikeana. Myös esimerkki (77) kuvaa finaalista suhdetta. Kiinnostavaa olisikin tarkastella

⁴⁴ Finaalisuudella tarkoitetaan tavoitteen motivoimaa toimintaa (Kuiri 1986: 3; Herlin 1997: 157–158; VISK § 1133).

tulevaisuudessa sitä, mikä on *edestä-* ja *eteen-*grammien työnjako esimerkkien (76) ja (77) kaltaisissa ilmauksissa ja millaisiin kehollisiin kokemuksiin esimerkeissä kuvattu metaforinen käyttö liittyy.⁴⁵ Toisaalta mielekästä olisi myös tutkia sitä, millaista jatkumoluonteisuutta esimerkeissä (74)–(76) kuvatuilla *edestä-*grammin merkityksillä on; skemaattisessa mielessä esimerkkien (74)–(76) on nimittäin kaikkien mahdollista nähdä kuvaavan jonkinlaista korvaamista: myyty tavara rahasumman sijaan, tämän päivän kävely eilisen kävelyvajeen sijaan ja yhden entiteetin kuolema toisten elämän sijaan. Aiheen tarkastelu vaatinee myös vanhempien kirjallisten aineistojen analyysia, jonka avulla voidaan selvittää kyseessä olevien merkityskäyttöjen ajallisia muutoksia.

⁴⁵ Esimerkeissä (76) ja (77) kuvattu finaalin merkitys liittyy myös esimerkiksi englannin *for-* ja ruotsin *för-*grammiin (Tyler & Evans 2003: 154; Mueller 2016: 11–13; Engdahl 2017: 26–27). *För* ja *for* polveutuvat samasta edessä sijaitsemista merkitsevästä sanavartalosta (ODEE s.v. *för*, *fore-*; SAOB s.v. *för*).

Lähteet

Kirjallisuuslähteet

- Airisniemi, Johanna 2015. *Oulun seudun murre internetin keskustelupalstoilla*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kieli. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201502121077>
- Alanko, Outi 2001. Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen. Lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuuden tutkimuksen peruskäsitteitä*, 207–240. Tietolipas 174. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Alexiadou, Artemis 1997. *Adverb Placement. A Case Study in Antisymmetric Syntax*. Linguistik Aktuell. Linguistics Today 18. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Alhoniemi, Alho 1988. Postpositiorakenteiden synkroniaa ja diakroniaa. *Sananjalka* 30, 27–44. <https://doi.org/10.30673/sja.86503>
- Anderson, John 1987. Case grammar and the localist hypothesis. Teoksessa René Dirven & Günter Radden (toim.), *Concepts of Case*, 103–121. Studien zur englischen Grammatik 4. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Anhava, Jaakko 2010. Criteria for case forms in Finnish and Hungarian grammars. *Studia Orientalia Electronica* 108, 239–244.
- Arbib, Michael A. 2008. From grasp to language. Embodied concepts and the challenge of abstraction. *Journal of Physiology–Paris* 102 (1–3), 4–20. <https://doi.org/10.1016/j.jphysparis.2008.03.001>
- Athanasiadou, Angeliki 2007. *Before and after*. Relations of anteriority and posteriority along ‘paths’ of conceptual structure. *Annual Review of Cognitive Linguistics* 5 (1), 1–26. <https://doi.org/10.1075/arcl.5.02ath>
- Barcelona, Antonio 2003. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics. Teoksessa René Dirven & Ralf Pörings (toim.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 207–277. Cognitive Linguistics Research 20. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Barsalou, Lawrence W. 2008. Grounding symbolic operations in the brain’s modal systems. Teoksessa Gün R. Semin & Eliot R. Smith (toim.), *Embodied Grounding. Social, Cognitive, Affective, and Neuroscientific Approaches*, 9–42. Cambridge: Cambridge University Press.
- Behrens, Heike 2009. Usage-based and emergentist approaches to language acquisition. *Linguistics* 47 (2), 383–411. <https://doi.org/10.1515/LING.2009.014>
- Bender, Andrea – Beller, Sieghard 2014. Mapping spatial frames of reference onto time. A review of theoretical accounts and empirical findings. *Cognition* 132 (3), 342–382. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.03.016>
- Björklund, Martina – Viimaranta, Johanna 2019. Russian, Swedish, and Finnish adpositions meaning ‘under’ and ‘over’ in temporal constructions. *Poljarnyj Vestnik* 22, 1–29. <https://doi.org/10.7557/6.4855>
- Boers, Frank 1996. *Spatial Prepositions and Metaphor. A Cognitive-semantic Journey along the UP–DOWN and the FRONT–BACK dimensions*. Language in Performance 12. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Booth, Wayne C. 1983. *The Rhetoric of Fiction*. Second Edition. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Borin, Lars – Forsberg, Markus – Roxendal, Johan 2012. Korp. The corpus infrastructure of Språkbanken. Teoksessa Nicoletta Calzolari, Khalid Choukri, Thierry Declerck, Mehmet Uğur Doğan, Bente Maegaard, Joseph Mariani, Asuncion Moreno, Jan Odijk & Stelios Piperidis (toim.), *Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'12)*, 474–478. Istanbul: European Language Resources Association.
- Boroditsky, Lera 2000. Metaphoric structuring. Understanding time through spatial metaphors. *Cognition* 75 (1), 1–28. [https://doi.org/10.1016/S0010-0277\(99\)00073-6](https://doi.org/10.1016/S0010-0277(99)00073-6)
- Boroditsky, Lera 2001. Does language shape thought? Mandarin and English speakers' conceptions of time. *Cognitive Psychology* 43 (1), 1–22. <https://doi.org/10.1006/cogp.2001.0748>
- Branigan, Philip 1988. *Thematic and Aspectual Relations. Striking the Balance*. MA thesis. University of Ottawa, Department of Linguistics.
- Brattico, Pauli 2013. Introspektio, kielen autonomia ja aineistot. Pohdintoja kielitieteen menetelmistä. *Virittäjä* 117 (1), 102–109.
- Bréal, Michel 1897. *Essai de sémantique. Science des significations*. Paris: Librairie Hachette et Cie.
- Brenda, Maria 2016. The grammar and semantics of *near*. *CogniTextes* 14. <https://doi.org/10.4000/cognitextes.865>.
- Brugman, Claudia M. 1988. *The Story of Over. Polysemy, Semantics and the Structure of the Lexicon*. New York & London: Garland Publishing, Inc.
- Bybee, Joan 1986. On the nature of grammatical categories. A diachronic perspective. Teoksessa Soonja Choi, Dan Devitt, Wynn Janis, Terry McCoy & Zheng-Sheng Zhang (toim.), *Proceedings of the Second Eastern States Conference on Linguistics*, 17–34. Columbus: The Ohio State University.
- Casasanto, Daniel 2016. A shared mechanism of linguistic, cultural, and bodily relativity. *Language Learning* 66 (3), 714–730. <https://doi.org/10.1111/lang.12192>
- Casasanto, Daniel – Gijssels, Tom 2015. What makes a metaphor an embodied metaphor? *Linguistics Vanguard* 1 (1), 327–337. <https://doi.org/10.1515/lingvan-2014-1015>
- Choi, Soonja – McDonough, Laraine – Bowerman, Melissa – Mandler, Jean M. 1999. Early sensitivity to language-specific spatial categories in English and Korean. *Cognitive Development* 14 (2), 241–268. [https://doi.org/10.1016/S0885-2014\(99\)00004-0](https://doi.org/10.1016/S0885-2014(99)00004-0)
- Clark, Herbert H. 1973. Space, time, semantics, and the child. Teoksessa Timothy E. Moore (toim.), *Cognitive Development and Acquisition of Language*, 27–63. New York: Academic Press.
- Copeland, James E. 2000. The grammaticalization of lexicalized manual gesture in Tarahumara. Teoksessa David G. Lockwood, Peter H. Fries & James E. Copeland (toim.), *Functional Approaches to Language, Culture and Cognition. Papers in Honor of Sydney M. Lamb*, 427–443. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Croft, William – Cruse, D. Alan 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cuyckens, Hubert – Zawada, Britta (toim.) 2001. *Polysemy in Cognitive Linguistics. Selected Papers from the International Cognitive Linguistics Conference, Amsterdam, 1997*. Current Issues in Linguistic Theory 177. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Dewell, Robert B. 2007. Why Monday comes before Tuesday. The role of a non-deictic conceptualizer. *Southern African Linguistics and Applied Language Studies* 25 (3), 291–301. <https://doi.org/10.2989/16073610709486464>
- Dey, Ian 1993. *Qualitative Data Analysis. A User-friendly Guide for Social Scientists*. London & New York: Routledge.
- Dirven, René 2003. Metonymy and metaphor. Different mental strategies of conceptualisation. Teoksessa René Dirven & Ralf Pörings (toim.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 75–111. Cognitive Linguistics Research 20. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

- Duffy, Sarah E. – Feist, Michele I. 2017. Power in time. The influence of power posing on metaphoric perspectives on time. *Language and Cognition* 9 (4), 637–664. <https://doi.org/10.1017/langcog.2016.33>
- Dumitrescu, Andrei Călin 2018. *Spatiaalisten adpositioiden ja sijojen järjestelmien symmetria eu-raasialaisissa kielissä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kielten osasto, yleinen kielitiede. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201806132501>
- Dunbar, George 2001. Towards a cognitive analysis of polysemy, ambiguity, and vagueness. *Cognitive Linguistics* 12 (1), 1–14. <https://doi.org/10.1515/cogl.12.1.1>
- Engdahl, Annika 2017. *Polysemin hos prepositioner. En språkjämförande korpusundersökning*. Masteruppsats. Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk, Masterprogram i svenska. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Auu%3Adiva-325429>
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Etelämäki, Marja – Herlin, Ilona – Jaakola, Minna – Visapää, Laura 2009. Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysia yhdistämässä. *Virittäjä* 113 (2), 162–187.
- Evans, Vyvyan 2012. Cognitive linguistics. *WIREs Cognitive Science* 3, 129–141. <https://doi.org/10.1002/wcs.1163>
- Evans, Vyvyan – Green, Melanie 2006. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fauconnier, Gilles 1997. *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feng, Dezheng 2011. Visual space and ideology. A critical cognitive analysis of spatial orientations in advertising. Teoksessa Kay O'Halloran & Bradley A. Smith (toim.), *Multimodal Studies. Exploring Issues and Domains*, 55–74. New York & London: Routledge.
- Fillmore, Charles J. 1976. Frame semantics and the nature of language. *Annals of the New York Academy of Sciences* 280, 20–32. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1976.tb25467.x>
- Fillmore, Charles J. 1982a. Towards a descriptive framework for spatial deixis. Teoksessa Robert J. Jarvella & Wolfgang Klein (toim.), *Speech, Place, and Action. Studies in Deixis and Related Topics*, 31–59. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Fillmore, Charles J. 1982b. Frame semantics. Teoksessa The Linguistic Society of Korea (toim.), *Linguistics in the Morning Calm. Selected Papers from SICOL-1981*, 111–137. Seoul: Hanshin.
- Foglia, Lucia – Wilson, Robert A. 2013. Embodied cognition. *WIREs Cognitive Science* 4, 319–325. <https://doi.org/10.1002/wcs.1226>
- Geeraerts, Dirk 1993. Vagueness's puzzles, polysemy's vagaries. *Cognitive Linguistics* 4 (3), 223–272. <https://doi.org/10.1515/cogl.1993.4.3.223>
- Geeraerts, Dirk 2006a. Introduction. A rough guide to Cognitive Linguistics. Teoksessa Dirk Geeraerts (toim.), *Cognitive Linguistics. Basic Readings*, 1–28. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, Dirk 2006b. Methodology in cognitive linguistics. Teoksessa Gitte Kristiansen, Michel Achard, René Dirven & Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez (toim.), *Cognitive Linguistics. Current Applications and Future Perspectives*, 21–50. Applications of Cognitive Linguistics 1. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Gentner, Dedre – Bowdle, Brian F. – Wolff, Phillip – Boronat, Consuelo 2001. Metaphor is like analogy. Teoksessa Dedre Gentner, Keith J. Holyoak & Boicho N. Kokinov (toim.), *The Analogical Mind. Perspectives from Cognitive Science*, 199–253. Cambridge: MIT Press.
- Gibbs, Raymond W. Jr. 2003. Embodied experience and linguistic meaning. *Brain and Language* 84 (1), 1–15. [https://doi.org/10.1016/S0093-934X\(02\)00517-5](https://doi.org/10.1016/S0093-934X(02)00517-5)
- Gibbs, Raymond W. Jr. 2006. *Embodiment and Cognitive Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glynn, Dylan 2014. Polysemy and synonymy. Cognitive theory and corpus method. Teoksessa Dylan Glynn & Justyna A. Robinson (toim.), *Corpus Methods for Semantics. Quantitative Studies in*

- Polysemy and Synonymy*, 7–38. Human Cognitive Processing 43. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Glynn, Dylan 2019. The meaning of *time*. Polysemy, usage and conceptual structure. Esitelmä konferenssissa International Cognitive Linguistics Conference 15. Nishinomiya, Japani 6.–11.8.2019. https://iclc2019.site/wp-content/uploads/abstracts/categorization/ICLC-15_paper_579.pdf (Luettu 3.12.2020.)
- Glynn, Dylan – Justyna A. Robinson (toim.) 2014. *Corpus Methods for Semantics. Quantitative Studies in Polysemy and Synonymy*. Human Cognitive Processing 43. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Goatly, Andrew 2007a. Metaphor and ideology. *Ilha do Desterro. A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies* 53, 63–94.
- Goatly, Andrew 2007b. *Washing the Brain. Metaphor and Hidden Ideology*. Discourse Approaches to Politics, Society and Culture 23. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Goossens, Louis 2003. Metaphonymy. The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. Teoksessa René Dirven & Ralf Pörings (toim.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 349–377. Cognitive Linguistics Research 20. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Grady, Joseph E. 1997. *Foundations of Meaning. Primary Metaphors and Primary Scenes*. Dissertation. University of California, Berkeley, Department of Linguistics.
- Grady, Joseph E. 2005. Image schemas and perception. Refining a definition. Teoksessa Beate Hampe (toim.), *From Perception to Meaning. Image Schemas in Cognitive Linguistics*, 35–55. Cognitive Linguistics Research 29. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Grünthal, Riho 2003. *Finnic Adpositions and Cases in Change*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 244. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Grünthal, Riho – Jalava, Lotta 2020. Vanhimmat uralilaiset postpositiot kielen muutoksen ilmentäjinä. Teoksessa Sampsa Holopainen, Juha Kuokkala, Janne Saarikivi & Susanna Virtanen (toim.), *Ёмас сьмынь нэке вөртур этност самын натум. Scripta miscellanea in honorem Ulla-Maija Forsberg*, 112–128. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 275. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Györi, Gábor 2013. Basic level categories and meaning in language. *Argumentum* 9, 149–161.
- Gärdenfors, Peter – Löhdorf, Simone 2013. What is a domain? Dimensional structures versus meronomic relations. *Cognitive Linguistics* 24 (3), 437–456. <https://doi.org/10.1515/cog-2013-0017>
- Hagège, Claude 2010. *Adpositions*. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford: Oxford University Press.
- Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1995. *Nykysuomen lauseoppia*. 3. muuttamaton painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakulinen, Lauri 1966. Polysemiasta. *Sananjalka* 8, 5–16. <https://doi.org/10.30673/sja.86298>
- Hakulinen, Lauri 1968. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Keuruu: Otava.
- Hallonsten Halling, Pernilla 2017. Prototypical adverbs. From comparative concept to typological prototype. *Acta Linguistica Hafniensia* 49 (1), 37–52. <https://doi.org/10.1080/03740463.2017.1292801>
- Hamunen, Markus 2017. *Juosten vai juoksemalla?* Infinitiivisten TEN- ja MALLA-rakenteiden semantiikka ja murrejakaamaa. *Sananjalka* 59, 125–153. <https://doi.org/10.30673/sja.66630>
- Hamunen, Markus 2019. *Tavattomat infinitiivit. Eräiden myötätapahtumisen infinitiivirakenteiden konstruktikielioppia suomen murteissa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5203-9>

- Hamunen, Markus – Huumo, Tuomas 2020. Kielitaju kielentutkijan työkaluna. Teoksessa Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä II. Aineistonkeruusta analyysiin*, 11–51. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1457. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haspelmath, Martin 1997. *From Space to Time. Temporal Adverbials in the World's Languages*. LINCOM Studies in Theoretical Linguistics 3. München: LINCOM Europa.
- Haukioja, Timo 1998. Rektio ja rajattuus. Huomioita suomen adpositioiden rektiosta. Teoksessa Anneli Pajunen (toim.), *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*, 217–229. Suomi 185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haukioja, Timo 2000. Adpositioista ja relationaalisista substantiiveista. Teoksessa Anneli Pajunen (toim.), *Näkökulmia kielitypologiaan*, 88–108. Suomi 186. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hawkins, Bruce Wayne 1984. *The Semantics of English Spatial Prepositions*. Doctoral dissertation. San Diego: University of California.
- Heimala-Lindvist, Riikka 2010. *Internetkielen variaatio ja sen funktiot Rautaneito-keskustelupalstalla*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201010152986>
- Heine, Bernd – Claude, Ulrike – Hünnemeyer, Friederike 1991. *Grammaticalization. A Conceptual Framework*. Chicago: Chicago University Press.
- Herlin, Ilona 1997. Suomen kausaalikonkettoreiden synty. Teoksessa Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*, 157–187. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Holyoak, Keith J. – Gentner, Dedre – Kokinov, Boicho N. 2001. Introduction. The place of analogy in cognition. Teoksessa Dedre Gentner, Keith J. Holyoak & Boicho N. Kokinov (toim.), *The Analogical Mind. Perspectives from Cognitive Science*, 1–19. Cambridge: MIT Press.
- Huang, Shuan-Fan 1971. *A Study of Adverbs*. Doctoral dissertation. The Ohio State University, Department of Linguistics.
- Hurtienne, Jörn – Meschke, Oliver 2016. Soft pillows and the near and dear. Physical-to-abstract mappings with image-schematic metaphors. Teoksessa Saskia Bakker, Caroline Hummels, Brygg Ullmer, Luc Geurts, Bart Hengeveld, Daniel Saakes & Mendel Broekhuijsen (toim.), *TEI '16. Proceedings of the TEI '16. Tenth International Conference on Tangible, Embedded, and Embodied Interaction*, 324–331. New York: Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/2839462.2839483>
- Huumo, Tuomas 2007. Joko lingvistin nojatui joutaisi kaatopaikalle? Introspektiolingvistiikan asemasta kognitiivisessa kielitieteessä. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 53, 163–180.
- Huumo, Tuomas 2010. Suomen väyläadpositioiden prepositio- ja postpositiokäyttöjen merkityseroista. *Virittäjä* 114 (4), 531–561.
- Huumo, Tuomas 2013. *Kaiken edellä on nainen*. Suomen dynaamisten akseligrammien järjestelmä ja sen käyttö paikan ja ajan ilmauksissa. *Sananjalka* 55, 7–28. <https://doi.org/10.30673/sja.86719>
- Huumo, Tuomas 2015a. Temporal frames of reference and the locative case marking of the Finnish adposition *ete-* ‘in front of / ahead’. *Lingua* 164 (1), 45–67. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2015.06.008>
- Huumo, Tuomas 2015b. Ajan liikettä vai liikettä ajassa? *Virittäjä* 119 (1), 124–129.
- Huumo, Tuomas 2016. LIIKKUVA LUKIJA vai LIIKKUVA TEKSTI? Liikemetaforat tekstin ja lukijan suhdetta jäsentämässä. *Folia Uralica Debrececiensia* 23, 85–112.
- Huumo, Tuomas 2019. Why Monday is not *in front of* Tuesday. On the uses of English and Finnish FRONT adpositions in SEQUENCE metaphors of time. *Linguistics* 57 (3), 607–652. <https://doi.org/10.1515/ling-2019-0010>
- Huumo, Tuomas – Ojutkangas, Krista 2006. An introduction to Finnish spatial relations. Local cases and adpositions. Teoksessa Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the*

- Human Perspective. Case, Space and Person in Finnish*, 11–20. Current Issues in Linguistic Theory 277. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Huumo, Tuomas – Peiponen, Piia 2013. Adpositiot, liike ja dynamiikka. Mikä erottaa muotoja vieressä ja vierellä? *Folia Uralica Debrenciensia* 20, 69–83.
- Hynönen, Emmi 2008. Keskustelufoorumit. Ajatustenvaihtoa verkossa. Teoksessa Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila (toim.), *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*, 186–190. Tietolipas 220. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häkkinen, Kaisa 1990. *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häkkinen, Kaisa 1995. Tilamorfeemit, kielijärjestelmän kodittomat kulmakivet. *Sananjalka* 37, 7–24. <https://doi.org/10.30673/sja.86565>
- Ikola, Osmo 1974. *Lauseenvastikeoppia. Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenneiden selvittelyä*. Tietolipas 76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Iloa, Eeva 1994. Suomen kielen paikallissijoilla ilmaistut spatiaaliset suhteet ja niiden vastineet venäjän kielessä. Teoksessa Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. Näkökulmia polysemiaan*, 236–262. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Ingebretsen, Berit 2008. *Metaforbasert tegning. Undersøkt som et bildesPRÅKsystem gjennom avis-tegninger av Finn Graff og Saul Steinberg med kognitiv metafor teori som hovedredskap*. Doktorgradsavhandling. Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. <http://hdl.handle.net/11250/2390055>
- Itkonen, Esa 1981. The concept of linguistic intuition. Teoksessa Florian Coulmas (toim.), *A Festschrift for Native Speaker*, 127–140. Janua Linguarum. Series Maior 97. The Hague: Mouton Publishers.
- Itkonen, Esa 2005. *Analogy as Structure and Process. Approaches in Linguistics, Cognitive Psychology, and Philosophy of Science*. Human Cognitive Processing 14. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jaakola, Minna 1997. Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumisesta. Teoksessa Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*, 121–156. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Jaakola, Minna – Töyry, Maija – Helle, Merja – Onikki-Rantajääskö, Tiina 2014. Construing the reader. A multidisciplinary approach to journalistic texts. *Discourse & Society* 25 (5), 640–655. <https://doi.org/10.1177/0957926514536828>
- Jackendoff, Ray 1983. *Semantics and Cognition*. Cambridge: MIT Press.
- Jackendoff, Ray 1989. What is a concept, that a person may grasp it? *Mind & Language* 4 (1–2), 68–102. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.1989.tb00243.x>
- Jackendoff, Ray 2002. *Foundations of Language. Brain, Meaning, Grammar, Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Janhunen, Juha 2009. Proto-Uralic – what, where, and when? Teoksessa Jussi Ylikoski (toim.), *The Quasiquicentennial of the Finno-Ugrian Society*, 57–78. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 258. Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- Jantunen, Jarmo Harri 2009. Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi. Kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. *Virittäjä* 113 (1), 101–113.
- Jespersen, Otto 1924. *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin LTD.
- Johnson, Mark 1987. *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Johnson, Mark 2005. The philosophical significance of image schemas. Teoksessa Beate Hampe (toim.), *From Perception to Meaning. Image Schemas in Cognitive Linguistics*, 15–33. Cognitive Linguistics Research 29. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Kallunki, Henna 2020. *Kielitaju kielitieteessä. Introspektion ja intuition tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kieli. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202006092300>
- Karppinen, Jouni 2011. *Puhekielisyys verkkokeskusteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun viestinnän laitos, suomen kieli ja viestintä. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201111181636>

- Kela, Maria 2007. Jumalan kasvot *suomeksi. Metaforisaatio ja erään uskonnollisen ilmauksen synty*. Jyväskylä Studies in Humanities 82. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3069-1>
- Kelloniemi, Tiina 2018. Mitä muut edellä, sitä minä perässä, hieman jäljessä vain. Perässä- ja jäljessä-grammiem merkitykset ja käyttö. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018101938516>
- Keresztes, Kálmán 1964. *Morphemic and Semantic Analysis of the Word Families. Finnish ETE- and Hungarian EL- "fore-"*. Indiana University Publications 41. Uralic and Altaic Series. Bloomington: Indiana University.
- Kittay, Eva Feder 1992. Semantic fields and the individuation of content. Teoksessa Adrienne Lehrer & Eva Feder Kittay (toim.), *Frames, Fields and Contrast. New Essays in Semantic and Lexical Organization*, 229–252. New York & London: Routledge.
- Korhonen, Anneli – Naasko, Oili 1991. *Postpositioiden ja adverbien edessä ja takana semantiikkaa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- Kranjec, Alexander 2006. Extending spatial frames of reference to temporal concepts. *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society* 28, 447–452.
- Krzyszowski, Tomasz P. 1993. The axiological parameter in preconceptual image schemata. Teoksessa Richard A. Geiger & Brygida Rudzka-Ostyn (toim.), *Conceptualizations and Mental Processing in Language*, 307–330. Cognitive Linguistics Research 3. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2020. [Online.] Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi> (Luettu 11.12.2020.)
- Kuiri, Kaija 1986. Toiminta, sen syyt ja seuraukset. *Virittäjä* 90 (1), 1–21.
- Kähkönen, Päivi 2009. *Relationaalisten substantiivien kieliopillistuminen*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kieli. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-19858>
- Kövecses, Zoltán 2010. *Metaphor. A Practical Introduction*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Lagus, Krista – Pantzar, Mika – Ruckenstein, Minna – Ylisiurua, Marjoriikka 2016. *Suomi24. Muodonantaa aineistolle*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 10. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lahti, Emmi 2019. *Maahanmuuttokeskustelun retoriikkaa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5707-2>
- Lakoff, George 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George 1993. The contemporary theory of metaphor. Teoksessa Andrew Ortony (toim.), *Metaphor and Thought*, 202–251. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, George 2014. Mapping the brain's metaphor circuitry. Metaphorical thought in everyday reason. *Frontiers in Human Neuroscience* 8 (958), 1–14. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00958>
- Lakoff, George – Johnson, Mark 1980. *Metaphors We Live by*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Lakoff, George – Johnson, Mark 1999. *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Langacker, Ronald W. 1987a. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1987b. Nouns and Verbs. *Language* 63 (1), 53–94. <https://doi.org/10.2307/415384>
- Langacker, Ronald W. 1991. *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Cognitive Linguistics Research 1. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. 1999. *Grammar and Conceptualization*. Cognitive Linguistics Research 14. Berlin & New York: Mouton De Gruyter.

- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2013. *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2014. Culture and cognition, lexicon and grammar. Teoksessa Masataka Yamaguchi, Dennis Tay & Benjamin Blount (toim.), *Approaches to Language, Culture, and Cognition. The Intersection of Cognitive Linguistics and Linguistic Anthropology*, 27–49. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Langacker, Ronald W. 2017. *Ten Lectures on the Basics of Cognitive Grammar*. Distinguished Lectures in Cognitive Linguistics. Leiden & Boston: Brill.
- Lauerma, Petri 1990. Spatiaalinen kenttä. Teoksessa Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*, 108–145. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lehismets, Kersten 2013a. Verbit ja väylät. *Sananjalka* 55, 29–50. <https://doi.org/10.30673/sja.86720>
- Lehismets, Kersten 2013b. *Yli, läpi ja kautta*. Suomen grammirakenteiden voimadynamiikkaa. *Virtittäjä* 117 (3), 346–371.
- Leino, Jaakko 2003. *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 900. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leino, Pentti 1989. Paikallissijat ja suhdeseäntö. Kognitiivisen kieliopin näkökulma. *Virtittäjä* 93 (2), 161–219.
- Leino, Pentti 1990a. Sijojen asema kielenkuvauksessa. Teoksessa Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*, 12–58. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Leino, Pentti 1990b. Spatial relations in Finnish. A cognitive perspective. Teoksessa Ingrid Almqvist, Per-Erik Cederholm & Jarmo Lainio (toim.), *Från Pohjolas pörten till kognitiv kontakt. Vänskrift till Erling Wande den 9 maj 1990*, 117–152. Stockholm studies in Finnish language and literature 6. Stockholm: Department of Finnish, Stockholm University.
- Leino, Pentti 1993. *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia. Kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Leino, Pentti – Onikki, Tiina (toim.) 1994. *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. Näkökulmia polysemiaan*. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Lestrade, Sander 2010. Finnish case alternating adpositions. A corpus study. *Linguistics* 48 (3), 603–628. <https://doi.org/10.1515/ling.2010.019>
- Levinson, Stephen C. 2003. *Space in Language and Cognition. Explorations in Cognitive Diversity*. Language, Culture and Cognition 5. Cambridge: Cambridge University Press.
- Littlemore, Jeannette 2015. *Metonymy. Hidden Shortcuts in Language, Thought and Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Littlemore, Jeannette – Taylor, John R. 2014. Introduction. Teoksessa Jeannette Littlemore & John R. Taylor (toim.), *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics*, 1–25. London & New York: Bloomsbury.
- Luodonpää-Manni, Milla – Ojutkangas, Krista 2020. Laadullinen aineistopohjainen kielentutkimus. Teoksessa Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä II. Aineistonkeruusta analyysiin*, 224–253. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1457. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lyons, John 1977. *Semantics. Vol. 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Margolies, Skye Ochsner – Crawford, Elizabeth L. 2008. Event valence and spatial metaphors of time. *Cognition and Emotion* 22 (7), 1401–1414. <https://doi.org/10.1080/02699930701810335>
- Martin, J. R. & White, P. R. R. 2005. *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.

- McGlone, Matthew – Pfister, Abigail 2009. Does time fly when you're having fun, or do you? Affect, agency, and embodiment in temporal communication. *Journal of Language and Social Psychology* 28 (1), 3–31. <https://doi.org/10.1177/0261927X08325744>
- McTaggart, J. Ellis 1908. The Unreality of Time. *Mind* 17 (68), 457–474.
- Merimaa, Heidi 2004. Adpositiot suomen kieliopissa 1600-luvulta 1800-luvun loppuun. *Virtittäjä* 108 (1), 55–79.
- Miller, George A. – Johnson-Laird, Philip N. 1976. *Language and Perception*. Cambridge: Harvard University Press.
- Montello, Daniel R. – Raubal, Martin 2013. Functions and applications of spatial cognition. Teoksessa David Waller & Lynn Nadel (toim.), *Handbook of Spatial Cognition*, 249–264. Washington DC: American Psychological Association.
- Moore, Kevin Ezra 2011. Ego-perspective and field-based frames of reference. Temporal meanings of FRONT in Japanese, Wolof, and Aymara. *Journal of Pragmatics* 43 (3), 759–776. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.07.003>
- Moore, Kevin Ezra 2014a. *The Spatial Language of Time. Metaphor, Metonymy, and Frames of Reference*. Human Cognitive Processing 42. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Moore, Kevin Ezra 2014b. The two-mover hypothesis and the significance of “direction of motion” in temporal metaphors. *Review of Cognitive Linguistics* 12 (2), 375–409. <https://doi.org/10.1075/rcl.12.2.05moo>
- Moore, Kevin Ezra 2016. Elaborating time in space. The structure and function of space–motion metaphors of time. *Language and Cognition*, 1–63. <https://doi.org/10.1017/langcog.2016.6>
- Mueller, Charles M. 2016. A semantic account of the English preposition FOR based on a cognitive linguistics framework. [Online. Julkaisematon artikkelikäsitelmä.] https://www.researchgate.net/publication/331772050_A_Semantic_Account_of_the_English_Preposition_FOR_Based_on_a_Cognitive_Linguistics_Framework (Luettu 12.12.2020.)
- Mägi, Ruth 2012. *Suomen kielen paikallissijaisten (kvasi)adpositiollisten sisä-grammien käytöstä kiintopistetyypeittäin*. Maisterintutkielma. Tarton yliopiston virolaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Möttönen, Tapani 2009. *Ajasta ikuisuuteen. Ajaniilmausten kognitiivista semantiikkaa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- Nam, Seungho 2012. Syntax-semantics mapping of locative arguments. *Proceedings of the 26th Pacific Asia Conference on Language, Information, and Computation*, 473–480. Depok: Faculty of Computer Science, Universitas Indonesia.
- Nerlich, Brigitte – Todd, Zazie – Herman, Vimala – Clarke, David D. (toim.) 2003. *Polysemy. Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 142. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- NES = Häkkinen, Kaisa 2004. *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Juva: WSOY.
- Nikanne, Urpo 1992. Metaforien mukana. Teoksessa Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, 60–78. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nikanne, Urpo 1993. On assigning semantic cases in Finnish. Teoksessa Anders Holmberg & Urpo Nikanne (toim.), *Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax*, 75–88. Studies in Generative Grammar 39. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Nikanne, Urpo 2003. How Finnish postpositions see the axis system. Teoksessa Emile van der Zee & Jon Slack (toim.), *Representing Direction in Language and Space*, 191–208. Explorations in Language and Space 1. Oxford: Oxford University Press.
- Nikanne, Urpo 2008. Conceptual semantics. *Handbook of Pragmatics* 12, 1–12. <https://doi.org/10.1075/hop.12.con12>
- Núñez, Rafael E. – Motz, Benjamin A. – Teuscher, Ursina 2006. Time after time. The psychological reality of the ego- and time-reference-point distinction in metaphorical construals of time. *Metaphor and Symbol* 21 (3), 133–146. https://doi.org/10.1207/s15327868ms2103_1

- Núñez, Rafael E. – Sweetser, Eve 2006. With the future behind them. Convergent evidence from Aymara language and gesture in the crosslinguistic comparison of spatial construals of time. *Cognitive Science* 30 (3), 401–450. https://doi.org/10.1207/s15516709cog0000_62
- Nurhayati 2011. Conceptual metaphor ‘front is good; back is bad’ in Indonesian. Teoksessa Timothy Mckinnon, Nurhayati, Agus Subiyanto, M. Suryadi & Sukarjo Waluyo (toim.), *Proceedings. International Seminar. Language Maintenance and Shift. July 2, 2011*, 261–266. Semarang: Master’s program in Linguistics, Diponegoro University.
- Nurmi, Timo 1998. *Uusi suomen kielen sanakirja*. Helsinki: Gummerus.
- Nurminen, Salla 2015. *Lauseen aspektin ilmaiseminen suomen kielessä. Tutkimus olla-, tehdä- ja tulla-verbillisistä tekstilauseista käyttökonteksteissaan*. Turun yliopiston julkaisuja C410. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6210-5>
- Nykysuomen sanakirja*. 1951–1961. Helsinki: WSOY.
- OED = Hoad, T. F. (toim.) 1996. *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Oxford University Press,
- Ojutkangas, Krista 2001. *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ojutkangas, Krista 2005. Viittauskehykset ja tarkastelunäkökulma. Miten sijaintia perusakseleilla kuvataan? *Virittäjä* 109 (4), 525–551.
- Ojutkangas, Krista 2008. Mihin suomessa tarvitaan sisä-grammeja? *Virittäjä* 112 (3), 382–400.
- Ojutkangas, Krista 2012. Ikkuna ulos. Suomen ulko-grammit ja huomion ikkunoiminen. *Virittäjä* 116 (2), 169–197.
- Ojutkangas, Krista 2017a. Suomen mukana ja mukaan seuralaisuussuhteen ilmaisijoina. Kiintopisteen ilmaisukeinot, konstruktiot ja osallistujien symmetriaero. *Virittäjä* 121 (2), 176–212. <https://doi.org/10.23982/vir.58707>
- Ojutkangas, Krista 2017b. Suomen mukaan-sanan kieliopillistuminen. Seuralaisuusteesta tiedon alkuperän ilmaisemiseen. *Sananjalka* 59, 181–216. <https://doi.org/10.30673/sja.66635>
- Ojutkangas, Krista – Huomo, Tuomas 2010. Mikä erottaa muodot sisällä ja sisässä? ”Synonyymisten” muotojen analyysi. *Sananjalka* 52, 19–45. <https://doi.org/10.30673/sja.86695>
- Onikki, Tiina 1992. Paljon pystyssä. Teoksessa Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, 33–59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Onikki, Tiina 1997. Kieliopin ja leksikon rajalla. Paikallissijaiset olotilanilmaukset. Teoksessa Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*, 89–120. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Onikki, Tiina 2000. Mistä mieli merkityksen tutkimukseen? Kognitiivisen kielentutkimuksen merkitysnäkemyksestä. Teoksessa Anu Airola, Heikki J. Koskinen & Veera Mustonen (toim.), *Merkillinen merkitys*, 85–114. Helsinki: Gaudeamus.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2001. *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Panther, Klaus-Uwe – Thornburg, Linda L. 2003. The roles of metaphor and metonymy in English -er nominals. Teoksessa René Dirven & Ralf Pörings (toim.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, 279–319. Cognitive Linguistics Research 20. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Paulsen, Geda – Nikanne, Urpo 2019. Causative purpose adjuncts in Estonian and Finnish. A non-linear approach. *Nordic Journal of Linguistics* 42 (3), 263–289. <https://doi.org/10.1017/S033258651900012X>
- Pishwa, Hanna 2006. Memory and language. Introduction. Teoksessa Hanna Pishwa (toim.), *Language and Memory. Aspects of Knowledge Representation*, 1–34. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 173. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

- Raukko, Jarno 1997. The status of polysemy in linguistics. From discrete meanings to default flexibility. *SKY 1997. The 1997 Yearbook of the Linguistic Association of Finland*, 145–170.
- Raukko, Jarno 2002. Pitämisen polysemia. Miten koehenkilöt hahmottavat *pitää*-verbin merkitystyyppisiä. *Virittäjä* 106 (3), 354–374.
- Rohrer, Tim 2005. Image schemas in the brain. Teoksessa Beate Hampe (toim.), *From Perception to Meaning. Image Schemas in Cognitive Linguistics*, 165–196. Cognitive Linguistics Research 29. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Rohrer, Tim 2007. The body in space. Dimensions of embodiment. Teoksessa Tom Ziemke, Jordan Zlatev & Roslyn M. Frank (toim.), *Body, Language and Mind. Volume 1. Embodiment*, 339–378. Cognitive Linguistics Research 35.1. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Sadeniemi, Matti 1960. *Kielenkäytön kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salmi, Tiina 1994. Spatiaalinen ja metaforinen yli. Teoksessa Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. Näkökulmia polysemiaan*, 164–188. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Sandra, Dominiek – Rice, Sally 1995. Network analyses of prepositional meaning. Mirroring whose mind – the linguist’s or the language user’s? *Cognitive Linguistics* 6 (1), 89–130. <https://doi.org/10.1515/cogl.1995.6.1.89>
- SAOB = *Ordbok över svenska språket*. 2020. [Online.] Lund: Svenska Akademien. <https://www.saob.se/> (Luettu 12.12.2020.)
- Schnelle, H. 1981. Introspection and the description of language use. Teoksessa Florian Coulmas (toim.), *A Festschrift for Native Speaker*, 105–126. Janua Linguarum. Series Maior 97. The Hague: Mouton Publishers.
- Schäffner, Christina 2003. Metaphor and translation. Some implications of a cognitive approach. *Journal of Pragmatics* 36 (7), 1253–1269. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2003.10.012>
- Sheets-Johnstone, Maxine 2011. *The Primacy of Movement*. Expanded second edition. Advances in Consciousness Research 82. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Shinohara, Kazuko – Pardeshi, Prashant 2011. The more in front, the later. The role of positional terms in time metaphors. *Journal of Pragmatics* 43 (3), 749–758. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.07.001>
- Sinha, Chris – Jensen de López, Kristine 2000. Language, culture and the embodiment of spatial cognition. *Cognitive Linguistics* 11 (1–2), 17–41. <https://doi.org/10.1515/cogl.2001.008>
- Siro, Paavo 1964. *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Sanoma.
- Soriano, Cristina – Piata, Anna 2018. Valence or power? A corpus study on the affect bias in time conceptualization. Esitelmä konferenssissa 11th International Conference of the Spanish Cognitive Linguistics Association. Córdoba, Espanja 17.–19.11.2018. http://www.uco.es/aelco2018/wp-content/uploads/2018/10/BOOK_OF_ABSTRACTS-libro_de_resumenes.pdf (Luettu 12.12.2020.)
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. I. A–K*. 1992. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Ströbel, Liane 2016. Introduction. Sensory motor concepts – at the crossroad between language & cognition. Teoksessa Liane Ströbel (toim.), *Proceedings of the International Conference "Sensory Motor Concepts in Language & Cognition"*, 11–16. Proceedings in Language and Cognition 1. Düsseldorf: Düsseldorf University Press.
- Suleiman, Susan R. 1980. Introduction. Varieties of audience-oriented criticism. Teoksessa Susan R. Suleiman & Inge Crosman (toim.), *The Reader in the Text. Essays on Audience and Interpretation*, 1–45. Princeton Legacy Library 617. Princeton: Princeton University Press.
- Suomen murteiden sanakirja*. 2012. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. [Online.] <http://kaino.kotus.fi/sms> (Luettu 31.10.2019.)
- Suomi24 2020a. Mistä Suomi keskustelee. <https://yriytyksille.suomi24.fi/mista-suomi-keskustele> (Luettu 24.2.2020. Sivu ei enää luettavissa.)

- Suomi24 2020b. Suomi24:n käyttöehdot. <https://www.suomi24.fi/opastus/kayttoehdot> (Luettu 24.2.2020.)
- Suomi24 2020c. Keskustelun etusivu. <https://keskustelu.suomi24.fi/> (Luettu 5.10.2020.)
- Svorou, Soteria 1994. *The Grammar of Space*. Typological Studies in Language 25. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Svorou, Soteria 2002. Semantic constraints in the grammaticalization of locative constructions. Teoksessa Ilse Wischer & Gabriele Diewald (toim.), *New Reflections on Grammaticalization*, 121–142. Typological Studies in Language 49. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Talmy, Leonard 1975. Figure and Ground in complex sentences. *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 419–430.
- Talmy, Leonard 2006. Foreword. Teoksessa Monica Gonzalez-Marquez, Irene Mittelberg, Seana Coulson & Michael J. Spivey (toim.), *Methods in Cognitive Linguistics*, xi–xxi. Human Cognitive Processing 18. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tammi, Pekka 1992. *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor, John R. 2003. *Linguistic Categorization*. Third edition. Oxford Textbooks in Linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- Teeri, Krista 2013. Edessä vai edellä? Ete-grammin paikallissijamuotojen semanttiset erot spatiaalisten suhteiden kuvauksissa. Kandidaatintutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kieli.
- Teeri-Niknammoghadam, Krista 2016. Se on tuomionpäivä edessä. *Akseligrammien edellä ja edessä käyttö ja metaforisuus*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kieli.
- Teeri-Niknammoghadam, Krista – Huumo, Tuomas – Kelloniemi, Tiina 2017. Sijainnin ja ajan ilmaiseminen suomen kielessä. [Kyselyaineisto. Julkaisematon aineisto on kirjoittajien hallussa.]
- Teeri-Niknammoghadam, Krista – Huumo, Tuomas – Kelloniemi, Tiina 2020. Bussissa *takana* vai *letkan perässä*? Sijainnin ilmaiseminen liikkuvan kiintopisteen sisäpuolella. *Virittäjä* 124 (2), 161–190. <https://doi.org/10.23982/vir.69689>
- Tenbrink, Thora 2011. Reference frames of space and time in language. *Journal of Pragmatics* 43 (3), 704–722. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.06.020>
- Thompson, Geoff & Thetela, Puleng 1995. The sound of one hand clapping. The management of interaction in written discourse. *Text* 15 (1), 103–127. <https://doi.org.ezproxy.utu.fi/10.1515/text.1.1995.15.1.103>
- Thompson, Sandra A. – Longacre, Robert E. – Hwang, Shin Ja J. 2007. Adverbial clauses. Teoksessa Timothy Shopen (toim.), *Language Typology and Syntactic Description. Volume II. Complex Constructions*, 237–300. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tognini-Bonelli, Elena 2001. *Corpus Linguistics at Work*. Studies in Corpus Linguistics 6. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tuggy, David 1993. Ambiguity, polysemy, and vagueness. *Cognitive Linguistics* 4 (3), 273–290. <https://doi.org/10.1515/cogl.1993.4.3.273>
- Tummers, Jose – Heylen, Kris – Geeraerts, Dirk 2005. Usage-based approaches in cognitive linguistics. A technical state of the art. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 1 (2), 225–261. <https://doi.org/10.1515/cllt.2005.1.2.225>
- Tuuri, Emilia 2014. *Adpositiot kausaalisten suhteiden ilmaisussa. Lähimerkityksisyyden korpus-pohjaista analyysia*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö, suomen kieli. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201405261475>
- Tversky, Barbara 2005. How to get around by mind and body. Spatial thought, spatial action. Teoksessa Antonio Zilhao (toim.), *Evolution, Rationality and Cognition. A Cognitive Science for the Twenty-first Century*, 135–147. London & New York: Routledge.

- Tversky, Barbara 2009. Spatial cognition. Embodied and situated. Teoksessa Philip Robbins & Murat Aydede (toim.), *The Cambridge Handbook of Situated Cognition*, 201–216. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tyler, Andrea – Evans, Vyvyan 2003. *The Semantics of English Prepositions. Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vanhan kirjasuomen sanakirja*. 2014. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 38. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. [Online.] <http://kaino.kotus.fi/vks> (Luettu 31.10.2019.)
- Viimaranta, Johanna 2006. *Talking about Time in Russian and Finnish*. Slavica Helsingiensia 29. Helsinki: Helsingin yliopiston slavistiikan ja baltologian laitos.
- Vilkuna, Maria 2003. *Suomen lauseopin perusteet*. 1.–2. painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- Vinson, Steve 2014. Go Figure. Metaphor, metonymy and the practice of translation in the ‘First Tale of Setne Khaemwas’. Teoksessa Aidan M. Dodson, John J. Johnston & Wendy Monkhouse (toim.), *A Good Scribe and Exceedingly Wise Man. Studies in Honour of W. J. Tait*, 305–321. GHB Egyptology 21. London: Golden House Publications.
- VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [Online.] <http://scripta.kotus.fi/visk> (Luettu: 7.5.2020.)
- Yu, Ning 1998. *Contemporary Theory of Metaphor. A Perspective from Chinese*. Human Cognitive Processing 1. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Yu, Ning 2012. The metaphorical orientation of time in Chinese. *Journal of Pragmatics* 44 (10), 1335–1354. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2012.06.002>
- Ziemke, Tom – Frank, Roslyn M. 2007. Introduction. The body eclectic. Teoksessa Tom Ziemke, Jordan Zlatev & Roslyn M. Frank (toim.), *Body, Language and Mind. Volume I. Embodiment*, 1–16. Cognitive Linguistics Research 35.1. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Zlatev, Jordan 2003. Polysemy or generality? Mu. Teoksessa Hubert Cuyckens, René Dirven & John R. Taylor (toim.), *Cognitive Approaches to Lexical Semantics*, 447–494. Cognitive Linguistics Research 23. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Aineslähteet

- Internet 1 = MTV Uutiset 17.8.2020. Ei herkille: Auton kanssa kolaroinut mopoilija lensi pää edellä viemäriin Brasiliassa. (Luettu 27.11.2020.)
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ei-herkille-auton-kanssa-kolaroinut-mopoilija-lensi-paa-edella-viemariin-brasiliassa/7899012>
- Internet 2 = Länsi-Suomi 26.4.2018. Sivulliset ilmoittivat rattijuoposta Raumalla. (Luettu 27.11.2020.)
<https://ls24.fi/uutiset/sivulliset-ilmoittivat-rattijuoposta-raumalla>
- Internet 3 = Iltalehti 24.11.2020. Mies varasti pizzataksin ja kaahasi poliisia pakoon Helsingissä keskellä päivää – törmäsi lapseen ja jatkoi matkaa. (Luettu 29.11.2020.)
<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/c993960e-8992-48aa-8fb2-9623799d3f8c>
- Internet 4 = Iltalehti 27.9.2016. Méxicossa tuhannet marssivat vaatien kadonneiden opiskelijoiden kotalon selvittämistä. (Luettu 27.11.2020.)
<https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/a/2016092722376877>
- Internet 5 = Urheilun historia 27.1.2014. Hannes Kolehmainen juoksi Suomen maailmankartalle. (Luettu 27.11.2020.)
<http://urheilunhistoria.blogspot.com/2014/01/hannes-kolehmainen-juoksi-suomen.html>
- Internet 6 = Palikkatakomo 14.9.2012. Suuri kesäkilpailu 2012. (Luettu 27.11.2020.)
<http://www.palikkatakomo.org/forum/read.php?22,21883>
- Internet 7 = ET 24.4.2014. Muistoja Finnjetiltä. (Luettu 27.11.2020.)
https://www.etlehti.fi/artikkeli/yhteistyossa/muistoja_finnjetilta

- Internet 8 = Ilkka-Pohjalainen 2.12.2015. Kysely: Mikä oli Wasalandian kaikkien aikojen paras laite? (Luettu 27.11.2020.)
<https://ilkkapohjalainen.fi/arkisto/kysely-mika-oli-wasalandian-kaikkien-aikojen-paras-laite-1.1955989>
- Internet 9 = Hämeen Sanomat 6.8.2019. Poliisi kohtasi oudon näyn Riihimäellä: Varas istui liikkeen edessä kassakaapin kanssa. (Luettu 27.11.2020.)
<https://www.hameensanomat.fi/kanta-hame/poliisi-kohtasi-oudon-nayn-riihimaella-varas-istui-liikkeen-edessa-kassakaapin-kanssa-825477/>
- Internet 10 = Turun Sanomat 30.3.2008. Katainen suositti Kanervalle lepoa. (Luettu 3.12.2020.)
<https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/1074271734/Katainen+suositti+Kanervalle+lepoa>
- Internet 11 = Kauppalehti 4.8.2020. Elvytyskeskustelut jatkuivat kongressissa – "Suuri haaste tulee eteen vuonna 2021". (Luettu 3.12.2020)
<https://www.kauppalehti.fi/uutiset/elvytyskeskustelut-jatkuivatkongressissa-suuri-haaste-tulee-eteen-vuonna-2021/93f57b3f-6e49-41c4-a618-4aef68efc9f3>
- KLK-fi = Kansalliskirjasto 2011. *Kansalliskirjaston sanoma- ja aikakauslehtikokoelman suomenkielinen osakorpus, Kielipankki-versio*. Kielipankki.
(Luettu 22.5.2020.) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016050302>.
- Suomi24-2015H2 = Aller Media Oy 2015. *Suomi 24 virkkeet -korpus (2015H2)*. Kielipankki. (Luettu 28.2.2018.) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2015091701>
- Suomi24-2016H2 = Aller Media Oy 2014. *Suomi 24 virkkeet -korpus (2016H2)*. Kielipankki. (Luettu 22.5.2020.) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2017021505>
- Suomi24-2017H2 = Aller Media Oy 2019. *Suomi 24 virkkeet -korpus (2017H2)*. Kielipankki. (Luettu 23.12.2019.) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2019021101>

Glosseissa käytetyt lyhenteet

1	1. persoona
2	2. persoona
3	3. persoona
CLF	klassifikaattori
DEF	määräinen (definiittinen)
EZ	ezafe
INDF	epämääräinen (indefiniittinen)
OBJ	objekti
PL	monikko
PST	imperfekti
SG	yksikkö

Liitteet

Liite 1. Osatutkimusten aineistokokoelmien koostamisessa käytetyt hakulausekkeet

Osatutkimus 1. *Polysemia*

Haettavat korpuukset

Suomi24-2017H2: 2016–2017

Hakutulosten järjestely

satunnaisesti

Hakulauseke

[pos = "Adp" & lemma = "edessä"]

Haun ajankohta

joulukuu 2018

Haetut tilagrammit

edessä

Osatutkimus 2. *Ajan metaforat*

Haettavat korpuukset

Suomi24-2016H2: 1/10

KLK-fi: 1960–2000

Hakutulosten järjestely

järjestämätön

Hakulauseke

[msd = ".*CASE_Gen.*"] [lemma = "edellä" | lemma = "edeltä" | lemma = "edellä"]

Haun ajankohta

elokuu 2018

Haetut tilagrammit

edellä, edeltä, edelle

Osatutkimus 3. *Tekstin metaforat*

Haettavat korpuukset

Suomi24-2015H2

Hakutulosten järjestely

satunnaisesti

Haun ajankohta

joulukuu 2017

Haetut tilagrammit

edessä, edestä, eteen, edellä, edeltä, edelle, edempänä, eteenpäin, takana, takaa, taakse, taaempänä, taaksepäin, perässä, perästä, perään, jäljessä, jäljestä, jälkeen, jäljempänä

Hakulauseke

[(lemmacomp = "teksti" | lemmacomp = "luku" | lemmacomp = "kappale" | lemmacomp = "kuva" | lemmacomp = "lause" | lemmacomp = "sana" | lemmacomp = "virke" | lemmacomp = "otsikko" | lemmacomp = "aloitus" | lemmacomp = "kohta" | lemmacomp = "katkelma" | lemma = "johdanto" | lemmacomp = "analyysi" | lemmacomp = "päätelmä" | lemmacomp = "teoria" | lemmacomp = "kirjain" | lemmacomp = "numero" | lemmacomp = "pätkä" | lemmacomp = "osa" | lemmacomp = "lopetus" | lemmacomp = "kuvailu" | lemmacomp = "kuvaus" | lemmacomp = "taulukko" | lemmacomp = "kuvio" | lemmacomp = "runo" | lemmacomp = "tarina" | lemmacomp = "juoni" | lemmacomp = "lukija" | lemmacomp = "kirja" | lemmacomp = "teos" | lemmacomp = "kertomus")] [(lemma = "**kirjoita tähän haettava tilagrammi**") | [(lemma = "**kirjoita tähän haettava tilagrammi**")]] [(lemmacomp = "teksti" | lemmacomp = "luku" | lemmacomp = "kappale" | lemmacomp = "kuva" | lemmacomp = "lause" | lemmacomp = "sana" | lemmacomp = "virke" | lemmacomp = "otsikko" | lemmacomp = "aloitus" | lemmacomp = "kohta" | lemmacomp = "katkelma" | lemma = "johdanto" | lemmacomp = "analyysi" | lemmacomp = "päätelmä" | lemmacomp = "teoria" | lemmacomp = "kirjain" | lemmacomp = "numero" | lemmacomp = "pätkä" | lemmacomp = "osa" | lemmacomp = "lopetus" | lemmacomp = "kuvailu" | lemmacomp = "kuvaus" | lemmacomp = "taulukko" | lemmacomp = "kuvio" | lemmacomp = "runo" | lemmacomp = "tarina" | lemmacomp = "juoni" | lemmacomp = "lukija" | lemmacomp = "kirja" | lemmacomp = "teos" | lemmacomp = "kertomus")]

Osatutkimus 4. Tärkeyden metaforat**Haettavat korpuukset***Suomi24-2016H2***Haun ajankohta**

helmikuu 2018

Hakutulosten järjestely

satunnaisesti

Haetut tilagrammit*edellä, edeltä, edelle***Hakulauseke**

1. [word != "kuten" & word != "jo" & msd != ".*PCP.*"] [lemma = "edellä"] [msd != ".*PCP.*"]
2. [word != "kuten" & word != "jo" & msd != ".*PCP.*"] [lemma = "edeltä"] [word != "käsän" & word != "päin" & msd != ".*PCP.*"]
3. [lemma = "edelle"]

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-8436-7 (Painettu)
ISBN 978-951-29-8437-4 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)